

Kognitiivinen autonomia alustojen aikakaudella

Sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun oikeudelliset reunaehdot

Oikeustieteen maisteriohjelma

Maisterintutkielma¹

Viestintä- ja informaatio-oikeus

Laatija:

Matias Koivulehto

Ohjaaja:

Päivi Korpisaari

24.6.2025

Helsinki

¹ Tutkielma on tehty osana strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa Generation AI-hanketta, päätösnumero 353551.

Tiedekunta: Oikeustieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma

Opintosuunta: Viestintä- ja informaatio-oikeus

Tekijä: Matias Koivulehto

Työn nimi: Kognitiivinen autonomia alustojen aikakaudella: Sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun oikeudelliset reunaehdot

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Kesäkuu 2025

Sivumäärä: 86

Avainsanat: Sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu, manipulaatio, autonomia, itsemääräämisoikeus

Ohjaaja tai ohjaajat: Päivi Korpisaari

Säilytyspaikka:

Muita tietoja:

Tiivistelmä: Maisterintutkielma käsittelee sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun oikeudellisia reunaehtoja EU-sääntelyssä, kiinnittäen huomiota siihen, miten kyseinen addiktoiva suunnittelu liittyy sosiaalisen median alustojen manipulatiivisiin suunnitteluominaisuuksiin. Tarkastelun lähtökohtana on yksilön autonomian ja itsemääräämisoikeuden jäsentäminen ihmismieltä koskevinä käsitteinä manipulaation kieltävässä oikeudellisessa kehyksessä.

Tutkielma soveltaa sekä teoreettista että käytännöllistä lainoppia vastatakseen päätutkimuskysymykseen, joka on: miten sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua koskeva EU:n sekundaarilainsäädäntö suojelee perus- ja ihmisoikeuksien subjektia manipulaatiolta? Tarkastelu kytketään sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun yksilön autonomiaan kohdistuviin vaikutuksiin, joita analysoidaan suhteessa autonomiaa suojaaviin perus- ja ihmisoikeuksiin. Painotus on mieltä suojaavissa perus- ja ihmisoikeuksissa sekä lasten oikeuksissa, joiden merkitys digitaalisessa ympäristössä on erityisen korostunut.

EU:n sekundaarilainsäädännön osalta analysoidaan sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevaa direktiiviä, yleistä tietosuoja-asetusta, digipalvelusäädöstä ja tekoälysäädöstä sekä osoitetaan, että ne suojaavat eri tavoin ja eri asteisesti sosiaalisen median käyttäjän autonomiaa

manipulaatiolta. Keskeisenä tutkimustuloksena esitetään, että yksilön suoja tällaiselta manipulaatiolta voidaan ymmärtää proseduraalisen autonomiateorian valossa kognitiivisen autonomian käsitteen avulla. Digipalvelusäädöksen ja tekoälysäädöksen kontekstissa näin ymmärrettyä autonomiaa suojaavat manipulaatioon kohdistetut kiellot puolestaan perustavat sosiaalisen median käyttäjälle oikeuden kognitiiviseen autonomiaan, eli kognitiiviseen itsemääräämisoikeuteen. Sen luonne yleisten oppien tasoisena periaatteena voidaan yhdistää ajatuksen- ja mielipiteenvapauden sekä henkisen koskemattomuuden toteuttamiseen lainsäädännössä.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Johdatus aiheeseen	1
1.2	Tutkimuskysymykset ja -asetelma	3
1.3	Metodi ja lähestymistapa	6
1.4	Keskeiset käsitteet	8
1.5	Tutkielman rakenne	12
2	Autonomia sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa	13
2.1	Yksilön autonomia addiktion sääntelyssä	13
2.2	Proseduraalinen autonomiateoria	15
2.3	Sosiaalisen median addiktoivuus	19
2.4	Sosiaalisen median addiktoivuus manipulaationa	23
2.5	Kognitiivinen autonomia ja kognitiivinen itsemääräämisoikeus	25
2.6	Lopuksi	28
3	Sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun kannalta keskeiset perus- ja ihmisoikeudet	29
3.1	Forum internum	30
3.1.1	Ajatuksenvapaus	31
3.1.2	Mielipiteenvapaus	40
3.2	Yksityiselämän suoja ja yksityisyys	42
3.3	Oikeus henkiseen koskemattomuuteen	45
3.4	Lasten oikeudet	46
4	Sosiaalisen median manipulatiivisuus EU:n sekundäärilainsäädännössä	49
4.1	Sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi	49
4.1.1	Yleislauseke sopimattomasta kaupallisesta menettelystä	50
4.1.2	Harhaanjohtava ja aggressiivinen kaupallinen menettely	55
4.1.3	Lopuksi	57

4.2	Yleinen tietosuojasetus	57
4.2.1	Kohtuullisuuden periaate	58
4.2.2	Lainmukaisuuden periaate ja henkilötietojen käsittelyperusteet	59
4.2.3	Automatisoitu päätöksenteko	62
4.2.4	Rekisterinpitäjän vastuu	64
4.2.5	Tietosuoja-vaikutusten arviointi	65
4.2.6	Lopuksi	65
4.3	Digipalvelusäädös	66
4.3.1	Verkkorajapintojen suunnittelu ja järjestäminen	67
4.3.2	Suosittelujärjestelmiä koskevat säännökset	69
4.3.3	Alaikäisten suojele verkossa	70
4.3.4	Järjestelmäriskien arviointi ja vähentäminen	71
4.3.5	Lopuksi	73
4.4	Tekoälysäädös	74
4.4.1	Tarkoituksellisesti manipulatiivisten tekniikoiden kielto	75
4.4.2	Haavoittuvuuksien haitallinen hyödyntäminen	80
4.4.3	Lopuksi	81
5	Johtopäätökset	83
	LÄHTEET	i

LYHENTEET

Digipalvelusäädös (DSA)

Erittäin suuri verkkoalusta (ESV)

Euroopan unioni (EU)

Euroopan unionin perusoikeuskirja (POK)

Euroopan neuvosto (EN)

Euroopan tietosuojaneuvosto (ETN)

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus)

Lasten oikeuksien komitea (LOK)

Lasten oikeuksien yleissopimus (LOS)

Sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi (MD)

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus)

Tekoälysäädös (AIA)

Yhdistyneet kansakunnat (YK)

Yleinen tietosuoja-asetus (TSA)

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pääsihteerin korkean tason paneelin raportissa digitaalisesta yhteistyöstä esitetään, että ajattelun ja päätöksenteon ulkoistaminen älykkäille järjestelmille ”pakottaa meidät uudelleenarvioimaan käsityksiämme ihmisarvosta ja toimijuudesta, kun algoritmit manipuloivat valintojamme yhä kehittyneemmin – esimerkiksi pitämällä huomiomme ruutuun liimautuneena.”² Miten liimautuneina olemme ruutuihin? Vuonna 2017 210 miljoonan ihmisen arvioitiin olevan addiktoituneita internetiin.³ Maailman keskivertoaikuinen vietti vuonna 2024 internetissä päivittäin keskimäärin 6 tuntia ja 38 minuuttia, josta 2 tuntia 21 minuuttia sosiaalisessa mediassa.⁴ Yhdysvaltalaisen kyselytutkimuksen mukaan yli 40 % 18–27-vuotiaista toivoo, että TikTokia, Snapchatia ja X:ää (entinen Twitter) ei olisi koskaan keksitty. 60 % tähän demografiaan kuuluvista käyttää sosiaalista mediaa vähintään neljä tuntia päivässä, 22 % vähintään seitsemän tuntia, ja 83 % heistä on pyrkinyt aktiivisesti rajoittamaan sosiaalisen median käyttöönsä jollain tapaa.⁵ Vuonna 2022 tehdyn tutkimuksen mukaan addiktioon kytkeytyvät itsehillintävaikeudet selittivät jopa 31 prosenttia sosiaalisen median kokonaiskäytöstä.⁶ Yksilöiden suhde ulkoiseen todellisuuteen on selvästi yhä vahvemmin digitaalisesti välittynyt. Siihen liittyy oikeudellisesti polttava kysymys digitalisaation uhasta yksilön autonomialle – erityisesti silloin, kun ihmisen käyttäytymistä manipuloidaan tai kontrolloidaan hänen sitä tiedostamattaan.⁷

Vaikka yksilön päätöksentekokyvyn heikentyminen ja sen oikeudelliset vaikutukset on tunnistettu jo pitkään esimerkiksi pakottamiseen tai sopimattomaan vaikuttamiseen perustuvien sopimusten tai markkinoinnin kohdalla, ajatus siitä, että yksilöitä voidaan tosiasiallisesti manipuloida järjestelmällisesti ja suhteellisen helposti, haastaa oikeuden perustavanlaatuiset oletukset *de facto* autonomisesta yksilöstä.⁸ Tuore Euroopan unionin (EU) digi- ja datasääntely⁹ pakottaa oikeusyhteisön tämän polttavan haasteen äärelle: se eksplisiittisesti kieltää autonomiaa

² UN Secretary-General’s High-level Panel on Digital Cooperation 2019, s. 17.

³ Longstreet – Brooks 2017, s. 73. Käytän tutkielmassa addiktion käsitettä vaihtokelpoisesti ”riippuvuuden” kanssa, jättäen sen ulkopuolelle esimerkiksi ihmisen riippuvuuden ravinnosta, ks. Sirola 2024.

⁴ We Are Social 2025.

⁵ The Harris Poll 2024.

⁶ Allcott – Gentzkow – Song 2022, s. 2424, 2458.

⁷ Tuori 2021, s. 277.

⁸ Zarsky 2019, s. 176–177.

⁹ Viitaan Liikenne- ja viestintävirasto Traficomın tavoin digi- ja datasääntelyllä EU:n vuonna 2020 julkaistuun datastrategiaan perustuviin säädöksiin, jotka esittelen jäljempänä luvussa 1.2. Ks. Traficom 2025.

uhkaavan manipulaation teknologisin menetelmin.¹⁰ Tässä maisterintutkielmassa tutkin verkossa tapahtuvaa manipulaatiota siihen liittyvän sosiaalisen median alustojen addiktoivan suunnittelun ja autonomian näkökulmasta.

Taloustieteen nobelistien *George A. Akerlofin* ja *Robert J. Shillerin* mukaan addiktoivien tuotteiden kohdalla korostuu, kuinka ihmisiin pyritään vaikuttamaan markkinoilla siten, että he kuluttaisivat tavalla, joka hyödyttää elinkeinonharjoittajaa mutta joka ei vastaa kuluttajan todellisia tarpeita.¹¹ Sosiaalisen median alustojen suunnittelemisen tavalla, joka tekee niistä addiktoivia, liittyy huomiotalouteen, jossa tuote on käyttäjä ja hänen huomionsa – ei siis hänen käyttämänsä hyödyke. Tämän tuotteen hyödyn maksimoiminen tarkoittaa palvelussa käytetyn ajan pitkittämistä, mikä luo kannustimen suunnitella palvelusta addiktoiva.¹² Addiktoivuuden tehostaminen tuotesuunnittelulla edistää siten alustayhtiöiden liiketoiminnallisia intressejä,¹³ mikä mahdollistaa mainostajille myytävän käyttäjädatan määrän kasvattamisen sekä perinteisemmän mainonnan tuottamista varten että datasta jalostettujen tuotteiden muodossa.¹⁴ Ilmiötä kiihdyttää sosiaalisen median alustayhtiöiden keskinäinen kilpailu käyttäjien huomiosta rajallisena resurssina.¹⁵

Addiktoivuuden ongelma on noteerattu tuoreeltaan EU:n tasolla. Euroopan parlamentti antoi vuoden 2023 joulukuussa lainsäädäntöehdotuksen neuvostolle ja komissiolle addiktoivan suunnittelun sääntelemiseksi.¹⁶ Mietinnön keskeisenä perusteluna oli se, että ”[v]aikka EU on puuttunut tehokkaasti muihin palveluihin, tuotteisiin ja aineisiin, jotka voivat johtaa riippuvuuteen, kuten tupakkaan, rahapelaamiseen ja alkoholiin, riippuvuutta aiheuttaviksi suunniteltuja verkkopalveluja koskevaa pakottavaa ongelmaa ei tällä hetkellä säännellä.”¹⁷ Niin ikään komission puheenjohtaja *Ursula von der Leyen* nosti aiheen prioriteetiksi puheessaan 18.7.2024, jossa hän peräänkuulutti toimia ”alustojen addiktoivaa suunnittelua vastaan.”¹⁸ Komission

¹⁰ EU toisaalta kielsi subliminaalisten teknikoiden käytön mainostamisessa jo vuonna 1989, ks. Neuvoston direktiivi 89/552/ETY, annettu 3 päivänä lokakuuta 1989, televisiotoimintaa koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta, 10(3) artikla. Subliminaalinen mainonta on manipulaation muoto, joka pyrkii kokonaan ohittamaan ihmisen harkintakyvyn, ks. Sunstein 2015, s. 7. Manipulaatiota ei kuitenkaan eksplisiittisesti tätä koskevissa kielloissa mainita, toisin kuin digi- ja datasääntelyssä.

¹⁰ Sunstein 2015, s. 7.

¹¹ Akerlof – Shiller 2015, s. vii–viii, 103.

¹² Bhargava – Velasquez 2021, s. 321–322, 340–341, Wu 2016, s. 3–7 ja Martikainen – Saarikivi 2021, s. 159.

¹³ Mujica ym. 2022, s. 19–20.

¹⁴ Seppänen – Väliverronen 2024, s. 168, 174.

¹⁵ Sahebi – Formosa 2022, s. 10.

¹⁶ Euroopan parlamentin mietintö A9-0340/2023, päätöslauselmaesitys.

¹⁷ Euroopan parlamentin mietintö A9-0340/2023, perustelut. Addiktoivien digitaalisten alustojen sääntelytarpeesta ks. myös Stigler Committee on Digital Platforms 2019, s. 13.

¹⁸ Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, News Article 18.7.2024.

kuluttajalainsäädännön digitaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta tehdyssä toimivuus-tarkastuksessa tuodaan esille, että addiktoivaan suunnitteluun liittyvien ominaisuuksien käytön laillisuudesta EU-sääntelyn osalta vallitseekin epävarmuutta.¹⁹

Tarve oikeudelliselle tutkimukselle siitä, miten sosiaalisen median addiktoivuutta tulisi voimassa olevan oikeuden valossa lähestyä, on ilmeinen ja ajankohtainen. On yhä enemmän ja enemmän empiiristä näyttöä, joka puoltaa sosiaalisen median addiktion pitämistä legitiimisti addiktiona²⁰. Yksilön vastuuseen, vapauteen ja autonomiaan liittyvien kysymysten takia addiktion ilmiö on ”oikeudellisesta ja moraalaisesta perspektiivistä kummastuttava.”²¹ Se koskettaa perustavanlaatuisia kysymystä siitä, milloin henkilön valintoja voidaan pitää omaehtoisina tai vapaaehtoisina.²² Kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa on tuotu esiin tarve selvittää addiktioon liittyvien oikeuksien suojelun perustaa,²³ eikä aiheesta ole olemassa juurikaan tutkimusta – varsinkaan suomalaista. Oikeusperustan selvittäminen tuoreen digi- ja datasääntelyn valossa on entistä ajankohtaisempi. Tutkimuksen tarvetta korostaa yhteiskunnan kiihtyvän digitalisoinnin haittojen kokonaisvaltaisen ymmärryksen lisääntyminen.

1.2 Tutkimuskysymykset ja -asetelma

Tutkimus lähestyy sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun sääntelyä sen oikeudellisten reunaehtojen kautta EU-oikeuden kontekstissa. Addiktio liittyy välittömästi autonomiaan, ja tarkasteluni kohteena on addiktion, manipulaation ja autonomian liityntä. Autonomiaa puolestaan suojataan etenkin perus- ja ihmisoikeuksien kautta. Päättökysymykseni on: miten sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua koskeva EU:n sekundaarilainsäädäntö suojelee perus- ja ihmisoikeuksien subjektia manipulaatiolta? Päättökysymystä tukevat alatutkimuskysymykset ovat:

- miten sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu vaikuttaa yksilön autonomiaan?
- miten yksilön autonomiaa suojaavat perus- ja ihmisoikeudet tulee huomioida sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa?

Tutkimus kohdistuu sosiaalisen median suunnittelun addiktoivuuteen koskien kaikkia ihmisiä, mutta kiinnittää huomiota lasten erityisasemaan, joka on huomioitu lähtökohtaisesti kaikessa

¹⁹ European Commission SWD(2024) 231 final, s. 1, 154–155

²⁰ Kuss – Griffiths 2017, s. 1, 6–10.

²¹ Levy 2012, s. 139.

²² Ainslie 2000, s. 79

²³ Lawrance 2023a, s. 299.

muussakin addiktoivien tuotteiden sääntelyssä. Rajauksen ulkopuolelle on jätetty sellaiset manipulatiiviset tekniikat ja niiden sääntely, joilla pyritään saaman alustojen käyttäjä tekemään jokin ostopäätös.

Päätutkimuskysymykseni kiinnittää EU-sääntelyn perus- ja ihmisoikeuksiin. Tarkastelen kansainvälisten sopimusten mukaisia ihmisoikeuksia, koska ne muodostavat perusoikeuksien suojan minimitason;²⁴ lähtökohtaisesti kyse on sisällöllisesti samoista oikeuksista.²⁵ EU:n perusoikeusjärjestelmä ankkuroituu EU:n perusoikeuskirjaan²⁶ (POK). Käytän kansainvälisiä oikeusvälineitä POK:n vähimmäisvaatimuksina ja tulkinnan lähteenä.²⁷ POK:n kattavuus nimittäin mahdollistaa muidenkin ihmisoikeussopimuksien kuin Euroopan neuvoston (EN) yleissopimusten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (EIS) huomioimisen osana sen tulkintaa.²⁸ POK:ssa tunnustettujen oikeuksien merkitys sen 52(3) artiklan mukaan on sama kuin vastaavilla oikeuksilla EIS:ssä, joka asettaa niiden minimitason.²⁹

POK:n määräyksiä ei myöskään saa sen 53 artiklan mukaan tulkita niin, että ne rajoittaisivat tai loukkaisivat kansainvälisen oikeuden ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, jotka tunnustetaan unionin oikeudessa, kansainvälisessä oikeudessa ja niissä kansainvälisissä yleissopimuksissa, joiden sopimuspuolina unioni, yhteisö tai kaikki jäsenvaltiot ovat.³⁰ Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (LOS) osapuolia.³¹ KP-sopimus sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus) yhdessä ihmisoikeuksien julistuksen kanssa muodostavat kansainväliseksi ihmisoikeuksien peruskirjaksi kutsutun kansainvälisten ihmisoikeuksien tarkastelun lähtökohdan.³² EUT on myös erikseen todennut huomioivansa KP-sopimuksen sekä LOS:n soveltaessaan EU-oikeuden yleisiä periaatteita.³³ POK:ssa tunnustetut oikeudet juontuvat siis EU-

²⁴ Hallberg 2004, s. 81.

²⁵ Hallberg 2011, s. 35.

²⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirja EUVL 2012/C 326/02, s. 391–407.

²⁷ Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2019, s. 24.

²⁸ Ojanen 2014, s. 55.

²⁹ Myös EIT on katsonut, että EU:n perusoikeuksien taso oletetaan EIS:iä vastaavaksi, jollei yksittäistapauksessa toiseen johtopäätökseen perustellusti päädytä. *Bosphorus Hava Yollari Turizim v. Irlanti* (30.6.2005), kohdat 155–156.

³⁰ Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkitys POK:n kannalta tulee ilmi myös sen johdannossa, jonka mukaan POK:lla vahvistetaan ”oikeudet, jotka perustuvat erityisesti jäsenvaltioille yhteisiin valtiosääntöperinteisiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin”.

³¹ de Jesús Butler 2017, s. 7 ja UN Treaty Body Database.

³² Smith 2012, s. 29–30, 37.

³³ Asia C-540/03 *Parlamentti v. neuvosto* ECLI:EU:C:2006:429, kohta 37.

säännöstöstä ja kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, joita kunnioitetaan perusoikeuksina unionin toimielinten ja elinten sekä jäsenvaltioiden toimesta, kun ne täytöntöönpaneuvat EU:n lainsäädäntöä.³⁴ Asemoin EU:n sekundaarilainsäädännön tulkinnan tähän kontekstiin.

Kytken POK:n järjestelmän mainittuihin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden valvontaelinten suosituksiin ja ratkaisuihin,³⁵ joissa korostuneen aseman ovat viime aikoina saaneet ”sisäisen mielentilan vapautta”³⁶ suojaavat *forum internum* -oikeudet sekä lapsen oikeudet. Tältä osin tarkastelussa ovat erityisesti komiteoiden yleiskommentit³⁷. Myös EN:n ihmisoikeusjärjestelmän on toimittava kansainvälisen oikeuden puitteissa, eikä se voi syrjäyttää YK:n kansainvälisiä ihmisoikeusnormeja.³⁸ EIS:iä tarkastellaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännön valossa sen POK 52(3) artiklassa asetetun erityisroolin vuoksi.

Erikseen tarkastelemani EU:n sekundäärilainsäädäntö kattaa sääntelyn, joka nähdäkseni koskee sosiaalisen median alustojen addiktoivia ja manipulatiivisia käytäntöjä. Rajausta pitää sisällään digi- ja datasääntelyn osalta digipalvelusäädöksen (DSA)³⁹ ja tekoälysäädöksen (AIA)⁴⁰. Näiden lisäksi tarkastelen sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevaa direktiiviä⁴¹ (MD) ja yleistä tietosuojasetusta⁴² (TSA). Tutkielmassa esitetään myös huomioita kansallisesta addiktoivia tuotteita koskevasta sääntelystä, etenkin rahapelien osalta. Olen tietoinen, että myös digimarkkinasäädöksen⁴³ sääntely esimerkiksi suostumuksen antamisesta sosiaalisen median alustojen henkilötietojen käsittelyyn voi olla relevanttia addiktoivuudelle. Se on kuitenkin

³⁴ Lindfelt 2007, s. 33 ja POK 51(1) artikla.

³⁵ Ks. PeVL 19/2022, vp, s. 2.

³⁶ Scheinin 1992, s. 264, joka kuvaa tällä *forum internum* -käsitettä.

³⁷ Yleiskommenttien oikeudellinen merkitys korostuu, kun niissä tulkitaan ihmisoikeussopimusten oikeuksien ja velvollisuuksien sisältöä. Niillä on myös rooli kansainvälisen tapaoikeuden muodostumisessa, kun ne muovaavat *opinio iurista* ja ohjaavat valtioiden käytäntöä. Mechlem 2009, s. 929–930 ja alaviite 118.

³⁸ Smith 2012, s. 94.

³⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2022/2065, annettu 19 päivänä lokakuuta 2022, digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (digipalvelusäädös).

⁴⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/1689, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä ja asetusten (EY) N:o 300/2008, (EU) N:o 167/2013, (EU) N:o 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 ja (EU) 2019/2144 sekä direktiivien 2014/90/EU, (EU) 2016/797 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (tekoälysäädös).

⁴¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7/EY, 98/27/EY ja 2002/65/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta (sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi).

⁴² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus).

⁴³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2022/1925, annettu 14 päivänä syyskuuta 2022, kilpailullisista ja oikeudenmukaisista markkinoista digitaalisella ja direktiivien (EU) 2019/1937 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (digimarkkinasäädös).

rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle erityisesti siksi, että DSA:n manipulaation kieltävä 25(1) artikla on toissijainen suhteessa MD:n ja TSA:n sääntelyyn. Tästä syystä pidän perusteltuna keskittyä MD:n ja TSA:n tarkasteluun AIA:n lisäksi.

1.3 Metodi ja lähestymistapa

Tutkielmassa ensisijaisesti sovellettava metodi on lainoppi *de lege lata*. Siinä tarkastellaan voimassa olevaa oikeutta sekä toteutuneiden että toteutettavissa olevien, oikeussubjektien oikeuksien ja velvollisuuksien merkityksessä.⁴⁴ Valinnasta seuraa, että tutkimuksen tiedonintressinä ei ole empiirinen addiktoivuutta ja autonomiaa koskeva kausaalinen selittäminen vaan oikeudellinen luokittaminen.⁴⁵ Lähestymistapaani luonnehtii kuitenkin oikeusinformatiikalle ominainen pyrkimys linkittää oikeuden toimintaympäristöä koskeva ei-oikeudellinen tieteellinen tieto oikeudellisen analyysin osaksi.⁴⁶ Syynä tähän on ennen kaikkea se, että autonomian käsitteen kohdalla mustavalkoinen jako normatiiviseen ja deskriptiivis-empiiriseen on häilyvä.⁴⁷ Aiheeni kontekstissa korostuu erityisellä tavalla se, kuinka lainsoveltajankin näkökulmasta ”[o]ikeuden etsinnässä, sen muotoamisessa ja luomisessa tarvittavan tiedonhankinnan tulisi suuntautua myös ihmistä, ihmisen kognitiivisia prosesseja, käyttäytymistä ja sitä ohjaavia lainalaisuuksia ja säännönmukaisuuksia koskevan tiedon ja ymmärryksen hankintaan.”⁴⁸

Tästä syystä kartoitan sosiaalisen median addiktoivuutta ja addiktiota koskevaa tietoa, jonka pohjalta arvioin sosiaalisen median addiktoivuuden vaikutuksia autonomiaan. Lisäksi tarkastelen sitä, miten sosiaalisen median alustat manipuloivat käyttäjiään. Tämän selvityksen tarkoituksena on myös muodostaa faktapremissi(t), jota peilataan myöhemmin aihetta koskeviin säännöksiin ja niistä johdettaviin normipremisseihin. Jäsentämällä fakta- ja normipremissit tällä tavoin suhteutan oikeudellisen tulkinnan sosiaalista mediaa koskeviin faktoihin,⁴⁹ eli hahmotan tosiseikaston ja niitä koskevat oikeudelliset merkitykset.⁵⁰

Tutkimusongelmaa lähestytään sekä käytännöllisen että teoreettisen lainopin metodein. Käsitteanalyttinen systematisointimetodi liittyy teoreettisen lainopin yhteydessä yleisten oppien

⁴⁴ Siltala 2003, s. 388.

⁴⁵ Ks. Pöyhönen 1981, s. 53.

⁴⁶ Pöysti 1999, s. 25. Oikeusinformatiikan tutkijalta edellytetyistä valmiuksista seurata tietotekniikan kehitystä ja yhteiskunnan teknologiasidonnaista muutosta eri tieteiden näkökulmasta ks. Saarenpää – Riekkinen 2023, s. 22.

⁴⁷ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 20. Ks. myös Haworth 1989, s. 157–158.

⁴⁸ Mantila 2025, s. 10.

⁴⁹ Oikeudellisesta tulkinnasta ks. Tuori 2000, s. 322 ja Laakso 2012, s. 405–409.

⁵⁰ Ks. Aarnio 1997, s. 40.

tuottamiseen siinä missä käytännöllisen lainopin tulkinnan metodi on argumentatiivinen.⁵¹ Jälkimmäisessä lähtökohtana on oikeuslähteiden (normiformulaatioiden) tulkinnalla selvittää oikeusnormien sisältö.⁵² Tulkinta tarkoittaa merkityssisällön määrittämistä tai antamista.⁵³ Käytännöllisen lainopin metodia käytän tulkinta- ja sovellusehdotusten esittämiseen.⁵⁴ Analyytinen painotukseni on kuitenkin teoreettisessa lainopissa.

Teoreettiseen lainoppiin lukeutuvalla oikeussäännösten systematisoinnilla oikeuden osa-alueita järjestetään siten, että oikeudellinen normiaineisto ”asettuu havainnollisempaan, johdonmukaisempaan ja ymmärrettävään muotoon kuin se luonnollisessa ympäristössään esiintyy.”⁵⁵ Systematisoinnin eräänä tarkoituksena on luoda yleiskatsauksellisuutta yhteen kuuluvien asioiden välisten yhteyksien luomisella ja erottamalla ne muista. Systematisoinnilla myös kehitetään oikeudellisen ajattelun perustana olevaa käsitejärjestelmää edelleen jäsentämällä lakitekstin merkityksiä abstraktimmalla käsitetasolla,⁵⁶ mihin tämä tutkielma tähtää. Yhteiskunnallisten ongelmien muuntaminen oikeudellisiksi edellyttää oikeuskäsitteitä⁵⁷. Teoreettisen lainopin avulla jäsenmän ja tarkennan autonomiaan ja itsemääräämisoikeuteen liittyvää oikeudellista käsitteistöä sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa, jota koskevan normiston keskinäisuuhteiden jäsentely toteuttaa myös osaltaan systematisoinnin tarkoitusta. Perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen kasvu muuttuvassa verkkoyhteiskunnassa edellyttää *Ahti Saarenpään* ja *Juhana Riekkisen* mukaan moniulotteista itsemääräämisoikeuden suojaamista koskevaa oikeudellista tarkastelua⁵⁸, mihin tarpeeseen lähestymistapani vastaa.

Käsitteellisen työskentelyn osalta tutkielman lähestymistapa lähenee oikeusteoriaa, jonka metodi on filosofinen käsiteanalyysi.⁵⁹ Tutkielmassa tekemäni teoreettinen ajatuksenkehittely linkittyy lainoppiin systematisoinnin runkona, joka puolestaan vaikuttaa käytännöllisen lainopin tasolla tehtävään tulkintaan. Perusteluna tälle lähestymistavalla on se, että lainopin on *Aulis Aarnion* mukaan käytettävä ajanmukaisia sekä yhteiskuntatodellisuutta vastaavia käsitteitä ja teorioita, jotta se voi vastata olennaisimpaan tehtäväänsä, eli oikeudellisen ajattelun

⁵¹ Aarnio 1997, s. 53.

⁵² Rautiainen ym. 2023, s. 82.

⁵³ Makkonen 1981, s. 132 ja Lindroos-Hovinheimo 2011, s. 244–245.

⁵⁴ Ks. Timonen 1998, s. 12. Painotus on tältä osin tulkinnassa.

⁵⁵ Koivisto 2015, s. 955, joka kuvaa systematisointia tällä tavoin.

⁵⁶ Aarnio 1989, s. 288, 291, 293 ja Aarnio 2011, s. 97.

⁵⁷ Tuori 2007, s. 148.

⁵⁸ Saarenpää – Riekkinen 2023, s. 17.

⁵⁹ Rautiainen ym. 2023, s. 112–113, 118.

edistämiseen.⁶⁰ Tämä on olennaista tämän tutkielman aihealueen osalta, joka liittyy oikeusjärjestelmän perustaviin käsityksiin toimijuudesta ja autonomiasta.⁶¹ Näin ollen addiktion, addiktoivuuden, autonomian ja manipulaation keskinäissuhteiden jäsentämisessä tutkielmassa hyödynnetään oikeusteoreettista ja -filosofista käsitteistöä. Autonomian sisällön ymmärtäminen nojautuen myös muuhun kuin puhtaasti lainopillisessa aineistossa esitettyyn on tarpeen, koska termin käyttö eri konteksteissa vaikuttaa sen yleiskieliseen merkitykseen,⁶² jolla on relevanssia oikeudellisessa tulkinnassa.⁶³ Oikeudellinen ajattelu edellyttää niin ikään sen taustalla vaikuttavien arvojen ja filosofisiin käsityksiin pohjautuvan oikeudellisen ihmiskäsityksen hahmottamista, mikä luo kuvan sekä yksilön tarpeista että niiden toteuttamisen kannalta olennaisista vapauksista.⁶⁴ Tältä osin on huomioitava, että koko länsimainen liberalistinen ajattelu pohjaa ajatukseen autonomisesta yksilöstä omien valintojensa lähteenä, jonka tulee olla vapaa sekä ihmisten että instituutioiden asettamista rajoitteista.⁶⁵ Erityisesti yritysten hyödyntämän teknologian vaikutukset ihmismieleen ja -toimijuuteen edellyttävät jäsennehtyä teoreettista tarkastelua, joka osaltaan ohjaa lainopillista analyysia.

1.4 Keskeiset käsitteet

Autonomia juontuu kreikan kielen sanoihin *auto* (itse) ja *nomos* (sääntö, laki tai hallinta), viitaten itsehallintaan tai omalakisuuuteen. Erotan tässä tutkielmassa autonomian käsitteen itsemääräämisoikeudesta, kuten suomalaisessa oikeusteoriassa on tehty. Yksilöä kuvaavana käsitteenä autonomia tarkoittaa faktuaalista kykyä oman elämän hallitsemiseen. Sen synonyymi on itsemäärääminen.⁶⁶ Käytän jäljempänä itsemääräämisen sijaan termiä autonomia, jollei jokin asia-yhteys sitä selkeyden vuoksi vaadi. *Kaarlo Tuorin* kuvauksessa autonomia sijoittuu oikeudellisenä käsitteenä oikeuden pinnanalaisiin kerrostumiin.⁶⁷ Modernin oikeuden ihmiskäsitykseen kuuluu käsitys yksilöistä kognitiivisesti ja tahdonalaisesti autonomisina henkilöinä,⁶⁸ mikä

⁶⁰ Aarnio 1989, s. 303–304, joka pitää tätä tehtävää perustavampana kuin käytännöllisiin yksittäisiin tulkintakysymyksiin vastaamista. Teoreettisen lainopin ja oikeusteorian läheisyydestä ks. Rautiainen ym. 2023, s. 217.

⁶¹ Ks. luku 1.1. edellä.

⁶² Ks. Gartner 2022, s. 464.

⁶³ Aarnio 2011, s. 39.

⁶⁴ Saarenpää 2009, s. 268.

⁶⁵ Pajulammi 2014, s. 97. Ks. myös Raz 1986, s. 369–370.

⁶⁶ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 9–10, Kurki 2023, s. 233–236 ja Lagerspetz 1994, s. 97.

⁶⁷ Autonomia liittyy Tuorin ajattelussa oikeuden syvärakenteen tasolla yhteiskunnan konstitutiiviseen yhteiskuntateoriaan, jonka mukaisessa käsityksessä ”yhteiskunnan jäsenet hahmotetaan autonomisiksi, traditionaalisten yhteisöjen sidonnaisuuksista vapautuneiksi yksilöiksi, joiden väliset suhteet perustuvat olennaisesti heidän omiin ratkaisuihinsa ja valintoihinsa”. Tuori 2000, s. 209.

⁶⁸ Tuori 2021, s. 277.

edellyttää ihmisen mielensisäistä vapautta. Tämän vapauden ihmisoikeuksien tasoista sisältöä tarkennan jäljempänä *forum internumin* käsittelyn yhteydessä. Sen osalta keskityn erityisesti ajatuksenvapauteen, jonka suhdetta itsemääräämisoikeuteen on tutkittu hyvin vähän. Liitän tämän tarkastelun YK:n yksityisyyden suojaa koskevan oikeuden erityisraportoin esittämään määritelmään autonomiasta ”kykynä itseohjautuvuuteen ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa.”⁶⁹ Pidän tätä määritelmää lähtökohtana autonomian ymmärtämiselle. Määritelmä osoittaa, että autonomia jakautuu sekä mielensisäiseen että ulkoiseen maailmaan suuntautuvaan toiminnalliseen ulottuvuuteen.

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että yksilön on oltava määrätyllä tavalla autonominen,⁷⁰ eli henkilö on oikeutettu itsestään määräämiseen.⁷¹ Esimerkiksi Suomen perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä itsemääräämisoikeus määritellään vapaudeksi määrätä itsestään ja toimistaan.⁷² Lähestyn itsemääräämisoikeutta Saarenpään tavoin keskeisenä yleisten oppien tason peruskäsitteenä, joka on välttämätön perus- ja ihmisoikeuksien säätämisen ja ymmärtämisen kannalta.⁷³ Tällä tasolla itsemääräämisoikeus ilmenee metaoikeutena, jonka ilmenymät vaihtelevat oikeudenaloittain.⁷⁴ Autonomian ja itsemääräämisoikeuden tarkastelu digi- ja datasääntelyn kontekstissa nimenomaan ihmismieltä koskevinä käsitteinä on keskeinen osa tämän tutkimuksen tiedonintressiä. Tämä liittyy myös mieltä suojaavien perus- ja ihmisoikeuksien roolin ymmärtämiseen ja täsmentämiseen suhteessa sosiaalisen median addiktoivuuteen.

Tämä on itsessään tutkimuksellinen kontribuutio. Itsemääräämisoikeuden perinteinen oikeudellinen tarkastelu nimittäin lähtee liikkeelle yksilön omaisuuden ja kehon ympärille muodostuvasta vapauspiiristä, johon muut eivät saa puuttua ilman hänen suostumustaan.⁷⁵ Tähän ei siis

⁶⁹ Cannataci 2021, kohta 76.

⁷⁰ Tornberg 2013, s. 123 ja Räikkä 1993, s. 12.

⁷¹ Esim. Räikkä 1993, s. 4, 14.

⁷² HE 309/1993 vp, s. 42, jossa itsemääräämisoikeuden todetaan myös kuuluvan osaksi PL 1.2 §:n mainintaa siitä, että ”valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet”. Itsemääräämisoikeus linkittyy Suomen perustuslaissa henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä yksityiselämän suojaan. HE 309/1993 vp, s. 46, 53.

⁷³ Saarenpää 2000, s. 28–29.

⁷⁴ Saarenpää 2009, s. 276–277, 281. ”Metaoikeudet ovat perus- ja ihmisoikeuksien taustalla olevia ylemmän tason oikeusperusteita ja -periaatteita, jotka myös välittävät oikeuden välineistön ja konkreettisten tilanteiden ja olosuhteiden sekä niissä olevien ihmisten ja odotusten kohtaantoa.” Pöysti 2002, s. 41.

⁷⁵ Kurki 2023, s. 235–236 ja Nieminen 2006, s. 39. Itsemääräämisoikeudesta implisiittisenä yksilön vapauspiirin muodostavana perusoikeutena Suomen perusoikeusjärjestelmässä ks. Rautiainen – Neuvonen 2015, s. 34–35 ja Koivisto 2018, s. 631–632. En varsinaisesti keskity itsemääräämisoikeuteen Suomen perusoikeusjärjestelmässä, mutta viittaan siihen jäljempänä addiktiosääntelyn kontekstissa.

lähtökohtaisesti kuulu käsitystä yksilön mielentasoisesta autonomiasta.⁷⁶ *Visa Kurki* on luokitellut tällä perinteisellä tavalla ymmärrettyä itsemääräämisoikeuden suojaamaa vapauspiiriä *Wesley Newcomb Hohfeldin* oikeussuhteiden teoriaan perustuen neljään eri kategoriaan. Niitä ovat itsemääräämisoikeus odotusoikeutena, kompetenssina, immunitteettina ja vapautena. Keskityn tässä tutkielmassa itsemääräämisoikeuteen ensisijaisesti odotusoikeutena. Odotusoikeus tarkoittaa yksilöllä X olevaa oikeutta, joka perustuu jonkun muun tahon Y velvollisuuteen esimerkiksi kiellon noudattamisena. Itsemääräämisoikeus odotusoikeutena on oikeus, jonka perusteella muiden on kiellettyä puuttua yksilön vapauspiiriin, eli se viittaa kehon ja omaisuuden koskemattomuuteen.⁷⁷ Olen kiinnostunut siitä, millaisen muodon sosiaalisen median käyttäjän itsemääräämisoikeus saa manipulaation kieltävässä oikeudellisessa kehyksessä.

Lähestyn tätä siitä lähtökohdasta, että itsemääräämisoikeus merkitsee oikeutta autonomiaan perustuen henkilölle oikeutetun vaatimuksen saada itse määrätä omista asioistaan,⁷⁸ koskien sekä autonomian sisäistä että ulkoista ulottuvuutta.⁷⁹ Keskityn autonomian sisäiseen ulottuvuuteen. Henkilö on sisäisesti autonominen, kun hän kykenee riittävällä tavalla tekemään valintoja ja päätöksiä.⁸⁰ Tällä tarkoitetaan erityisesti tietoisten ja vinoumista vapaiden valintojen tekemistä,⁸¹ eli kyse on kognitiivis-psykologisista yksilön ajatteluun liittyvistä valmiuksista tai edellytyksistä.⁸² Autonomian ulkoinen ulottuvuus puolestaan viittaa yksilöä ympäröivien olosuhteiden ja muiden ulkoisten tekijöiden tarjoamiin valinnanmahdollisuuksiin.⁸³ Autonomisen päätöksenteon ja valintojen sisäisiä, itsestä juontuvia viimekätisiä syitä on ympäristön moninaisten vaikutusten vuoksi haastavaa jäsentää. Teknologian keinoin harjoitettua manipulaatiota sisäiseen autonomiaan kohdistuvana ulkoisena vaikutteena on kuitenkin mahdollista tarkastella yksilöitynä, objektiivisesti havaittavana ilmiönä.⁸⁴ Koska itsemääräämisoikeuteen kuuluu

⁷⁶ Kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin jossain määrin käsitelty yksilön itsemääräämisoikeutta suhteessa omaan mieleensä. Esimerkiksi *Jan Christoph Bublit* ja *Reinhard Merkel* katsovat, että modernin oikeuden rakenteeseen jo nyt implisiittisesti kuuluva ihmisoikeus mentaaliseen itsemääräämisoikeuteen tulisi tunnustaa ja sen rajat määritellä suhteessa muihin ihmisoikeuksiin. Bublit – Merkel 2014, s. 60, 64. Oma lähestymistapani eroaa tästä siten, että en lähesty itsemääräämisoikeutta ihmisoikeutena.

⁷⁷ Kurki 2015, s. 434–437 ja Kurki 2023, s. 236–237. Ks. Hohfeld 1913 ja 1917.

⁷⁸ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 9–10.

⁷⁹ Lagerspetz 1994, s. 98–99. Itsemääräämisoikeuden kaksi puolta tulevat eräällä tavalla ilmi myös kansojen itsemääräämisoikeudessa, jolla on sisäinen ja ulkoinen puoli. Hannum 2025.

⁸⁰ Claasen 2022, s. 336.

⁸¹ Mäihäniemi 2024, s. 171, 184.

⁸² Christman 1989, s. 6 ja Laitinen – Sahlgren 2021, s. 11–12.

⁸³ Lagerspetz 1994, s. 98–99.

⁸⁴ Ks. Mik 2016, s. 5–6. Keskittymällä manipulaatioon tällä tavoin rajatussa ilmiössä voidaan välttää joidenkin teorioiden analyttistä erottelukykä heikentävä piirre, joka seuraa manipulatiivisen vallan näkemisestä totaalisena ja kaikkialla vaikuttavana, ks. Lagerspetz 1993, s. 61.

olennaisesti oikeus tehdä valintoja ja päätöksiä itseään koskien,⁸⁵ tarkasteluni lähtee siitä, miten manipulaatio vaikuttaa tähän oikeuteen.

Manipulaatio kohdistuu ihmisen mieleen, ja sen pyrkimyksenä on vaikuttaa kohteen haluihin ja vaihtoehtoja koskeviin uskomuksiin.⁸⁶ Se loukkaa ihmisen sisäistä autonomiaa siinä missä ihmisen fyysiseen vapauteen puuttuva rajoittaminen rajoittaa ulkoista autonomiaa. Manipulaatio vaikuttaa kontrolloivasti kohteensa käyttäytymiseen manipuloijan päämäärien mukaisesti. Tämä tapahtuu hyödyntämällä ihmisen haavoittuvaisuuksia keinoilla, jotka ovat lähtökohtaisesti häneltä piilossa. Manipuloitu toimija ei toimi autonomisesti.⁸⁷ Manipulaatioon perustuva valinta ei siten ole autonominen.⁸⁸ Sen lisäksi, että manipulaatio vaikuttaa autonomiaan välittömästi suhteessa valitsemisen aktiin, manipulaatio vaikuttaa myös laajemman valintasisällön ja ympäristön muovaamisen välityksellä,⁸⁹ mikä on olennaista sosiaalisessa mediassa.

Sosiaaliset mediat ovat dataan perustuvia liiketoimintamalleja, joiden ansaintalogiikka perustuu personalisoituun mainontaan. Niillä on kannustin kasvattaa käyttäjien määrää ja heidän sitoutumistaan käyttää palvelua sekä keräämänsä yksittäisiä käyttäjiä koskevan (henkilö)tiedon määrää.⁹⁰ Personalisoinnilla tarkoitetaan algoritmien suunnittelua siten, että ne tarjoavat käyttäjälle tämän mieltymyksiä ja persoonallisuutta vastaavaa sisältöä.⁹¹ Useimmat verkkopalvelut ovat käyttäjilleen ilmaisia, mutta alustojen yhtiöt myyvät käyttäjiensä henkilötietoja mainostajille, jotka käyttävät näitä tietoja mainossisällön kohdentamiseen.⁹² Kohdentaminen tarkoittaa toimia, joilla tiettyä sisältöä kohdistetaan tietynlaisille käyttäjille.⁹³ Alustojen keräämiä henkilötietoja käytetään myös mikrokohdentamiseksi kutsuttuun toimintaan, jolla vaikutetaan yleisemmin käyttäjän valintoihin ja käyttäytymiseen, mikä mahdollistaa manipulaation.⁹⁴

Kohdentamisessa alustat hyödyntävät ihmisten haavoittuvuuksia hyväksikäyttäviä tekniikoita saadakseen käyttäjänsä käyttämään maksimaalisesti aikaa palveluihinsa.⁹⁵ Miellän sosiaalisen

⁸⁵ Feinberg 1986, s. 54 ja Koivisto – Rautiainen 2023, s. 188.

⁸⁶ Lagerspetz 2024, s. 94.

⁸⁷ Sahebi – Formosa 2022, s. 15. Keinojen piiloutuneisuuden problematiikkaan palataan jäljempänä.

⁸⁸ Lagerspetz 1993, s. 50 ja Griffin 2008, s. 151

⁸⁹ Mik 2016, s. 5 ja van der Sloot 2024, s. 120.

⁹⁰ Trzaskowski 2024, s. 14.

⁹¹ Jongepier – Klenk 2022, s. 35.

⁹² Bernstein 2023, s. 7. Ks. myös asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537 kohta 27.

⁹³ Jongepier – Klenk 2022, s. 35

⁹⁴ Nys – Engelen 2022, s. 136.

⁹⁵ Bernstein 2023, s. 36.

median alustat kaupallisiksi verkkovalinta-arkkitehtuureiksi⁹⁶, joita voidaan käyttää manipulaation välineinä. Alustojen suunnitteluratkaisujen manipulatiivisuuden on todettu olevan tarkoituksellisesti läpinäkymätöntä, mikä piilottaa taustalla vaikuttavat päämäärät ja keinot käyttäjiltä,⁹⁷ joiden vahingoksi kerättävää käyttäjädataa voidaan hyödyntää.⁹⁸ Koska alustojen suunnittelijoiden ensisijaisena tavoitteena on tuottaa voittoa, on tämä omiaan johtamaan käyttäjien manipuloimiseen ilman riittävää kunnioitusta heidän autonomiaansa kohtaan.⁹⁹ Oikeudellisesta näkökulmasta käyttäjien manipulaatioon tähtäävän suunnittelun osalta keskeisenä haasteena on sen suhde käyttäjän autonomian säilyttämiseen.¹⁰⁰

Tähän haasteeseen liittyvä tarkasteluni käsittää sosiaalisen median alustat yleisesti mutta etenkin Facebookin, Instagramin, TikTokin, Snapchatin, X:n ja Youtuben niille yhteisten sisällönsuosittamistoiminnallisuuksien takia. Mainittuja sosiaalisen median alustoja koskee myös erityinen sääntely DSA:ssa. Kaikkien niiden suunnittelu perustuu personalisoiviin sisällönsuositelualgoritmeihin. Niiden suunnitteluun lukeutuvat myös loputon vieritys ja automaattinen toisto, jotka ovat tutkimusten mukaan eräitä kaikista addiktoivimpia sosiaalisen median ominaisuuksia.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman rakenne on seuraava. Luvussa 2 luon perustan sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun oikeudelliselle analyysille. Esittelen proseduraaliseen autonomiateorian, jonka avulla tarkastelen addiktion, manipulaation ja autonomian välistä suhdetta. Vastaa myös kysymykseen siitä, millaisia vaikutuksia sosiaalisen median addiktoivuudella on yksilön autonomiaan. Luvussa 3 kytken nämä vaikutukset siihen, miten sosiaalisen median addiktoivuuden kanalta olennaiset perus- ja ihmisoikeudet suojaavat yksilöä sekä hänen autonomiaansa ja itsemääräämisoikeuttaan. Luvussa 4 tekemäni analyysin perusteella osoitan, että MD, TSA, DSA ja AIA suojaavat eri tavoin ja eri asteisesti tätä alustoja koskevassa sääntelyssä ilmenevää yksilön autonomian erityistä suojaa. Luvussa 5 vedän yhteen tutkielman analyysilukujen tulokset ja esitän jatkotutkimusehdotuksia.

⁹⁶ Valinta-arkkitehtuuri on päätöksen tekemisen ympäristö, jonka suunnittelulla voidaan vaikuttaa ihmisten päätöksentekokäyttäytymiseen. Thaler – Sunstein – Balz 2013, s. 428.

⁹⁷ Nys – Engelen 2022, s. 141.

⁹⁸ Calo 2014, s. 1038.

⁹⁹ Nys – Engelen 2022, s. 149–151. Ks. myös Sunstein 2017, s. 16, 200–202.

¹⁰⁰ Trzaskowski 2024, s. 11.

2 Autonomia sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa

Aloitin tämä luvun tarkastelemalla autonomian ja itsemääräämisoikeuden merkitystä addiktion sääntelyssä. Käsittelen proseduraalista autonomiateoriaa ja teen tutkimuskysymykseni kannalta välttämättömän erottelun addiktion ja addiktoivuuden käsitteiden välillä. Tarkastelen sosiaalisen median alustojen addiktoivuutta ja manipulatiivisuutta toisiinsa linkittyvinä ilmiöinä. Lopuksi esitän näkemykseni siitä, miten autonomia ja itsemääräämisoikeus tulisi tässä kontekstissa ymmärtää.

2.1 Yksilön autonomia addiktion sääntelyssä

Addiktioihin kohdistuu paljon sääntelyä ja niiden poliittinen, juridinen, taloudellinen ja kansanterveydellinen merkitys on suuri.¹⁰¹ Addiktiota koskeva sääntelytarve liittyy lähtökohtaisesti siihen, että addiktoituneet vaikuttavat itse voimattomilta käyttäytymään tavalla, joka ei olisi vahingollista tai haitallista heille ja mahdollisesti myös muille.¹⁰² Itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen vapauden piiriin luettava addiktiota aiheuttavien tuotteiden käyttäminen on rajattu lähtökohtaisesti vain täysi-ikäisille.¹⁰³ Koska itsemääräämisoikeus edellyttää autonomiaan liittyviä kykyjä, sen on perinteisesti katsottu kuuluvan pääsääntöisesti muutoinkin täysivaltaisille aikuisille.¹⁰⁴ Autonomian puute lasten ja nuorten kohdalla toimii yleisesti hyväksyttynä perusteena paternalismille,¹⁰⁵ joka on ajattelutapana läsnä esimerkiksi lapsioikeudessa¹⁰⁶ ja myös aikuisia koskevana kuluttajansuojaoikeudessa.¹⁰⁷

Paternalismilla viitataan sääntelylähestymistapaan, jossa yksilölle pyritään antamaan mahdollisuus objektiivisesti hyvinä pidettyjen mieltymysten tai preferenssien saavuttamiseen,¹⁰⁸ minkä oikeutuksena on usein autonomian edistäminen.¹⁰⁹ Antipaternalismi sen sijaan lähtee siitä, että vaikka lainsäädäntö asettaisi ihmisen parempaan asemaan, tätä ei tulisi tehdä, jos yksilön valinnanvapautta rajoitetaan.¹¹⁰ Tämä kohdistuu myös rajoituksiin, jotka kohdistetaan yksilön itseään vahingoittavaan toimintaan.¹¹¹ Antipaternalismin ja itsemääräämisoikeuden suhde

¹⁰¹ Raento – Tammi 2014, s. 9–14.

¹⁰² Collins 2020, s. 412.

¹⁰³ Perusteista suomalaiselle 18-vuoden yleiselle alaikärajalle rahapelaamisen osalta ks. HaVM 7/2010 vp, s. 4.

¹⁰⁴ Kurki 2023, s. 237 ja Launis 1994, s. 53.

¹⁰⁵ Christman 2020.

¹⁰⁶ Tornberg, 2012, s. 131.

¹⁰⁷ Sibony – Helleringer 2017, s. 210–211.

¹⁰⁸ Zarsky 2019, s. 163.

¹⁰⁹ Möller 2012, s. 116–117.

¹¹⁰ Conly 2022, s. 281.

¹¹¹ Häyry 2023, s. 116 ja Rauhala 1994, s. 87–88.

on jännitteinen.¹¹² Ihmisen preferenssien mukainen toiminta ei nimittäin väistämättä edistä hänen hyvinvointiaan. Preferenssi toimia tietyllä tavalla ei myöskään välttämättä ole muodostunut autonomisesti tai ei ole luonteeltaan autonominen, mistä voi olla kyse juuri yksilön kontrollia rajoittavassa addiktiossa tai manipulaatiossa.¹¹³

Addiktiolainsäädännön taustalla vaikuttaa siis poliittinen ajattelu.¹¹⁴ Klassisen liberalismien valossa yksilönvapautta tulisi addiktoivien tuotteiden käytön osalta kunnioittaa, jos se ei aiheuta haittaa muille. Esimerkiksi rahapelaaminen voi kuitenkin vahingoittaa pelaajaa ja läheisiään. Vaikka suurimmalle osalle pelaajista ei muodostu addiktiota, osalle pelaaminen aiheuttaa tuhoisia haittoja.¹¹⁵ Valtaosalle ei kehity vakavaa addiktiota muunkaan addiktioihin liittyvän käyttäytymisen kohdalla,¹¹⁶ mikä muodostaa niiden sääntelyn ydinpulman.¹¹⁷ Addiktoivien tuotteiden käytön sallittavuutta voidaan siis perustella yksilön itsemääräämisoikeudella, johon ei tulisi puuttua, vaikka yksilö vahingoittaisikin itseään. Toisaalta kieltämistä tai rajoittamista voidaan lähestyä näkökulmasta, jossa sääntelyn tarkoituksena olisi edistää yksilöiden autonomiaa ja siten vapautta.¹¹⁸ Ajatuksena on, että jos henkilön itsekontrolli on addiktioon liittyvän neurologisen syyn takia heikentynyt siten, että hänellä ei ole kykyä tehdä vapaita valintoja, addiktioon kohteen käytön rajoittaminen tai estäminen ei sen osalta rajoita valinnanvapautta vaan mahdollistaa sen.¹¹⁹

Kansanterveyslain säädännön tasolla tämä näkyy tasapainoiluna terveyden suojelun ja yksilön vapauden välillä.¹²⁰ Ensiksi mainitun osalta valtioilla on *Benjamin Mason Meirin* ja kumppaneiden mukaan velvollisuus sellaisten olosuhteiden edistämiseen, joissa yksilöt kykenevät tekemään autonomisia päätöksiä terveydestään, tukien pyrkimyksiä vapauttaa yksilöt haitallisista addiktioista. He katsovat lisäksi, että koska tupakkariippuvuus heikentää autonomiaa, se asettaa merkittävän esteen tupakoinnin lopettamiselle, mikä puolestaan heikentää oikeutta terveyteen.¹²¹ Sama logiikka voidaan näkemykseni mukaan ulottaa koskemaan terveydelle haitallisia

¹¹² Koivisto – Rautiainen 2023, s. 205. Jännitteinen suhde ilmenee esimerkiksi kysymyksessä siitä, tulisiko yksilön suostumukseen perustuva niin sanottu eheytyshoitotoiminta kieltää lailla, ks. Tam 2021, s. 2–3.

¹¹³ Aalto-Heinilä 2023, s. 135, 137 ja Lagerspetz 2024, s. 179.

¹¹⁴ Ks. esim. Ruuska – Sulkunen 2014, s. 50.

¹¹⁵ Wolf 2011, s. 40–49.

¹¹⁶ Koski-Jännes 2025, s. 199.

¹¹⁷ Collins 2020, s. 424.

¹¹⁸ Sunstein 1986, s. 1138.

¹¹⁹ Collins 2020, s. 413.

¹²⁰ Schmidt 2020, s. 32, 35.

¹²¹ Meier ym. 2022, s. 399–400. Ks. myös Graen 2020, s. 255, joka korostaa tupakkariippuvuuden aiheuttamaa autonomian rajoittumista.

digitaalisia addiktioita, joita ei eksplisiittisesti erikseen säännellä esimerkiksi tupakan¹²² tavoin. Addiktion sääntely rajoittaa yksilön vapauden lisäksi esimerkiksi tupakkateollisuuden toimijoiden elinkeinovapautta kansanterveyden nimissä.

Suomessa alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden, huumeiden ja rahapelaamisen sääntely on tärkeä osa julkisen vallan tehtävää, jolla pyritään edistämään väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä ehkäisemään ja vähentämään addiktoivien tuotteiden käytöstä johtuvia haittoja, mikä tapahtuu etenkin perustuslain (731/1999, PL) 19.3 §:n kautta. Addiktio liittyy Suomen perusoikeusjärjestelmässä henkilön itsemääräämisoikeuteen ja henkilökohtaiseen vapauteen.¹²³ Suomalaisessa tupakointi- ja alkoholilainsäädännössä itsemääräämisoikeutta on lähestytty yksilön vapauteen puuttumattomuuden näkökulmasta. Addiktoivien tuotteiden käytön rajoittaminen on toisin sanoen rajoittanut yksilön itsemääräämisoikeutta.¹²⁴ Suomalaisen rahapelaamisen sääntelyn luonnetta puolestaan valottaa hyvin, kuinka EUT vahvisti *Gambelli*-ratkaisussa¹²⁵ korkeimman hallinto-oikeuden sanoittamana sen, että ”Euroopan unionin jäsenvaltion ylläpitämän pelimonopolin tarkoituksena tulee olla kansalaisten peliriippuvuuden pitäminen hallinnassa.”¹²⁶ Avainkysymys addiktion oikeudellisessa tarkastelussa kuuluu: kuinka hallinnassa addiktoitunut on suhteessa itseensä?

2.2 Proseduraalinen autonomiateoria

Kuten edellä todettiin, autonomia kytkeytyy itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisoikeus sisältää vaatimuksen kunnioittaa autonomiaa. Itsemääräämisoikeutta puolestaan vastaa velvollisuus edistää olosuhteita, joissa autonomian edellytykset voivat kehittyä. Tämän velvollisuuden osalta on olennaista jäsentää, mitkä kyvyt ovat kriteereitä autonomialle.¹²⁷ Niihin paneudutaan seuraavaksi.

Sisäisesti nähtynä autonomia voidaan jäsentää kyvyksi asioiden rationaaliseen harkintaan, vertailuun ja oman toiminnan seurausten ymmärtämiseen, omien preferenssien muodostamiseen sekä niiden hallintaan ja arvioimiseen sekä toteuttaa suunnitelmia, joita henkilö laatii

¹²² Esimerkiksi Suomen tupakkalain (549/2016) 1.1 §:n mukaiseen tavoitteeseen kuuluu nimenomaisesti riippuvuutta aiheuttavien tupakkatuotteiden käytön loppuminen.

¹²³ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:17, s. 10.

¹²⁴ Ks. PeVL 17/2016 vp, s. 3, HE 15/2016 vp, s. 138–139 ja HE 100/2017 vp, s. 127.

¹²⁵ Asia C-243/01 *Gambelli ym* ECLI:EU:C:2003:597.

¹²⁶ KHO:2007:28, asian aikaisempi käsittely -kohta.

¹²⁷ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 29.

preferenssiensä perusteella.¹²⁸ Addiktio vaikuttaa kaikkiin näistä.¹²⁹ Autonomian sisäiseen ulottuvuuteen liitetään tyypillisesti yksilön korkeamman ja alemman asteisten preferenssien¹³⁰ ristiriidattomuus. Esimerkiksi tupakoitsija, jolla on korkeamman asteen halu lopettaa tupakointi mutta alemman asteen halu jatkaa sitä, ei toimi täysin autonomisesti.¹³¹ Henkilö voi siis haluta tupakoida, mutta samalla haluta, ettei hänellä olisi halua tupakoida.¹³² Tällaisella henkilöllä on sekä rationaalisesti ja reflektoidusti muotoutunut halu lopettaa että fysiologisesti vaikuttavan addiktion synnyttämä halu jatkaa tupakointia. Autonominen ihminen tätä vastoin kykenee lähtökohtaisesti sekä muodostamaan korkeamman asteen preferenssejä että toimimaan niiden mukaisesti.¹³³ Myös manipulaatio kohdistuu sisäiseen autonomiaan vääristämällä päätöksentekoa, preferenssien muodostamista ja sitä, miten henkilö omaksuu tavoitteita.¹³⁴ Se voi niin ikään johtaa yksilön toteuttamaan korkeamman tason kanssa ristiriidassa olevia alemman tason preferenssejään.¹³⁵ Manipulaation seurauksena syntyneet halut ovat määritelmällisesti epäautonomisia, vaikkakin niissä on tässä mielessä myös aste-eroja.¹³⁶ Myös addiktion vakavuus vaihtelee,¹³⁷ mikä merkitsee, että sen kontekstissa autonominen toiminta on eriasteisesti heikentynyt.

Esitetty edustaa proseduraalista teoriaa autonomiasta. Siinä ihmisen tekemiä valintoja tarkastellaan niiden tekemisen prosessin autonomisuuden näkökulmasta, ei siis valinnoille asetettujen normatiivis-sisällöllisten kriteerien valossa.¹³⁸ Olennaista katsannossa on, että yksilö reflektoi kriittisesti toimintaansa ja (alempia) preferenssejään.¹³⁹ Myös preferenssien muodostumisen prosessi on keskeinen,¹⁴⁰ mikä korostuu addiktion ja manipulaation osalta. Ytimeltään proseduraalisessa autonomiassa kyse on yksilön toimimisesta haluamiensa preferenssien mukaisesti, ja

¹²⁸ Launis 1994, s. 51–52. Vastaavasti oikeustieteellisessä väitöskirjassaan Tornberg 2012, s. 123.

¹²⁹ Levy 2012, s. 141–145.

¹³⁰ Preferensseillä viitataan yksilön haluihin ja mieltymyksiin, ks. Launis 1994, s. 52.

¹³¹ Lagerspetz 1994, s. 98, 113. Ajatus on alun perin Harry Frankfurtin, joka tekee erottelun haluttomaan ja halukkaaseen addiktiin. Jälkimmäisen autonomia ei ole ongelmallisesti rajoittunut. Frankfurt 1989, s. 68–69.

¹³² Dworkin 1988, s. 15.

¹³³ Lagerspetz 1994, s. 98 ja Lagerspetz 2024, s. 78. Vastaavasti Dworkin 1989, s. 59. Tässä kuvattu ei tarkoita sitä, että autonomisuus edellyttäisi absoluuttisen täydellistä preferenssien hallintaa.

¹³⁴ Raz 1986, s. 377–378.

¹³⁵ Zarsky 2019, s. 174.

¹³⁶ Lagerspetz 2024, s. 388 alaviite 28.

¹³⁷ Addiktion vakavuutta voidaan kuvata jatkumona, jonka ääripäässä tahdonalainen kontrolli hajoaa vähitellen käyttäytymisen muuttuessa yhä yksiulotteisemmaksi ja kroonisemmaksi. Matthews 2017, s. 4, 8.

¹³⁸ Lagerspetz 1994, s. 132.

¹³⁹ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 24–25. Vastaavasti Dworkin 1988, s. 20. Autonomia yhdistetään kirjallisuudessa melko usein positiivisen vapauden käsitteeseen. Sen näkökulmasta vapaus ”itse-määräämisenä edellyttää, että ihmisen ylempi minä, järki, hallitsee ja määrää alempaa minää, tarpeita, haluja, intohimoja.” Tuori 2002, s. 42.

¹⁴⁰ Christman 1989, s. 13.

teoria mahdollistaa joidenkin yksilön epäautonomisten toimintojen pitämisen näiden preferenssien vastaisina. Proseduraalista teoriaa onkin sovellettu autonomian ja addiktion suhteen tarkasteluun.¹⁴¹

Proseduraalinen käsitteellistys mahdollistaa huomion kiinnittämisen addiktoimiseen ja manipulaatioon sosiaalisen median kontekstissa autonomiaa horjuttavana vaikuttamisena. Alustojen suunnittelun intentiona voi nimittäin juuri olla käyttäjän kannustaminen tekemään valintoja, jotka eivät ole linjassa yksilön syvempien, reflektiivisten, itse valittujen päämäärien, preferenssien ja arvojen kanssa¹⁴². Nojaudun proseduraaliseen autonomiateoriaan luvuissa 3 ja 4 tehtävän teoreettisen analyysin osalta. Kuten jäljempänä tulee ilmi, kyseinen autonomiakäsitys muodostaa keskeisellä tavalla pohjan itsemääräämisoikeudelle

Addiktio vaikuttaa siis heikentävästi yksilön autonomiseen päätöksentekoon suhteessa addiktiiviseen käyttäytymiseen.¹⁴³ Tämä johtuu siitä, että kognitiiviset toiminnot addiktiivisen käytön hillitsemiseksi heikentyvät sekä substanssi- että käyttäytymisaddiktioissa, mikä on osoitettu etenkin rahapeliriippuvuuden osalta.¹⁴⁴ Tuoreessa tutkimuskirjallisuudessa on alustavia tuloksia siitä, että sosiaalisen median ongelmakäyttö johtaa vastaaviin neurologisiin muutoksiin.¹⁴⁵

Vaikka oikeusjärjestys olettaa luonnollisilta henkilöiltä autonomista toimijuutta, tätä ei kuitenkaan tule ymmärtää vaatimuksena siitä, että yksilön autonomia olisi absoluuttista.¹⁴⁶ Sisäinen autonomia onkin tietyssä mielessä normatiivinen ideaali,¹⁴⁷ jonka täydellinen realisoituminen ei seuraa sitä koskevan itsemääräämisoikeuden tunnustamisesta, mutta se voi luoda sille suotuisat olosuhteet.¹⁴⁸ Itsemääräämisoikeus voidaan niin ikään tulkita pelkästään yksikön vapautteen kohdistuvan puuttumattomuuden sijaan päämääräoikeudeksi, joka edellyttää positiivisia toimia esimerkiksi henkisen koskemattomuuden ja terveyden osalta.¹⁴⁹ Näin ollen addiktionkaan yhteydessä ei mielestäni ole edellytettävä täydellistä ja lopullista itsekontrollin menetystä, jotta

¹⁴¹ Levy 2006b, s. 429–430, Sunstein 1986, s. 1141 ja Uusitalo 2023, s. 329–330, 344–345.

¹⁴² Susser ym. 2019a, s. 9.

¹⁴³ Ks. Carter – Hall – Illes 2012, s. xix, Maiese 2024, s. 362, Uusitalo 2014b, s. 103–104 ja Klingemann – Klingemann 2018, s. 491.

¹⁴⁴ Potenza 2006, s. 146 ja Chen ym. 2017b, s. 93–94.

¹⁴⁵ Wadsley – Ihssen 2023, s. 1.

¹⁴⁶ Lindroos-Hovinheimo 2021, s. 70.

¹⁴⁷ Lagerspetz 1994, s. 99 ja Christman 2020.

¹⁴⁸ Lagerspetz 2024, s. 80.

¹⁴⁹ Rauhala 1994, s. 81, 89.

sitä voitaisiin oikeudellisesti pitää sisäisen autonomian näkökulmasta ongelmallisena silloin, kun henkilö ei halua käyttäytyä tietyllä tavalla.

Addiktiota voidaan myös lähestyä näkökulmasta, jonka mukaan ihmiset voivat erehtyä intressistään, ja jokin asia voisi olla heidän intressissään, vaikka he eivät sitä haluaisivatkaan. Tämän näkemyksen mukaan esimerkiksi peliriippuvainen on väärässä uskoessaan, että hänen intressinsä mukaista olisi päästää hänet sisälle kasinoon.¹⁵⁰ Näkemys on tulkintani mukaan valalla Suomen rahapelisääntelyssä. Tämä sääntely tarjoaa esimerkin sisäisen autonomian edistämistä tavalla, jossa rajoitetaan yksilön itsemääräämisoikeutta siltä osin kuin se ymmärretään kieltona puuttua yksilön itseään vahingoittavaan toimintaan. Arpajaislain (1047/2001) 14 c §:n mukaan Veikkaus Oy:n on tarvittaessa asetettava rahapelaajien pelaajille henkilökohtaisia rajoituksia pelaamisesta aiheutuvien taloudellisten, sosiaalisten ja terveydellisten haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä tarjottava hänelle mahdollisuus asettaa rajoituksia itse. Mainittu terveydellinen haitta viittaa addiktioon¹⁵¹. Saman lain 15.2 § antaa Veikkaukselle ja sen henkilökunnalle oikeuden estää henkilön pääsy pelikasinoon tai erityiseen pelisaliin, poistaa henkilö tai rajoittaa pelaamista, jos pelaaminen on aiheuttanut tai tulee ilmeisesti aiheuttamaan vastaavia haittoja (3 kohta) tai jos henkilö *itse on pyytänyt*, että hänen sisäänpääsynsä estetään tai hänen pelaamistaan rajoitetaan (4 kohta). Kuten huomaamme, yksilölle annetaan oikeus rajoittaa omaa vapauttaan pyytämällä pelaamisen rajoittamista, mikä heijastaa korkeamman ja alemman tason preferenssien ristiriidan mukaista toiminnanohjauksessa olevaa ristiriitaa.

Täsmennän asiaa seuraavalla esimerkillä. Henkilö voi haluta addiktionsa takia pelata päivittäin rahapelejä, mistä syystä hän menee pelisaliin (alemmman asteinen preferenssi). Koska hän kuitenkin myös haluaa, että hän ei enää jatkossa menisi pelisaliin (korkeamman asteinen preferenssi), hän päätyy pyytämään sisäänpääsynsä estämistä. Tämä voidaan hahmottaa niin, että ollakseen vapaa addiktiivisesta käyttäytymisestä, yksilön on itse rajoitettava ulkoista vapauttaan. Siltä osin kuin kyse puolestaan on henkilökunnan tekemästä henkilön poistamisesta tilasta, 15.2 §:n taustalla on ajatus siitä, että henkilökunta voi havaita, ”ettei henkilön pelaaminen ole hallittua”.¹⁵² Tämä viittaa selvästi itsehallinnan eli autonomian heikentymiseen addiktiivisen käyttäytymisen yhteydessä. Katson arpajaislain sääntelyn ilmentävän sitä, että oikeus

¹⁵⁰ Boot 2024, s. 116.

¹⁵¹ HE 135/2021 vp, s. 10 ja HE 255/2022 vp, s. 8.

¹⁵² HE 135/2021 vp, s. 105. Myös tätä tutkielmaa kirjoittaessa uudistettavan arpajaislain hallituksen esityksessä ehdotetaan säännöstä (29 §), jonka mukaan pelaaja voisi valvontaviranomaiselle tekemällään ilmoituksella estää kaiken rekisteröitymistä edellyttävän pelaamisen määrääjäksi tai toistaiseksi. HE 16/2025 vp, s. 438.

tunnustaa addiktion sisäistä autonomiaa rajoittavan vaikutuksen, jossa heijastuu proseduraalisen autonomiakäsitys. Pidän tätä vertailukohtana sosiaalisen median addiktoivuutta koskevalle oikeudelliselle tarkastelulle.

2.3 Sosiaalisen median addiktoivuus

On tehtävä juridinen erottelu addiktion ja addiktoivuuden käsitteisiin. Addiktoivuutta on käsitelty tarkimmin tupakkasääntelyssä.¹⁵³ Pidän tupakkatuotedirektiivin¹⁵⁴ 2(1)26 artiklan mukaista määritelmää riippuvuuden aiheuttamisesta (engl. *addictiveness*) suuntaviivana myös sosiaalisen median addiktoivuuden oikeudelliselle käsitteellistämislle. Siinä sillä ”tarkoitetaan ainesosan farmakologista potentiaalia aiheuttaa riippuvuutta eli tila, joka vaikuttaa yksilön kykyyn hallita käytöstään, yleensä palkitsevalla tai vierotusoireita helpottavalla tavalla tai molemmilla tavoilla.” Tulkiten säännöstä niin, että siinä esitetty määritelmä kytkee addiktoivuuden riippuvuuden aiheutumispotentiaaliin. Säännöksessä riippuvuus puolestaan määrittyy tilaksi, joka heikentää yksilön kykyä hallita käytöstään – toisin sanoen hänen autonomiaansa. Tämä tarkoittaa, että addiktion oikeudellinen määritelmä itsessään sisältää autonomian heikentymisen merkityksen. Omaksun tämän käsityksen addiktoivuudelle myös sosiaalisen median kontekstissa. Se on yhtenevä *Matthew Lawrancen* esittämälle addiktoivan suunnittelun oikeudelliselle määritelmälle. Sillä hän tarkoittaa suunnittelutekniikoita, jotka synnyttävät ja vahvistavat jatkuvia ja pakonomaisia haluja käyttää esimerkiksi sosiaalisen median alustoja.¹⁵⁵ Seuraavassa arvioin sosiaalisen median addiktoivuuksipotentiaalia.

Addiktio sosiaaliseen mediaan ei ole virallinen diagnoosi.¹⁵⁶ Sen oikeudellinen merkitys tuli kuitenkin selvästi esiin toukokuussa 2025, kun Suomessa säädettiin laki puhelinten käytön rajoittamisesta kouluissa. Lakiehdotusta koskevassa mietinnössään sivistysvaliokuntavaliokunta perusteli kantaansa käytön rajoittamisen laajuudesta sillä, että ”[s]osiaalisen median käyttö voi

¹⁵³ Tupakoinnin torjuntaa koskevan WHO:n puitesopimuksen johdannon mukaan ”tupakkaa sisältävät tuotteet on tarkoin suunniteltu sellaisiksi, että ne aiheuttavat ja ylläpitävät riippuvuutta.”

¹⁵⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/40/EU, annettu 3 päivänä huhtikuuta 2014, tupakkatuotteiden ja vastaavien tuotteiden valmistamista, esittämistä ja myyntiä koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä sekä direktiivin 2001/37/EY kumoamisesta.

¹⁵⁵ Lawrance 2023b, s. 309–310, jonka tutkimuskonteksti on Yhdysvaltojen oikeusjärjestelmä.

¹⁵⁶ Näin ei ole myöskään Suomessa 2026 käyttöön otettavassa ICD-11-tautiluokituksessa. *Matthias Brand* ja kumppanit ovat kuitenkin ehdottaneet sen näkemistä osana luokitukseen otettua koodia 6C5Y, joka on englanniksi *other specified disorders due to addictive behaviours*, ks. Brand ym. 2022, s. 150–155. Muutosta addiktioajattelussa edustaa se, että myös digipelaamista koskeva diagnoosi (6C51) on lisätty ICD-11-tautiluokitukseen. Sen diagnostiset kriteerit ovat monelta osin samankaltaiset pelihimon (rahapeliriippuvuus) kanssa. HE 16/2025 vp, s. 44. Psykologian näkökulmasta addiktiivisen käytön laadullisena erona muuhun sosiaalisen median runsaaseen käyttöön on, että ”addiktioon liittyy epäsuotuisia seurauksia, ja sosiaalinen verkostoituminen muuttuu hallitsemattomaksi ja pakonomaiseksi.” Andreassen 2015, s. 176. Ks. myös Andreassen – Pallesen 2014, s. 4054.

altistaa lapset ja nuoret kännykkäriippuvuudelle, häiriintyneelle kehonkuvalle ja syömishäiriöille. Runsaalla puhelimen käytöllä on todettu olevan riski aivoterveydelle, esimerkiksi huonoon unen laatuun ja jopa aivojen rakenteellisiin muutoksiin.”¹⁵⁷ Lisäksi valiokunta yhtyi ”asiantuntijalausunnon näkemykseen siitä, että nuoret eivät pysty vastustamaan koukuttavaksi suunniteltuja sovelluksia, joten aikuisten tulee rajata puhelimen käyttöä heidän puolestaan.”¹⁵⁸

Sosiaalisen median addiktiivinen käyttö johtuu ennen kaikkea addiktoivista suunnitteluratkaisuista, joista keskeisimmät ovat automaattinen toisto ja loputon vieritys, sekä suositusjärjestelmistä.¹⁵⁹ Addiktoivimpia piirteitä ovat näin ollen algoritmisiin järjestelmiin perustuvat epäsäännölliset palkitsemisaikataulut sekä suunnitteluratkaisut, jotka poistavat käytön lopettamiseen liittyvät vihjeet.¹⁶⁰ Viimeksi mainitut liittyvät loputtomaan vieritykseen ja automaattiseen toistoon erityisinä suunnitteluratkaisuin. Loputon vieritys edistää *flow*-tilan syntymistä, jolle on ominaista uppoutumiseen liittyvä ajantajun hämartyminen, koska toiminnalle ei ole luonnollisia pysähdyspisteitä samalla kun esitettävä sisältö kuratoidaan lisäksi itsessään addiktoivan ajoittaisen vahvistamisen logiikan mukaisesti. Sama ilmiö on läsnä myös automaattisessa toistossa, jossa videon päättyessä seuraava käynnistyy automaattisesti.¹⁶¹ Automaattinen toisto häiritsee ”harkittua ja hallittua päätöksentekoa, jota tarvitaan nykyhetkeen suuntautuneen päätöksenteon ylittämiseksi”.¹⁶²

On myös todella keskeistä, että siinä missä yksittäisen kahvikupin tai tupakan addiktoiva potentiaali on vakio, sosiaalinen median mukautuvat ja personalisoivat algoritmit tekevät alustoista sitä addiktoivimpia kullekin yksilölliselle käyttäjälle, mitä enemmän hän niitä käyttää.¹⁶³ Alustojen addiktoiva teknologia on myös sitä tehokkaampaa, mitä enemmän käyttäjiä ja liikennettä alustoilla on.¹⁶⁴ Näiden tekijöiden takia sosiaalisen median addiktoivuus eroaa poikkeuksellisella tavalla muiden hyödykkeiden addiktoivuudesta.

¹⁵⁷ SiVM 3/2025 vp, s. 22. Älypuhelinaddiktiosta ks. Kosola 2022 ja De-Sola Gutiérrez – de Fonseca – Rubio 2016.

¹⁵⁸ SiVM 3/2025 vp, s. 6.

¹⁵⁹ Ye 2025, s. 7.

¹⁶⁰ Bhargava – Velasquez 2021, s. 326–328, 333. Epäsäännölliset palkitsemisaikataulut viittaavat siihen, että addiktion syntymiseen liittyy henkilön mahdollisuus alistaa itsensä toistuvasti ja ennustettavalla tavalla yllätykselliselle dopamiinivälitteiselle ”palkkiolle”. Tässä sosiaalista mediaa voi verrata rahapeleihin. Niiden ero muihin hyödykkeisiin verrattuna on siis se, että niissä esiintyy ennustettavaa ennustamattomuutta. Kuorikoski 2023, s. 3, 11.

¹⁶¹ Montag – Lachmann – Herrlich – Zweig 2019, s. 4–5, Mujica ym. 2022, s. 16–17, Tanner ym. 2020, s. 31, Brailovskaia ym. 2020 ja Miranda ym. 2023.

¹⁶² Flayelle ym. 2023, s. 8.

¹⁶³ Bhargava – Velasquez 2021, s. 333–334, 341, 344, mikä on keskeinen ero perinteisiin medioihin.

¹⁶⁴ Stigler Committee on Digital Platforms 2019, s. 64 ja Bhargava – Velasquez 2021, s. 327.

Käytännössä addiktoivuus perustuu algoritmien kohdalla siihen, että ne kuratoivat käyttäjille sisältöä esimerkiksi tykkäyksien sekä postauksien katsomiseen käytetyn ajan perusteella.¹⁶⁵ Syötteen selaaminen tuottaa käyttäjätietoa myös, kun käyttö on luonteeltaan passiivista. Proseduraalisen autonomian näkökulmasta on olennaista, että personalisoivat suositusjärjestelmät seuraavat tyypillisesti yksilöiden alemman asteisia preferenssejä tarkkailemalla heidän verkkokäyttäytymistään. Alemman asteisiin preferensseihin nojautuminen ”paljastettuina preferensseinä” tekoälyjärjestelmien toiminnassa muodostaa uhan autonomialle erityisesti silloin, kun ne heijastavat yksilön ongelmallista tai addiktiivista sosiaalisen median käyttöä.¹⁶⁶ Algoritmit voivat tunnistaa, minkälaisen sisällön esittäminen saa käyttäjän toimimaan addiktiivisesti, minkä perusteella sisältöä jatkossa kuratoidaan. Suositusjärjestelmät toisin sanoen perustavat kuratointinsa myös sellaiseen tietoon, joka ei heijasta yksilön korkeamman asteen refleктоituja ja pitkän aikavälin preferenssejä.

Keskeinen addiktoiva piirre on myös kognitiivinen ylikuormitus. Siinä käyttäjän kognitiiviseen kapasiteettiin vaikutetaan hämmentämällä käyttäjää tarjoamalla samanaikaisesti valtava määrä tietoa, sisältöä, vaihtoehtoja ja erilaisia häiriötekijöitä, mikä heikentää ajantajua ja kykyä arvioida päätösten seurauksia.¹⁶⁷ Mielestäni olennaista on myös hyperbolisen diskonttaamisen hyväksi käyttäminen kognitiivisena vinoumana. Tällä kuvataan ihmisen taipumusta antaa painoarvoa päätöksen välittömille seurauksille ja aliarvostaa tulevaisuudessa ilmeneviä seurauksia.¹⁶⁸ Diskonttauksen näkökulmasta nimittäin myös ”[a]ddiktioiden perusta on se, että ihmisellä on taipumus valita tarjolla olevista vaihtoehtoista lyhytnäköisesti se, joka juuri sillä hetkellä tuntuu parhaalta.”¹⁶⁹ Huomaamme, että näiden kognitiivisten vinoumien samanaikainen hyväksikäyttäminen yhdistettynä addiktoiviin suunnitteluratkaisuihin on sosiaalisen median kontekstissa poikkeuksellista verrattuna muihin hyödykkeisiin.

Toistuva altistuminen jollekin toiminnalle lisää addiktion riskiä.¹⁷⁰ Tehokkain tapa vastustaa addiktiivista houkutusta on joko poistua sen kohteen läheisyydestä tai riistää itseltään

¹⁶⁵ Montag – Lachmann – Herrlich – Zweig 2019, s. 6.

¹⁶⁶ Ks. Laitinen – Sahlgren 2021, s. 10.

¹⁶⁷ Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 23–24.

¹⁶⁸ Waldman 2020, s. 106.

¹⁶⁹ Poikolainen 2011, s. 199. Addiktion muotoutumisen myötä tapahtuva dopamiinivasteen heikkeneminen johtaa itsehillinnän vaikeutumiseen, mistä syystä addiktoituneen taipumus painottaa voimakkaasti välittömiä palkkioita pitkän aikavälin hyötyjen kustannuksella korostuu. Levy 2012, s. 146, Amlunga ym. 2017, s. 7 ja Redish ym. 2008, s. 17.

¹⁷⁰ Shaffer ym. 2004, s. 367–368. Sosiaalisen median tottumuksenomaisen käytön lisääntyminen liittyy sen muuttumiseen addiktiiviseksi, ks. Turel – Serenko 2012, s. 521–522.

mahdollisuus reagoida siihen.¹⁷¹ Addiktoituneelle huomion siirtäminen muualle houkutuksen laukaisevista vihjeistä on kuitenkin erityisen haasteellista.¹⁷² Tähän liittyen Veikkaus Oy huomioi toiminnassaan rahapelien sijoittamisen merkityksen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ja alaikäisten suojaamisessa. Suomen rahapelilainsäädännön meneillään olevan uudistuksen hallituksen esityksessä rahapeliriippuvaisia pidetäänkin haavoittuvana ryhmänä rahapeleille.¹⁷³ Internetin rooli ja näkyvyys keskivertoihmisen elämässä on vielä paljon syvempi ja laajempi kuin rahapelien, mikä antaa sosiaalisen median yrityksille merkittäviä mahdollisuuksia addiktoimiseen sekä addiktiosta pois pyrkivien uudelleenaddiktoimiseen. Sosiaaliseen mediaan addiktoitunut voidaankin nähdä rahapeliriippuvaisen tavoin haavoittuvana omien intressiensä vastaiselle käyttäytymiselle, jota sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu on omiaan aiheuttamaan.¹⁷⁴ Myös ei-addiktoituneille itsehillinnässä on kyse pääasiassa huomion siirtämisestä muualle,¹⁷⁵ mikä on sosiaalisen median kontekstissa poikkeuksellisen haastavaa sen läpitunkevan läsnäolon takia. Sosiaalisen median käyttö on vapaaehtoista, aivan kuten rahapelien pelaaminenkin. Sosiaalisen median yhteiskunnallinen merkitys on kuitenkin valtava. Voidaan esimerkiksi kysyä, missä määrin kansalainen voi tänä päivänä osallistua oikeusjärjestyksen justifikaatioon liittyvään demokraattiseen mielipiteenmuodostukseen ilman sosiaalista mediaa¹⁷⁶.

Riski sosiaalisen median addiktiiviselle käytölle vaikuttaa olevan yleisesti ottaen suurempi nuorilla ja lapsilla,¹⁷⁷ jotka ovat yleensäkin aikuisia alttiimpia addiktioille.¹⁷⁸ Sosiaalisen median addiktiivisesta käytöstä aiheutuvat haitat johtuvat siitä, että mitä enemmän aikaa henkilö käyttää sosiaalisessa mediassa, sitä enemmän hänen elämänsä muut osa-alueet kärsivät. Addiktoituneen henkilön on vaikea pitää ajatuksensa ja huomionsa muissa askareissa, minkä lisäksi internetissä ja sosiaalisessa mediassa vietetty aika korreloi ahdistuksen ja masentuneisuuden kanssa.¹⁷⁹ Eri internet-addiktion tyypeistä kärsivien todennäköisyys suunnitella ja tehdä itsemurha on muita korkeampi.¹⁸⁰ Sosiaalisen median ongelmallinen käyttö on yhteydessä myös esimerkiksi heikkoon unenlaatuun.¹⁸¹

¹⁷¹ Levy 2012, s. 149.

¹⁷² Levy 2006a, s. 20.

¹⁷³ HE 16/2025 vp, s. 156, 49.

¹⁷⁴ Ks. Bhargava – Velasquez 2021, s. 337–339.

¹⁷⁵ Levy 2006b, s. 442.

¹⁷⁶ Koivulehto 2024, s. 31, 52, 70.

¹⁷⁷ Kuss – Griffiths 2017, s. 12 ja Amirthalingam – Khera 2024, s. 5.

¹⁷⁸ Alter 2017, s. 191.

¹⁷⁹ Bhargava – Velasquez 2021, s. 329–330, 332. Ks. myös Peper – Harvey 2018, s. 3–8.

¹⁸⁰ Cheng ym. 2018, s. 1.

¹⁸¹ Chen ym. 2024.

2.4 Sosiaalisen median addiktoivuus manipulaationa

Manipulaatio kytkeytyy vahvasti psykologiaan ja teknologiaan, koska teknologisin menetelmin on mahdollista käyttää hyväksi psykologista tutkimustietoa yksilöiden johdonmukaisesti esiintyvän irrationaalisen toiminnan ennustamiseen,¹⁸² mikä pätee myös addiktiiviseen käyttäytymiseen. Manipulaation käsitteen avulla voidaan tarkastella alustojen manipulatiivista luonnetta myös addiktoivien suunnitteluominaisuuksien kautta.¹⁸³ Manipulaation osittaisena tarkoituksena voi olla alustan käyttäjän saaminen addiktoituneeksi,¹⁸⁴ miltä osin addiktoivuus elinkeinonharjoittajan intentiona asettuu tarkastelun olennaiseksi osaksi. Tämän osalta on tarkasteltava tarkemmin sitä, millä perusteella alustojen toiminta tosiasialla on manipulatiivista.

Euroopan komissio on MD:tä koskevassa tulkintaohjeessa¹⁸⁵ tuonut esiin tekijöitä, jotka erottavat erittäin vakuuttavat ja sallitut suostuttelevat mainonta- tai myyntitekniikat kaupallisista menettelyistä, jotka voivat olla manipuloivia. Pohjaan tarkasteluni seuraavassa näihin tekijöihin. Niitä ovat eri lähteistä saatujen kuluttajatietojen hyödyntämisellä luodut yksilöidyt houkutelumenettelyt, jotka voivat olla dynaamisia ja toimia reaaliajassa, kuluttajien käyttäytymisen analysointi ja mukauttaminen tehokkuuden lisäämiseksi esimerkiksi vaikutuksia testaamalla, kuluttajan tietämättömyys näistä menetelmistä sekä menetelmien toimintaperiaatteiden ja vaikutusten läpinäkyvättömyys.¹⁸⁶

Sosiaalisen median kontekstissa näiden seikkojen osalta big data -analytiikan merkitys on olennainen. Big data -sovelluksiin pohjautuvat alustat personalisoivat käyttäjän valintaympäristön tietosisältöä analysoimalla algoritmisesti useista lähteistä tulevia datavirtoja, jotka tarjoavat tietoa kohdennettujen käyttäjien tavoista ja preferensseistä. Näin valinta-arkkitehtuuria voidaan jatkuvasti mukauttaa yksilön reaaliaikaisesti seurattavan käyttäytymisen ja ympäristön muutosten mukaan, minkä lisäksi kerättyä dataa voidaan käyttää laajemmin myös muiden analyysien ja sovellusten tukena. Yksilöön valinta-arkkitehdin haluamaan suuntaan kohdistettavaa vaikuttamista ohjaa myös väestötason trendejä koskeva big data -analyysi.¹⁸⁷ Alustat pystyvät luokittelemaan käyttäjien henkilökohtaisia ominaisuuksia kymmeniin tuhansiin kategorioihin eri

¹⁸² Zarsky 2019, s. 169.

¹⁸³ Lawrance 2023a, s. 325 ja Ye 2025, s. 7.

¹⁸⁴ Stigler Committee on Digital Platforms 2019, s. 64.

¹⁸⁵ Komission tiedonanto – Ohjeet sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/29/EY tulkintaa ja soveltamista varten (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti) C/2021/9320, EUVL C 526, 29.12.2021, s. 1–129.

¹⁸⁶ EUVL C 526, 29.12.2021, s. 100.

¹⁸⁷ Yeung 2017, s. 119–122, joka kutsuu ilmiötä käsitteellä hypertuuppaus (hyper-nudge).

piirteiden ja kiinnostuksen kohteiden perusteella.¹⁸⁸ Analyysin osana käytetään esimerkiksi käyttäjän hakukonehistoriaa, paneutumisen astetta sisältöihin ja vuorovaikusta muiden käyttäjien kanssa. Valinta-arkkitehtuuria voidaan muokata käyttäjän datan analyysistä tekoälymenetelmin pääteltyjen psykometristen mukaan, mikä tekee vaikuttamisesta hienovaraista ja hyvin tehokasta.¹⁸⁹ Näin pystytään tunnistamaan yksilöiden haavoittuvuuksia, joita käytetään hyväksi manipulaation tarkoituksessa esimerkiksi addiktoivien suosittelualgoritmien kautta.¹⁹⁰ Verkko-manipulaatio ilmenee siten poikkeuksellisella tavalla järjestelmällisen ja automatisoidun järjestelmän sekä personoidun sisällön tuottamisen yhdistelmänä.¹⁹¹ Alustojen manipulaatio on luonteeltaan ja teholtan *sui generis*, mikä luo pohjan algoritmien addiktoivuudelle.

Näkemykset ja määritelmät eroavat tutkimuskirjallisuudessa siinä, mikä merkitys manipulaation kohteen tietoisuudella on käytetyistä tekniikoista.¹⁹² Lähtökohtana voi joka tapauksessa pitää, että manipulaatiota ohjaa pyrkimys vaikuttaa ihmisten valintoihin tavalla, joka ei riittävästi huomioi heidän reflektointi- ja harkitsemiskykyään.¹⁹³ *Daniel Susser* ja kumppanit pitävät manipulaation aiheuttamana varsinaisena vahinkona sen vaikutusta päätöksentekoon itseensä, jolloin manipulaation määrätyt seuraukset eivät asetu ratkaisevaan asemaan, vaikka nekin ovat merkittäviä.¹⁹⁴ Näkökulma on olennainen, kun tarkastellaan addiktoivuuden vaikutusta autonomiaan, koska addiktiivisessä käyttäytymisessä juuri yksilön kyky tehdä valintoja ja päätöksiä on heikentynyt. Olen kiinnostunut siitä, onko sosiaalisen median addiktiivinen käyttö itsessään manipulaatiosta seuraava autonomiahaitta huolimatta siitä, aiheutuuko siitä muita erillisiä haittoja esimerkiksi terveydelle ja hyvinvoinnille. Mikäli vastaus on myönteinen, loisi se syyn edistää yksilön vapautta autonomiaa rajoittavasta addiktiosta eikä vain vapautta addiktion seurauksista.¹⁹⁵ Tässä valossa addiktio sosiaaliseen mediaan voitaisiin nähdä haittana itsessään, siis ilman käyttäytymisen pakonomaisuudesta koituvia muita johdannaisseurauksia.

Yhteenvedona esitän, että big data -analyysin, tekoälyn ja suosittelualgoritmien käyttö tuottaa tehokkaasti ihmisen käyttäytymistä ohjaavan ja autonomiaa heikentävän valinta-arkkitehtuurin,

¹⁸⁸ European Data Protection Supervisor Opinion 3/2018, s. 8, jossa nimeltä mainitsemattoman sosiaalisen median palveluntarjoajan osalta luvun sanotaan olevan yli 52 000.

¹⁸⁹ O'Callaghan – Shiner 2021, s. 118–119.

¹⁹⁰ Prunkl 2022, s. 3 ja Milano – Taddeo – Floridi 2020, s. 962.

¹⁹¹ Calo 2014, s. 1021.

¹⁹² Sunstein 2015, s. 6, jonka mukaan se ei ole aina peiteltyä. Susser ym. 2019a, s. 4–6 puolestaan katsovat, että kyse on nimenomaan peitellystä vaikuttamisesta. Klenck 2022, s. 85, 97–98, jonka mukaan manipulaatiosta olisi kyse vain silloin, jos manipuloija ei välitä siitä, paljastuvatko hänen vaikuttamiskeinonsa syyt.

¹⁹³ Sunstein 2015, s. 4–6.

¹⁹⁴ Susser ym. 2019a, s. 11.

¹⁹⁵ Ks. Doucet – Porter 2023, s. 266, 270–271, 280–281, jotka käsittelevät huumeita.

jonka addiktoiva suunnittelu pohjaa epäsäännölliseen palkitsemiseen, luonnollisen pysähtymisen estäviin ominaisuuksiin sekä sosiaaliseen hyväksyntään kytkeytyviin ilmoitustekniikkoihin. Suunnitteluominaisuudet hyväksikäyttävät aivojen dopamiinijärjestelmää, minkä tavoitteena on käyttöajan maksimoiminen¹⁹⁶. Tämä korostuu loputtoman vierityksen ja automaattisen toiston kohdalla. Suunnittelun manipulatiivisuus loukkaa autonomiaa, mikä on omiaan aiheuttamaan addiktiivista käyttäytymistä, jota voidaan kuvata proseduraalisella autonomiateorialla. Addiktio heikentää autonomista toiminnanohjausta sekä aiheuttaa moninaisia haittoja etenkin lapsille. Sosiaalisen median kontekstissa manipulaatio ja addiktio voivat siis uhata autonomiaa yhdessä, vaikka tyypillisesti niitä on tarkasteltu toisistaan erillisinä ilmiöinä.

Vielä on kysyttävä, miten tämä uhka tulisi ymmärtää itsemääräämisoikeuden kannalta. Koska autonomian suoja ilmenee selvimmin konkreettisissa itsemääräämisoikeutta koskevissa säännöksissä¹⁹⁷, paneudun seuraavaksi kahteen selkeimmin itsemääräämisoikeudesta säättävään kansainvälisen tason sopimukseen. Proseduraalisesti ymmärretyllä autonomialla on rooli niissä molemmissa.

2.5 Kognitiivinen autonomia ja kognitiivinen itsemääräämisoikeus

Vapaus suhteessa ulkopuoliseen kontrolliin kuuluu olennaisesti niin kansan kuin yksilönkin itsemääräämisoikeuteen. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeusjulistuksen 1 artiklan toteamus siitä, että ”kaikki ihmiset syntyvät vapaina”, on tulkittavissa liittyvän itsemääräämisoikeuteen. Eksplisiittisesti yksilön itsemääräämisoikeus mainitaan kuitenkin kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksissa ainoastaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (vammaisyleissopimus). Siinä yksilöllisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen (engl. *respect for individual autonomy*) on 3(a) artiklan mukainen yleinen periaate, johon lukeutuu vapaus omien valintojen tekemiseen sekä riippumattomuuden kunnioittaminen.¹⁹⁸ Myös 12(3) artiklassa taattu tuki vammaisten henkilöiden oikeudellisen kelpoisuutensa käyttöön viittaa oikeuteen saada apua itsemääräämisoikeuden toteuttamisessa.¹⁹⁹ Kyseisessä tuessa on vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentin mukaan kunnioitettava vammaisten

¹⁹⁶ Ks. Esposito – Ferreira 2024, s. 17.

¹⁹⁷ Ks. Pajulammi 2015, s. 95.

¹⁹⁸ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 10, 38. Itsemääräämisoikeutta koskevat ihmisoikeusnormit ovat alkuaan koskeneet kansojen itsemääräämistä: sekä KP- että TSS-sopimuksissa on toisiaan vastaavat 1 artiklat, joiden ensimmäisen virkkeiden mukaan ”Kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus” tai englanniksi ”All peoples have the right of self-determination.”

¹⁹⁹ Kurki 2023, s. 238.

henkilöiden oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä.²⁰⁰ Tahdon ja mieltymysten huomioimisen painottaminen viittaa proseduraaliseen autonomiakäsitykseen, mikä ilmentää sitä, että oikeudellisen itsemääräämisoikeuskäsityksen pohjalla vaikuttaa käsitys autonomiasta.²⁰¹ Tämä on merkittävää tekemäni systematisoinnin kannalta.

Autonomian varjelu tekoälyvetoiselta teknologialta on nimittäin noussut kansainvälisen oikeuden areenalle EN:n puiteyleissopimuksessa tekoälysovimuksessa, joka on avattu allekirjoitettavaksi syyskuussa 2024. Vielä riittävän moni jäsenvaltio ei ole ratifioinut sitä sen tulemiseksi voimaan. Sopimuksen johdannon mukaan ”[t]ietyt tekoälyjärjestelmien elinkaaren aikaiset toiminnot voivat heikentää ihmisarvoa ja yksilön itsemääräämisoikeutta [*individual autonomy*], ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta.”²⁰² Sopimuksen keskeisenä periaatteena on sen 7 artiklan mukaan, että ”sopimuspuolien on toteutettava tai pidettävä voimassa toimenpiteitä, joilla kunnioitetaan ihmisarvoa ja yksilön itsemääräämisoikeutta tekoälyjärjestelmien elinkaaren aikana tapahtuvassa toiminnassa.” Katson, että tässä kontekstissa yksilön itsemääräämisoikeus viittaa sisäiseen autonomiaan, koska sopimuksen selitysmuistiossa termillä viitataan kykyyn tehdä valintoja ja päätöksiä, jota olisi suojeltava tekoälyjärjestelmien manipulaatiokyvyiltä.²⁰³ Sopimuksen selitysmuistiossa tuodaan esiin, että tekoälyn kontekstissa yksilön itsemääräämisoikeus (*individual autonomy*) edellyttää, että yksilöiden toimijuutta ja autonomiaa (*autonomy*) ei heikennetä.²⁰⁴ Tässäkin yhteydessä huomaamme, että itsemääräämisoikeus jäsentyy oikeutena autonomiaan.

Muodostamaani yhteyttä tekoälysovimuksen ja vammaisyleissopimuksen välillä ei ole tutkimuksessa aikaisemmin tehty. On hyvin merkittävää, että juuri tekoälyn kontekstissa yksilön itsemääräämisoikeus toisen kerran kirjataan kansainväliseen sopimukseen. Katson, että tässä

²⁰⁰ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD/C/GC/1, kohta 17.

²⁰¹ Turunen 2025, s. 122–124.

²⁰² Sopimuksessa on kiinnitetty huomioita ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden asemaan perustavina oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta välttämättöminä arvoina ja periaatteina, ks. Committee on Artificial Intelligence, CM(2024)52-addfinal, kohta 10. Sopimusta koskevassa U-kirjelmässä *individual autonomy* on käännetty suomeksi yksilön itsemääräämisoikeudeksi. U 34/2024 vp, s. 5.

²⁰³ Committee on Artificial Intelligence, CM(2024)52-addfinal, kohta 55, joka kuuluu relevanteilta osin näin: “Individual autonomy is one important aspect of human dignity and refers to the capacity of individuals for self-determination; that is, their ability to make choices and decisions, including without coercion, and live their lives freely. [...] The Drafters considered that referring to this concept in this Framework Convention is particularly appropriate in view of the capacity of artificial intelligence systems for imitation and manipulation.”

²⁰⁴ Committee on Artificial Intelligence, CM(2024)52-addfinal, kohta 55. Sopimusta koskevassa U-kirjelmässä *individual autonomy* on käännetty suomeksi yksilön itsemääräämisoikeudeksi. U 34/2024 vp, s. 5. *Autonomy* on selvästi käännettävä autonomiaksi eikä itsemääräämisoikeudeksi. Vastakohtaispäättelmänä voidaan tuotu merkittäin esittää, että mikäli *autonomy* tarkoittaisi itsemääräämisoikeutta, selitysmuistiossa esiin tuotu merkitsisi sitä, että itsemääräämisoikeus edellyttää, ettei itsemääräämisoikeutta heikennetä. Tämä olisi kehämäinen väite, eikä laatijoiden voida katsoa tarkoittaneen tätä.

yhteydessä sopimus ilmentää sekä oikeusjärjestelmätasoisista että tarkemmin digi- ja datasääntelyn alan *kognitiivisen itsemääräämisoikeuden periaatetta*, joka suojaa yksilön *kognitiivista autonomiaa*²⁰⁵. Kyseessä ei ole uusi ihmisoikeus, sillä sopimuksella ei luoda sellaisia.²⁰⁶ Periaate on vielä alustava, koska sopimus ei ole voimassa. Sopimus heijastaa ihmis- ja teknologia-käsityksessä tapahtunutta muutosta, joka edellyttää itsemääräämisoikeuden uudenlaista jäsentämistä. Esitän omana teoreettislainopillisena kontribuutionani, että autonomian sisäistä ulottuvuutta – mielen sisäistä autonomiaa – voi kutsua kognitiiviseksi autonomiaksi.²⁰⁷ Kuten osoitin, autonomiaa on perusteltua lähestyä addiktion ja manipulaation kontekstissa proseduraalisen autonomiateorian valossa.

Sikäli kuin sosiaalisen median manipulatiiviseen teknologiaan perustuva addiktoiva vaikutus kognitiiviseen autonomiaan on oikeusjärjestyksen mukaan väärin siten, että se perustaa yksilölle oikeuden esittää oikeudellisten instituutioiden tukemia vaateita²⁰⁸, väitän, että oikeusjärjestys turvaa yksilön kognitiivista itsemääräämisoikeutta. Kuten todettua, modernin oikeuden ihmiskäsitykseen kuuluu ajatus yksilöistä kognitiivisesti autonomisina ja vapaina henkilöinä.²⁰⁹ Kognition käsite on erityisen olennainen sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa, koska verkkomanipulaatio ja addiktoiva suunnittelu hyödyntävät ihmisen kognitiivisia viinoumia. Manipulatiivisista tekniikoista seuraava addiktiivinen käyttäytyminen puolestaan heikentää yksilön toiminnanohjauksesta vastaavia kognitiivisia toimintoja, mikä voidaan hahmottaa proseduraalisen autonomiateorian valossa ylemmän ja alemman asteisten preferenssien ristiriitana. Tarkoitin näin ollen kognitiivisella itsemääräämisoikeudella sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa sosiaalisen median käyttäjän odotusoikeutta, joka perustuu sosiaalisen median alustaan kohdistettuun velvollisuuteen, joka kieltää kognitiivista autonomiaa loukkaavan manipulaation. Kognitiivisella autonomialla tarkoitan sitä, että henkilön alemman ja ylemmän tason preferenssit eivät ole merkittävässä ristiriidassa keskenään sellaisen ulkoisen manipuloinnin seurauksena, joka heikentää mielen tasolla ilmenevää kykyä itseohjautuvuuteen valintojen ja päätösten tekemisessä.

²⁰⁵ Oikeudenala- ja oikeusjärjestelmäkohtaisista periaatteista ks. Tolonen 2003, s. 39.

²⁰⁶ Committee on Artificial Intelligence, CM(2024)52-addfinal, kohta 13.

²⁰⁷ Duodocemin terveyskirjasto määrittelee kognition olevan ”mm. havaitsemiseen, tarkkaavuuteen, muistiin, oppimiseen, päättelykykyyn, toiminnanohjaukseen ja kieleen liittyvien mielen toimintojen kokonaisuus.” Duodecim terveyskirjasto: lääketieteen sanasto 2021.

²⁰⁸ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen 2023, s. 29–30, jossa käsitellään yleisellä tasolla autonomian ja itsemääräämisoikeuden suhdetta.

²⁰⁹ Tuori 2021, s. 277 ja Bubltz 2013, s. 10.

Kognitiivisen autonomian ja itsemääräämisoikeuden käsitteille on kaiken lisäksi vastinetta: EN:n ministeriökomitean julistuksessa algoritmisten prosessien manipulatiivisista kyvyistä esitetään, että hienovaraisella algoritmisella suostuttelulla voi olla merkittäviä vaikutuksia yksilöiden kognitiiviseen autonomiaan ja heidän oikeuteensa muodostaa mielipiteitä ja tehdä itenäisiä päätöksiä, mikä vaikuttaa niin taloudelliseen, sosiaaliseen kuin poliittiseenkin käyttäytymiseen.²¹⁰ EU:n komissio niin ikään mainitsee kognitiivisen autonomian jäljempänä käsiteltävän AIA:n kieltämän manipulaation yhteydessä.²¹¹

Arvioin kognitiivisen autonomian valossa sitä, miten sosiaalisen median alustojen harjoittamaan manipulaation kohdistetut kiellot EU:n sekundaarilainsäädännössä tulisi teoreettisen lainopin näkökulmasta ymmärtää. Tässä on huomioitava POK:n autonomiaa suojaavat perusoikeudet. Niiden on puolestaan tarjottava vähintään vastaava suoja kuin LOS:ssa, KP-sopimuksessa ja EIS:ssä.

2.6 Lopuksi

Tarkastelemalla yksilön autonomian merkitystä addiktion sääntelyssä olen osoittanut, että addiktoivuuden ja siitä mahdollisesti seuraavan addiktion vaikutus autonomiaan – proseduraalisen autonomiateorian valossa ymmärrettynä – ei ole pelkästään empiirinen tai oikeusteoreettinen kysymys. Sen sijaan ajatus on selvästi läsnä oikeuden pintatasolla²¹² tupakkatuotedirektiivissä ja suomalaisessa rahapelilainsäädännössä. Olen lisäksi esittänyt, että autonomia ja itsemääräämisoikeus voidaan ymmärtää teknologisen manipulaation kontekstissa kognitiivisena autonomiana ja kognitiivisena itsemääräämisoikeutena.

²¹⁰ Declaration by the Committee of Ministers, Decl(13/02/2019)1, kohta 9.

²¹¹ European Commission, Annex C(2025) 884 final, kohta 123.

²¹² Ks. Tuori 2003, s. 41–42.

3 Sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun kannalta keskeiset perus- ja ihmisoikeudet

Tässä luvussa keskityn kognitiivisen autonomian suojaamiseen perus- ja ihmisoikeuksien kautta sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa. Sen osalta tarkastelen myös sitä, voidaanko addiktio sosiaaliseen mediaan nähdä haittana itsessään, siis ilman käyttäytymisen pakonomaisuudesta koituvia muita, ensisijaisesti terveydellisiä johdannaisseurauksia. Tarkastelen myös muita olennaisia perus- ja ihmisoikeuksia, jotka turvaavat autonomiaa eri tavoin. Tarkoituksena on yhtäältä luoda perusta luvussa 4 tarkasteltavan EU-sääntelyn kontekstualisoimiselle perus- ja ihmisoikeuksien viitekehyksessä, ja toisaalta esittää tulkintoja siitä, miten ja mitkä sosiaalisen median käyttäjän perus- ja ihmisoikeudet tulee ylipäättään ottaa huomioon sosiaalisen median addiktoivuuden yhteydessä.

Käsitys autonomiasta edeltää ihmisoikeuksia, joissa ei ole mieltä, jos ihmisiä ei nähdä itsenäisinä yksilöinä, joilla on kyky tehdä valintoja ja päätöksiä.²¹³ Ihmisoikeudet voidaan siten mieltää oikeuksiksi sekä takeiksi, jotka ovat välttämättömiä autonomian kehittymiselle ja harjoittamiselle.²¹⁴ Autonomia vaikuttaa yhteisenä nimittäjänä ihmisoikeuksien taustalla. Ihmisoikeuksien perimmäinen ankkuri on ihmisarvo.²¹⁵ Ihmisarvo on sekä itsenäinen perusoikeus että perusoikeuksien perusta POK:n järjestelmässä.²¹⁶ Autonomisuus voidaan myös mieltää osaksi ihmisarvoista elämää, jolloin autonomian turvaaminen jäsentyy ihmisarvon tunnustamisen seuraukseksi. Tämä on keskeistä, koska siten ymmärrettynä ihmisten eriasteinen faktuaalinen autonomia ei vaikuta heidän ihmisarvoonsa.²¹⁷ Myös mielen sisäisen autonomian suojaamisen voi hahmottaa juontuvan ihmisarvon periaatteesta.²¹⁸

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet pyrkivät yksilön valinnanmahdollisuuksien lisäämiseen ja sellaisten olosuhteiden luomiseen, jotka puolestaan ovat edellytyksiä henkilökohtaisten vapausoikeuksien ja poliittisten oikeuksien käyttämiselle.²¹⁹ Kansalais- ja poliittiset oikeudet puolestaan suojaavat autonomiaa mahdollistamalla valintojen tekemisen niitä

²¹³ Gumbis – Bacianskaite – Randakeviciute 2008, s. 85.

²¹⁴ Talbott 2005, s. 113, 185.

²¹⁵ Valcke – Clifford – Dessers 2021, s. 68–70 ja Quinn – Degener 2002, s. 14, 19. Autonomian perustavuudesta demokraattiselle oikeusvaltiolle ks. Susser ym. 2019a, s. 8, Tuori 2002, s. 43 ja Tuori 2000, s. 299.

²¹⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset EUVL 2007/C 303/02, s. 17.

²¹⁷ Aalto-Heinilä 2023, s. 138–139. Ks. myös Pirjatanniemi 2014, s. 289 ja Nieminen 2006, s. 20–21, 39.

²¹⁸ Istace 2023, s. 218–219.

²¹⁹ Möller 2012, s. 38, 82, Tuori 2011, s. 712 ja Nieminen 2006, s. 21.

vastaavissa ulottuvuuksissa.²²⁰ Tässä suhteessa itsemääräämisoikeuden tarkoituksena on muun muassa ”turvata mahdollisuus omien mielipiteiden muodostamiseen, omiin tahdonilmaisuihin, omiin moraalisiin, poliittisiin ja uskonnollisiin vakaumuksiin ja omiin tekoihin.”²²¹ Huomaamme, että autonomiaa turvaava itsemääräämisoikeus voidaan ymmärtää perus- ja ihmisoikeuksien käyttämisen edellytykseksi.²²²

Seuraavissa alaluvuissa tarkasteleman ihmisoikeudet kanavoituvat POK:n kautta osaksi EU:n perusoikeusjärjestelmää, joka on huomioitava EU:n sekundäärilainsäädäntöä sovellettaessa. Tulkinallinen analyysini ammentaa seuraavista oikeuslähteistä: ihmisoikeussopimuksista ja niiden valmistelumateriaaleista, POK:sta, YK:n komiteoiden yleiskommenteista ja niiden valmistelumateriaaleista, YK:n erityisraporttien raporteista, EIT:n oikeuskäytännöstä sekä oikeuskirjallisuudesta. Ajatuksenvapauden lisäksi käsittelen mielipiteenvapautta, yksityisyyden ja yksityiselämän suojaa, henkistä koskemattomuutta sekä lasten oikeuksia.

3.1 Forum internum

Forum internumia ja siihen lukeutuvia ihmisoikeuksia on kuvattu mielensisäisen maailman suojaksi tai henkilön ajatusmaailman vapaudeksi.²²³ Se linkittyy perustavalla tavalla autonomiaan ja toimijuuteen,²²⁴ koska *forum internum* tarkoittaa ihmisen sisäisen itseohjautumiskyvyn suojaa. Autonomian arvon puolestaan perustuvaa juuri oletukseen ihmisen kyvystä itseohjautuvaan toimintaan ja käyttäytymiseen.²²⁵ *Forum internum* kattaa seuraavat ihmisoikeudet: ajatuksenvapauden, omantunnonvapauden, uskonnon- ja vakaumuksenvapauden sekä mielipiteenvapauden siltä osin kuin niitä harjoitetaan mielensisäisesti.²²⁶ Ne ovat lähtökohtaisesti luonteeltaan negatiivisia vapausoikeuksia.²²⁷ Oikeuksien mielensisäisiin, ulkoisesti manifestoimattomiin ilmentymiin ei voi kohdistaa minkäänlaisia rajoituksia. Ne ovat siis absoluuttisia oikeuksia. Sen sijaan niiden ulkoisten ilmentymien, *forum externumin*, osalta rajoitukset ovat mahdollisia.²²⁸ Tämä korostaa *forum internumin* perustavanlaatuisia oikeudellista merkitystä.

²²⁰ Möller 2012, s. 33. Prosessuaalisten oikeuksien suhteesta autonomiaan ks. Möller 2012, s. 38–40.

²²¹ Launis 1994, s. 51.

²²² Ks. Ylipartanen 2010, s. 43, 80 ja Saarenpää 2000, s. 22.

²²³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 862.

²²⁴ Jones 2019, s. 34 ja McCrea 2021, s. 331.

²²⁵ Quinn – Degener 2002, s. 14, 20. Tämä vastaa koko tutkielmani lähtökohtana olevaa määritelmää autonomiasta kykynä itseohjautuvuuteen ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa, ks. Cannataci 2021, kohta 76.

²²⁶ Alegre 2020, s. 593 ja Shaheed 2021, kohta 2.

²²⁷ Stenlund – Slotte 2018, s. 431.

²²⁸ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/22, kohta 3 ja CCPR/C/GC/34, kohta 5. Ks. myös Pellonpää ym. 2018 s. 866, jotka käsittelevät mielipiteenvapauden sisäistä ulottuvuutta.

Forum internum -vapauksien absoluuttinen luonne on taattu KP-sopimuksessa²²⁹ ja EIS:ssä.²³⁰ Myös psykologiset ja sosiaaliset tekijät voivat konkreettisimpien biologis-fyysisten interventioiden lisäksi uhata näitä vapauksia.²³¹ Tältä osin tarkasteluni keskittyy ajatuksen- ja mielipiteenvapauteen. Kyse on siitä, voiko sosiaalisen median manipulatiivisuuteen perustuvan addiktoivuuden kohdalla katsoa loukkauksen ajatuksen- tai mielipiteenvapauteen tapahtuneen. Keskityn etenkin ajatuksenvapauteen, joka addiktoivuuden kannalta olennaisella tavalla edellyttää tietynasteista mentaalista itsenäisyyttä ja itseohjautuvuutta. Ajatuksenvapaus on oikeutena erityisen relevantti silloin, kun ihmisen ajatteluun vaikutetaan hänen tietämättään tai vaikutuskeinot jollakin muulla tavoin ohittavat hänen rationaalisen harkintakykynsä.²³² Sosiaalisen median manipuloivalla suunnittelulla voidaan pyrkiä juuri tähän.

3.1.1 Ajatuksenvapaus

Ajatuksenvapauden erityisyys liittyy siihen, että ajatukset asuvat pelkästään *forum internumissa*.²³³ Kun ajatuksia ilmaistaan mielipiteiden ja omantunnon ulkoisten ilmentymien tavoin, niiden rajoitukset tapahtuvat ei-absoluuttisen sananvapausihmisoikeuden kontekstissa.²³⁴ Oikeuskäytännössä asioiden ajattelun suojan ala verrattuna niiden ilmaisemiseen (sananvapauden käyttämisenä) on vakiintumaton.²³⁵ Oikeudesta ja etenkin siihen liittyvän ajatuksen käsitteen sisällöstä ei vallitse yksimielisyyttä.²³⁶ Erimielisyys koskee ajatuksen määritelmää ja sitä, käsittääkö oikeus kaikenlaiset vai vain jonkinlaiset ajatukset. Esitän seuraavassa oman tulkintakannanottoni siitä, miten tämä pitäisi ymmärtää, mikä mahdollistaa perustan addiktoivan suunnittelun oikeudelliseksi arvioimiseksi ko. oikeuden valossa.

²²⁹ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/22, kohta 1. KP-sopimuksen 4(2) artiklassa määrätään, että rajoituksia ei voi tehdä edes yleisen hätätilan aikana. Mielipiteenvapauden turvaava 19 artikla asettaa ajatuksenvapautta koskevan 18 artiklan kanssa keskenään hyvin samalla tavalla rajoituksia oikeuksien ulkoisiin ilmenemismuotoihin, ks. Bielefeldt 2015, kohta 7.

²³⁰ O'Callaghan – Shiner 2021, s. 124–125, Loucaides 2012, s. 80–82 ja Vermeulen 2006, s. 752.

²³¹ Stenlund – Slotte 2018, s. 435.

²³² Schauer 2021, s. 76–77, joka ei kuitenkaan käsittele addiktiota tai addiktoivuutta. Ks. Lawrance 2023, s. 275, joka korostaa tarvetta tarkastella addiktion, teknologian ja ajatuksenvapauden liityntää.

²³³ Lighthart ym. 2021, s. 194. Ajatuksenvapaus lienee myös ollut pitkään jossain määrin symbolinen oikeus ja sen suojaamat intressit nähty turvaten muiden oikeuksien välityksellä, ks. O'Callaghan ym. 2024, s. 3–5.

²³⁴ O'Callaghan – Shiner 2021, s. 127 ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 857.

²³⁵ Alegre 2017, s. 224. Kehitys erityisesti neurotieteen ja algoritmisten prosessien alalla kuitenkin lisää todennäköisyyttä sille, että ajatuksenvapauteen tullaan tulevaisuudessa vetoamaan oikeudellisesti nykyistä useammin, ks. O'Callaghan – Shiner 2021, s. 115–120, 132. Tämä ilmenee myös siinä, että EN:n alaisen bioetiikan neuvoston mukaan biolääketieteen alalla teknologian kehitys koskettaa autonomiaa, yksityisyyttä sekä ajatuksenvapautta. Tässä kontekstissa huomiota olisi kiinnitettävä sosiaalisen median nuoriin kohdistamaan paineeseen, jonka tulkitseen viittaavan addiktoivuuteen. Council of Europe, Committee on Bioethics 2019, kohta 21.

²³⁶ O'Callaghan ym. 2024, s. 6 ja Shaheed 2021, kohta 10.

3.1.1.1 Ajatuksenvapaus YK:n ihmisoikeusinstrumenteissa

Ajatuksenvapaus turvataan ihmisoikeuksien julistuksen 18 artiklassa.²³⁷ Ihmisoikeuksien julistus on kansainvälistä tapaoikeutta,²³⁸ joka sitoo EU:ta.²³⁹ Julistusta valmistelemassa ollut *René Cassin* piti ajatuksenvapautta ”muiden oikeuksien lähteenä ja pohjana” ja että eurooppalaisen käsityksen mukaan sillä on ”metafyysinen merkitys”.²⁴⁰ Julistuksen 1 artiklan mukaan ”vapaina” syntyneille ihmisille ”on annettu järki”. 18 artiklan tausta-ajatuksena onkin käsitys ihmisestä rationaalisenä olentona, mitä on siten pidettävä myös ajatuksenvapauden eräänä kategoriana.²⁴¹ Tämä on keskeistä tutkimusaiheeni kannalta. Addiktiivista käyttäytymistä nimittäin lähestytään tyypillisesti irrationaalisenä²⁴². Alustojen suunnittelussa pyritään lisäksi vaikuttamaan käyttäjiin tavalla, joka ei perustu heidän rationaalisuuteensa.²⁴³ Kansainvälisessä kirjallisuudessa on katsottu, että julistuksen tarkoittama ajatuksenvapaus kattaa ajatukset ja ajatusprosessin, jonka tuloksia ajatukset ovat.²⁴⁴ Tarkastelen seuraavaksi, onko näin myös KP-sopimuksessa.

KP-sopimuksen 18(1) artiklan ensimmäisen virkkeen mukaan ”[j]okaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen”²⁴⁵. Ihmisoikeuskomitean artiklaa koskevan yleiskommentin mukaan oikeus on ”laaja-alainen ja syvälinen; se kattaa ajatuksenvapauden kaikissa asioissa, henkilökohtaisen vakaumuksen sekä uskonnon tai uskomuksen omaksumisen”.²⁴⁶ Lausumaa siitä, että ajatuksenvapaus kattaa kaikki asiat, voidaan tulkita niin, että oikeus kattaisi muutkin kuin uskontoon tai vakaumukseen liittyvät ajatukset.²⁴⁷ Toisaalta yleiskommentin valmistelumateriaalien ja niissä eri valtioiden edustajien lausumien pohjalta on päädytty myös tiukempaan tulkintaan, jonka mukaan ajatuksenvapaus kattaisi rajatun uskontoa, filosofiaa, tiedettä ja politiikkaa koskevat ajatukset tai vakaumukset.²⁴⁸ Valmistelevan työryhmän esittelijä kuitenkin katsoi, että ”18 artiklan määräyksillä pyrittiin turvaamaan rajoituksetta kaikki

²³⁷ Sen mukaan ”Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.”

²³⁸ Ojanen – Scheinin 2011, s. 174.

²³⁹ de Jesús Butler 2017, s. 6.

²⁴⁰ International Law Commission 1948, s. 10, 13. Ks. myös Swaine 2018, s. 416.

²⁴¹ Bublitz 2021, s. 61–62, jonka mukaan tämä ei tarkoittaisi soveltamisalan supistamista määrätyn laiseen rationaaliseen ajatteluun. Ihmiskäsityksen merkityksestä oikeudelliselle ajattelulle ks. Saarenpää 2009, s. 276.

²⁴² Schroeder 2010, s. 391.

²⁴³ Nys – Engelen 2022, s. 149–151.

²⁴⁴ Bublitz 2021, s. 58, 94, O’Callaghan ym. 2024, s. 5–7 ja Bublitz – Mekel 2014, s. 64.

²⁴⁵ Ks. Bublitz 2021, s. 76, jonka mukaan artikla viittaa normatiiviseen ja faktuaaliseen vapauteen.

²⁴⁶ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/22, kohta 1.

²⁴⁷ Esim. Harutyunyan – Yermeyan 2020, s. 134.

²⁴⁸ Lighthart 2020, s. 14–15, Istace 2023, s. 222 ja Lighthart 2024, s. 8, 11.

ihmisen harjoitettavissa olevat mielenvapaudet.”²⁴⁹ Tätä nimenomaista lausumaa ei tietääkseni ole oikeuskirjallisuudessa ajatuksenvapauden tulkinnan yhteydessä analysoitu. Valtioiden edustajat eivät esittäneet ko. lausumaan mitään vastalauseita. Koska kaikki ihmisen harjoitettavissa olevat mielenvapaudet eivät selvästikään rajoitu vain tiettyihin ajatuksiin, esitän omana tulkintanani, että tämä viittaa henkilökohtaisesti ”painavampia” ajatuksia laajempaan tulkintaan. Mielestäni tätä ilmentää myös KP-sopimuksen valmistelumateriaali, jossa oltiin yhtä mieltä siitä, että *forum internumin* osalta oikeudellisia rajoituksia ei voisi tehdä ”ihmisen sisäiseen ajatteluun [ajatuksenvapaus] tai moraaliseen tietoisuuteen [omantunnonvapaus] taikka hänen suhtautumisensa maailmankaikkeuteen tai sen luojaan [vakaumus tai uskonto]”.²⁵⁰

Vähintään KP-sopimuksen kontekstissa ajatuksenvapauden suojaan voisi sisältyä siten laajemmin ajattelemisen mentaalisenä toimintana, joka käsittää ja edellyttää ajattelulle olennaisia kognitiivisia kykyjä, psykologisia ja hermostollisia mekanismeja.²⁵¹ Kirjallisuudessa on esitetty, että tällä tavoin laajemmin ymmärrettynä ajatuksenvapautta voisivat loukata viestintämuodot tai muut interventiot, jotka heikentävät tai ohittavat ajatusten ja ajattelun hallintaa,²⁵² toisin sanoen toimet, jotka ”voivat ohittaa vastaanottajan rationaalisen harkintakyvyn eivätkä näin ollen kohtaa häntä itsenäisenä ja järkevänä toimijana, vaan pyrkivät hyödyntämään hänen kognitiivisia heikkouksiaan.”²⁵³ Tämän valossa sosiaalisen median addiktoivat suunnitteluominaisuudet voivat mielestäni uhata ajatuksenvapautta, sillä ne hyödyntävät välineellisesti aivojen dopamiinijärjestelmää ja kognitiivisia vinoumia, kuten kognitiivista ylikuormitusta ja hyperbolista diskonttausta, minkä seurauksena addiktio kehittyessä yksilön itsehillinnästä- ja ohjautuvuudesta vastaavat kognitiiviset mekanismit heikkenevät. Tämän seurauksena ihmisen ”kaikkiin harjoitettavissa oleviin mielenvapauksiin” puututaan.

²⁴⁹ Human Rights Committee, Summary Record of the 1162nd Meeting 28.9.1992, kohta 43. Lainattu kohta on englanniksi: “*all the freedoms of the mind that man could exercise*”.

²⁵⁰ UN Secretary General, Annotations to the draft of the ICPPR, UN. Doc A/2929 (1955), kohta 106. Hakasulkeisiin tehty kategorisointi on tulkintani oikeuksien erillisyydestä. Katson *Lucas Swainen* tavoin, että ajatuksenvapaus kattaa myös ei-moraalisia uskomuksia ja ajatuksia, mikä erottaa sen omantunnonvapaudesta. Vaikka ajatuksenvapaus esiintyisikin käytännössä usein omantunnonvapauden kanssa samassa yhteydessä, ei ulkopuolista ajatuksiin puuttumisesta myöskään välttämättä seuraa omantunnon muuntuminen. Swaine 2018, s. 411, 413–415. Vrt. Evans 1997, s. 285, 289.

²⁵¹ Bublitz 2021, s. 58, 75.

²⁵² Bublitz 2021, s. 82, McCarthy-Jones 2019, s. 10 ja Alegre 2020, s. 598, 603.

²⁵³ Bublitz 2014, s. 21.

3.1.1.2 Ajatuksenvapaus EIS:ssä

Ajatuksenvapaus turvataan osana EIS 9 artiklaa,²⁵⁴ jonka ensisijaista tärkeyttä EIT on painottanut,²⁵⁵ pitäen sitä yhtenä demokraattisen yhteiskunnan peruspilareista.²⁵⁶ EN:n 9 artiklan eisittovan implementaatio-ohjeen mukaan ”[y]dintarkoitukseltaan 9 artikla pyrkii estämään valtiollista indoktrinaatiota sekä turvaamaan yksilön mahdollisuuden kehittää, syventää ja muuttaa omaa ajatteluaan, omaatuntoaan ja uskontoaan.”²⁵⁷ Artiklan kapea tulkinta esittää, että *forum internum* kattaa uskonnolliset ja ei-uskonnolliset *vakaumukset*,²⁵⁸ eli vain vakaumukselliset ajatukset. Itse ”ajatuksen” käsite on EIT:n käytännössä jäsentymätön, eikä sen erillistä määrittelyä tehdä lainkaan esimerkiksi EIT:n elokuussa 2024 päivitettyssä 9 artiklaa koskevassa oikeuskäytäntöoppaassa.²⁵⁹ Näin ollen katson, että sen sisältöä on erikseen tulkittava.

EIT katsoi vuonna 1983 tapauksessa *C. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, että 9 artikla suojaa ensisijaisesti *forum internumia* henkilökohtaisten uskomusten ja uskonnollisten näkemysten sisäisenä sfäärinä,²⁶⁰ jättäen siis mainitsematta ajatukset ja ajatusprosessit. Myös Euroopan ihmisoikeuskomissio on katsonut, että artikla on olennaisesti tarkoitettu suojaamaan uskontoja sekä filosofisia tai ideologisia universaaleja arvoja.²⁶¹ Sittemmin ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus on EIT:n käytännössä koskenut näkemyksiä, jotka saavuttavat tietyn vakuuttavuuden, vakavuuden yhtenäisyyden ja merkityksen tason.²⁶² Myöhemmin EIT on katsonut artiklan koskevan vain tällaisia näkemyksiä.²⁶³ Näiden kriteerien mukaan jäsenmetyissä tapauksissa on kuitenkin ollut kyse näkemyksen ulkoisesta manifestoitumisesta jollain tapaa. Artiklan laajemman soveltamisalan puolesta puhuu se, että Ranskan esittelijä *Pierre-Henri Teitgen* katsoi EIS:n valmistelussa, että 9 artiklan tulisi suojata ihmisiä ”julmilta poliisitutkinnan tai

²⁵⁴ Jonka ensimmäisen virkkeen mukaan ”Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.”

²⁵⁵ *Ivanova v. Bulgaria* (12.4.2007), kohta 79.

²⁵⁶ *Kokkinakis v. Kreikka* (25.5.1993), kohta 31 ja *Leyla Şahin v. Turkki* (10.11.2005), kohta 104.

²⁵⁷ Murdoch 2007, s. 13.

²⁵⁸ Näin esim. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 857, 862–863. Vakaumus on rinnasteinen uskomuksen termille mutta ei ole synonyymi mielipiteille tai ideoille, jotka kuuluvat EIS 10 artiklan alaan, ks. *Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta* (25.2.1982), kohta 36. 9 artiklan kontekstissa uskomuksen tai vakaumuksen ulkoinen manifestatio on rajoitusten alainen.

²⁵⁹ European Court of Human Rights, Directorate of the Jurisconsult 2019. Ilmaisemattoman ajatuksen vapauden kysymys ei tiettävästi ole ollut minkään valituksen nimenomaisena kohteena EIT:ssä, ks. O’Callaghan – Shiner 2021, s. 131–132.

²⁶⁰ *C. v. Yhdistynyt kuningaskunta* (15.12.1983), s. 147.

²⁶¹ *F. P. v. Saksa* (29.3.1993), s. 5.

²⁶² *Leela Förderkreis E.V. ym. v. Saksa* (6.2.2009), kohta 80.

²⁶³ *S. A. S. v. Ranska* (1.7.2014), kohta 55 ja *İzzettin Doğan and Others v. Turkki* (26.4.2016), kohta 68.

oikeudenkäynnin keinoilta, jotka riistävät epäillyltä tai syytetyltä hänen älyllisten kykyjensä ja omantuntonsa hallinnan.”²⁶⁴

Laajaa tulkintaa edustaa myös tapaus, jossa EIT katsoi, että henkilöllä oleva intentio äänestää tiettyä puoluetta on luonteeltaan *forum internumiin* rajoittuva ajatus, jonka olemassaoloa ei voi todentaa tai falsifioida ennen sen ulkoista manifestoitumista.²⁶⁵ Tämän perusteella olisi toisaalta mahdollista rajata ”ajatukset” henkilökohtaisesti merkittäviin, kuten poliittisiin näkemyksiin. Euroopan ihmisoikeuskomissio on kuitenkin todennut vanhempien toiveen nimetä lapsensa tietyllä nimellä lukeutuvan EIS 9 artiklan tarkoittaman ajatuksen alaan käsitteen kattavuuden vuoksi.²⁶⁶ Lapsen nimeä koskevaa toivetta ei mielestäni ole edes mahdollista arvioida vakuuttavana, vakavana tai yhtenäisenä näkemyksenä, mikä indikoi 9 artiklan kattavan ajatukset hyvin laajasti. Tapaus mahdollistaa näin ollen 9 artiklan mukaisen ajatuksen käsitteen laajan tulkinnan ja siten myös artiklan suojan kaikenlaisia mielensisäisiä ajatuksia koskien²⁶⁷. 9 artiklan tulkintakäytäntöä voisi kuitenkin vielä selkeämmin laajentaa suuntaan, jossa se kattaisi myös ei-vakaumukselliset ajatukset ja ajatusprosessit. Tämän mahdollistaa oppi EIS:n luonteesta elävänä asiakirjana, jota on tulkittava nykypäivän olosuhteiden valossa.²⁶⁸ On esitetty, että tämän opin valossa 9 artiklan suoja-alan rajojen tarkempi määrittely olisi mahdollista ja tarpeen suhteessa teknologiaan.²⁶⁹ Katson, että jo nykyisellään toiveiden ja älyllisten kykyjen sisältyminen yhdessä artiklan alaan tarkoittaa laajemmin ajatusprosessien suojaa samalla tavalla kuin KP-sopimuksen kontekstissa.

POK:n 52(3) artiklan mukaan ajatuksenvapaus POK 10(1) artiklan turvaamalla tavalla on merkitykseltään ja kattavuudeltaan sama kuin EIS:n 9:ssä.²⁷⁰ Tulkintani EIS 9 artiklan sisällöstä kanavoituu siten sellaisenaan POK 10(1) artiklan kautta EU:n perusoikeusjärjestelmään.

3.1.1.3 Ajatuksenvapaudesta johdettavat oikeudet

Ajatuksenvapautteen – myös EIS:n osalta – on oikeuskirjallisuudessa katsottu kuuluvan kielto 1) alistaa ihmistä kohtelulle, jonka tarkoituksena on muuttaa tai manipuloida hänen

²⁶⁴ Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur Mr. Pierre-Henri Teitgen, France. Council of Europe Report, Doc. 77, 5.9.1949, kohta 12. Tähän vetoavat myös O’Callagan – Shiner 2021, s. 128–129.

²⁶⁵ *Venäjän konservatiivinen yrittäjäpuolue ym. v. Venäjä* (11.4.2007), kohta 76.

²⁶⁶ *Salonen v. Suomi* (2.9.1997), s. 5.

²⁶⁷ Ks. Alegre 2017, s. 224, joka ei kuitenkaan vertaa tapausta vakuuttavuuden, vakavuuden tai yhtenäisyyden kriteereitä vasten.

²⁶⁸ Oppi elävästä instrumentista muotoiltiin ratkaisussa *Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta* (25.4.1978), kohta 31.

²⁶⁹ Alegre 2017, s. 230 ja O’Callaghan – Shiner 2021, s. 129.

²⁷⁰ EUVL 2007/C 303/02, s. 21.

ajatteluprosessiaan, sekä 2) pakottaa hänet ilmaisemaan ajatuksiaan.²⁷¹ YK:n erityisraportoija vahvistaa tämän tulkinnan ja katsoo, että kiellot voidaan nähdä myös negatiivisina oikeuksina: 1) oikeutena siihen, ettei omia ajatuksia tai mielipiteitä manipuloida, ja 2) oikeutena olla paljastamatta ajatuksiaan.²⁷² Erityisraportoija nostaa lisäksi esiin valtioiden positiivisen velvollisuuden turvata suotuisat olosuhteet ajatuksenvapaudelle,²⁷³ mikä myös alleviivaa ajatuksen käsitteen kattavan ajatusprosessit. Manipulaation kiello on erityisen relevantti sosiaalisen median addiktoivuuden yhteydessä, kuten olen edellä osoittanut. Käsittelen ensin sitä, minkä jälkeen paneudun oikeuteen olla paljastamatta ajatuksiaan.

YK:n erityisraportoija täsmentää manipulaation käsitettä olennaisella tavalla ja katsoo sen liittyvän ihmismielen autonomiaan.²⁷⁴ Hänen mukaansa lähtökohta on, että manipulointi vaikuttaa ja ohjaa psykologisia prosesseja. Manipuloinnin olemassaolon arvioimiseksi kussakin tapauksessa voitaisiin ottaa huomioon seuraavat (ei-tyhjentävät) ja sosiaalisen median kannalta hyvin olennaiset seikat: onko oikeudenhaltija antanut toiminnalle suostumuksensa nimenomaisesti tai hiljaisesti, edellyttäen että hänellä on siihen kyky, ja oliko suostumus tietoinen ja vapaaehtoinen; onko kohde tietoinen toiminnan tarkoituksesta; vallitseeko vaikuttajan ja kohteen välillä vallan epätasapaino; ja aiheutuuko toiminnasta haittaa?²⁷⁵

Mielestäni sosiaalisen median käyttäjän ei voi katsoa antaneen suostumustaan manipulaatioon, olevan tietoinen manipulaation mekanismeista tai sen tarkoituksista. Alustojen ja käyttäjän välillä vallitsee merkittävä vallan epätasapaino. Alustojen toimintaa on kuvattu laajamittaiseksi big data -prosessointiin perustuvaksi, yksityisen edun motivoimaksi intentionaaliseksi manipulaatioksi, joka tapahtuu asymmetrisen valtasapainon tilanteessa ja jonka tarkoituksena on muokata tiedon vastaanottajien päätöksentekoprosessia tietyn ennalta arvioidun lopputuloksen saavuttamiseksi²⁷⁶. Yhdistämällä tämän näkemyksen alustojen addiktoivuuteen, katson, että

²⁷¹ Vermeulen 2006, s. 752 ja Bublitz 2014, s. 21. Näiden lisäksi ajatuksenvapautteen kuuluu kiello rangaistuksen määräämisestä ajatuksien omaamisesta, mutta koska se ei ole aiheeni kannalta relevantti, en käsittele sitä.

²⁷² Shaheed 2021, kohta 25. Näin myös Alegre 2017, s. 225 ja McCarthy-Jones 2019, s. 5.

²⁷³ Shaheed 2021, s. kohdat 40–41. O’Callaghan ja Shiner argumentoivat, että positiivinen velvollisuus ilmenee EIT:n ratkaisussa *Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* (15.1.2013), kohta 84. O’Callaghan ja Shiner 2021, s. 136. Ko. positiivisesta velvollisuudesta ks. myös Stenlund – Slotte 2018, s. 431, Bublitz 2021, s. 80 ja Alegre 2020, s. 594. Valtion positiiviset velvollisuudet ihmisoikeuksien suhteen jakautuvat velvollisuuksiin kunnioittaa, suojella ja taata ihmisoikeudet. Ensimmäisessä valtion on pidättäydyttävä puuttumasta yksilöiden oikeuksiin, toisessa suojeltava heitä ihmisoikeusloukkauksilta ja kolmannessa toteutettava aktiivisia toimenpiteitä oikeuksien täysimääräiseksi nauttimiseksi. Näin ollen valtion on estettävä myös yksityiseltä sektorilta oikeudelle aiheutuva uhat. Alegre 2017, s. 231.

²⁷⁴ Shaheed 2021, kohta 28.

²⁷⁵ Shaheed 2021, kohdat 35.

²⁷⁶ Harutyunyan – Yerehyan 2020, s. 138–139.

addiktoivuus manipulaationa täyttää kriteerit tietoisuuden, suostumuksen ja vallan epätasapainon osalta.

Myös haittaa selvästikin aiheutuu. Haittaa olisi erityisraportoijan mukaan arvioitava nimenomaan raskauttavana tekijänä, sillä mikäli manipulatiivinen vaikuttaminen heikentää henkilön rationaalista päätöksentekoa, se voi rajoittaa ajatuksenvapautta, vaikka tavoiteltua lopputulosta pidettäisiin yksilön kannalta hyvänä.²⁷⁷ Näin ollen manipulaatio olisi ajatuksenvapauden kautta jäsentyneenä haitallista autonomialle silloinkin, kun se ei aiheuttaisi yksilölle muita haittoja.²⁷⁸ Tämän perusteella voi mielestäni katsoa, että manipulaatiosta seuraavana sosiaalisen median pakonomainen addiktiivinen käyttö on ajatuksenvapauden kontekstissa haitta itsessään, vaikka siitä ei seuraisi välttämättä esimerkiksi muita terveysvaikutuksia.

Addiktion ymmärtäminen tällä tavoin itsenäisenä haittana perustuu siihen, että ”addiktio kirjaimellisesti estää ihmistä ajattelemasta haluamallaan tavalla.”²⁷⁹ Tämä näkemys voidaan mielestäni yhdistää jaotteluun korkeamman ja alemman asteisista preferensseistä niin, että preferenssien sijaan puhutaan *Simon McCarthy-Jonesin* tavoin eri tasoista toimintaa ohjaavista ajatuksista.²⁸⁰ Tämän perusteella myös ajatuksenvapautta voidaan tarkastella proseduraalisen autonomiateorian kautta. Yhdistän proseduraalisen näkemyksen siihen, kuinka Lawrancen mukaan intentionaalinen addiktoiminen linkittyy ajatuksenvapauteen. Hänen mukaansa intentionaalinen addiktoiminen rajoittaa henkilön autonomiaa 1) hänen pakottamisenaan ajattelemaan ei-toivottuja ajatuksia ja 2) hänen estämisenään ajattelemasta haluamiaan ajatuksia. Addiktoimisen vakavissa muodoissa 3) henkilö voidaan lopulta saada toimimaan tavalla, miten hän ei itse haluaisi toimia. Mikäli addiktio vakiintuu ja saa aikaan muutoksia aivojen rakenteessa, siitä mahdollisesti seuraa, että henkilö toistaa kohdat 1–3. Lawrance ehdottaakin Yhdysvaltojen kontekstissa ajatuksenvapauteen ihmisoikeutena sekä vapauteen perustuslaillisena oikeutena perustuvaa oikeutta vapauteen addiktiosta, joka kohdistuisi henkilön mieleen kohdistuvien tunkeutumisien vaikutuksiin. Oikeus suojaisi sekä julkisilta että yksityisiltä toimilta, jotka aiheuttavat tai pahentavat addiktiota taikka rajoittavat mahdollisuuksia vapautua siitä.²⁸¹ Tutkimuskysymykseni kannalta keskeisin on muoto, jossa sosiaalisen median alustat yksityisinä

²⁷⁷ Shaheed 2021, kohdat 36.

²⁷⁸ Vrt. van der Sloot 2024, s. 149, joka jättää avoimeksi kysymyksen manipulaation sallittavuudesta tällaisessa tilanteessa.

²⁷⁹ Lawrance 2023a, s. 309.

²⁸⁰ McCarthy-Jones 2019, s. 4, 6 ja 9.

²⁸¹ Lawrance 2023a, s. 263, 283, 309, 314.

toimijoina ”väitetysti” aiheuttavat tai pahentavat addiktiota, tarjoten yksilölle suojan yksityiseltä dominaatiolta.²⁸²

Luvussa 2 esitetyn perusteella väitän, että sosiaalisen median alustat toimivat juuri näin. En kuitenkaan puolla erillisen negatiivisen oikeuden säätämistä tai tunnustamista, vapautta addiktiosta. Sen sijaan katson, että sama oikeus voidaan ymmärtää manipulaation kiellon kautta kognitiivisena itsemääräämisoikeutena.

Lopuksi on syytä hieman tarkentaa itsemääräämisoikeuden suhdetta ajatuksenvapauteen. Itsemääräämisoikeus sisältää *Tuomas Pöystin* mukaan oikeuden rationaaliseen valintaan ja päätöksentekoon, mistä syystä se on vahvasti kytköksissä informaatioon. Yksilöllä on kuitenkin myös halutessaan vapaus luopua rationaalisuudesta.²⁸³ Autonomian ja itsemääräämisoikeuden ydinproblematiikka on, mihin asti yksilön vapaus määrätä omasta elämästään ulottuu.²⁸⁴ Se koskee siten myös kysymystä henkilön vapaudesta antaa tietoinen ja vapaaehtoinen suostumus omaa vapauttaan rajoittavaan manipulaatioon.²⁸⁵ Tietoista suostumusta luonteeltaan manipulatiiviseen tietojenkäsittelyyn on kuitenkin pidetty pulmallisena ihmisarvon näkökulmasta.²⁸⁶ Vielä pulmallisemmaksi kysymys muuttuu mielestäni, jos manipulaatio on laatua, joka loukkaa ajatuksenvapautta: voiko yksilö siis antaa suostumuksensa oman vapautensa perustan menettämiseen? Neuroteknologian kontekstissa *Oktawian Nawrot* ja kumppanit kysyvätkin, kuuluuko ihmisoikeuksia kunnioittavassa oikeusvaltiossa elävän yksilön vapauteen päätös luopua tästä sisäisestä vapaudestaan. Heidän vastauksensa on kieltävä: valtio ei voi vetäytyä *forum internumin* suojelusta, ottaen huomioon ajatuksenvapauden merkityksen sekä yksilölle että oikeusvaltioperiaatteeseen perustuvalle demokraattiselle valtiolle.²⁸⁷

Mielestäni ajatuksenvapaudelle (ja jäljempänä käsiteltävälle sisäiselle mielipiteenvapaudelle) tulisi kuitenkin määrittää toistaiseksi hahmottomaton ydin- ja reuna-alue, joista ensimmäisen kohdalla edes suostumukseen perustuva luopuminen ei olisi mahdollista. Katson, että ydinalueelle kuuluu ihmisyydelle välttämätön kyky ajatteluun – ajatteluprosesseihin. Näin ollen vain tämän perustavanlaatuinen tai pysyvä muokkaaminen voitaisiin asettaa absoluuttisen kiellon alaiseksi. Vaikka näin vakavasta loukkauksesta ei sosiaalisen median manipulatiivisen

²⁸² Lawrance 2023a, s. 263, 276.

²⁸³ Pöysti 1999, s. 473.

²⁸⁴ Launis 2018, s. 42.

²⁸⁵ Feinberg 1985, s. 65–67, jonka vastaus kysymykseen on myöntävä. Samansuuntaisesti Sunstein 2015, s. 22.

²⁸⁶ Zarsky 2019, s. 167.

²⁸⁷ Nawrot – Szudejko – Vachev 2024, s. 190–191, jossa he tekevät vertauksen EIS:n 2 artiklan turvaamaan oikeuteen elämään, jota valtion on EIT:n mukaan turvattava, vaikka yksilö ei sitä tahtoisi.

addiktoivuuden asiayhteydessä tuskin voisi olla kyse, sen sijoittuminen reuna-alueelle on nähdäkseni edellä esitetyn perusteella perusteltua. Se, onko tällainen jaottelu ydin- ja reuna-alueeseen hyväksyttävissä ihmisoikeusdoktriinin näkökulmasta, vaatisi selkeytystä esimerkiksi ihmisoikeuskomitean yleiskommentin kautta. Sosiaalisen median addiktoivuuden vaikutus ajatuksenvapauteen voidaan kuitenkin ottaa joka tapauksessa huomioon ilman suoraa vastausta tähän kysymykseen painottamalla positiivista velvoitetta taata kyseinen perus- ja ihmisoikeus.

Suostumus liittyy myös ajatuksenvapauteen koskien ajatusten paljastamattomuutta. Ihmisoikeuskomitean yleiskommentin mukaan 18(2) artiklasta sekä yksityiselämän suojaavasta 17 artiklasta seuraa, että ”ketään ei voida pakottaa paljastamaan ajatuksiaan”.²⁸⁸ YK:n uskonnonvapauden erikoisraportoiija katsoo ajatuksenvapautta koskevassa raportissaan, että tämä implikoi, että mentaalinen yksityisyys on ajatuksenvapauden ominaisuus.²⁸⁹ Sananvapauden edistämistä ja suojelemista koskevassa raportissaan YK:n erityisraportoiija puolestaan esittää, että on näyttöä siitä, että ihmisten yksityisiä ajatuksia, jotka ilmenevät heidän verkkohauistaan ja muusta verkkoaktiviteetistaan, voidaan tallentaa ja että kaupalliset toimijat tai hallitukset voivat käyttää näitä tietoja syrjivällä tavalla heitä vastaan.²⁹⁰ Tästä on sosiaalisen median kontekstissa mielestäni kyse silloin, kun henkilön verkkokäyttäytymisen myötä syntyvästä käyttödatasta voidaan päätellä hänen ajatuksiaan, joiden ulkoiseen ilmaisemiseen hän ei tietoisesti ja reflektoidusti pyri ja jotka voivat indikoida addiktiivista käyttöä. Tätä tietoa voidaan puolestaan hyväksikäyttää algoritmisesti hänen vahingokseen ilman hänen tietoista suostumustaan, edistäen addiktiivista käyttäytymistä entisestään.

Ajatuksenvapauden soveltuvuuden osalta tällaisessa skenaariossa on kuitenkin nähdäkseni ongelmana, että ajatuksenvapaus ei suojaa ulkoisesti manifestoituja ajatuksia. Kysymys onkin kenties siitä, mahdollistaako algoritminen päättelykyky paljastamattomaksi tarkoitettujen ajatusten hienovaraisen tunnistamisen *forum externumissa* tapahtuvasta toiminnasta (kuten näytön pyyhkäisyistä sormella) siten, että *forum internumin* ja *externumin* välinen raja hämärtyy²⁹¹, samalla, kun näiden pääteltyjen tietojen avulla voidaan edelleen vaikuttaa ihmisen ajatusprosesseihin ja preferensseihin. Toisin sanoen: tarkoittaako manipulaatiolla aikaansaatu ajatusten

²⁸⁸ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/22, kohta 3. 18(2) artiklan mukaan ”[k]etään ei saa saattaa sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen uskonto tai usko.”

²⁸⁹ Shaheed 2021, kohta 26. Mentaalinen yksityisyys on kirjallisuudessa johdettu myös yksityisyydestä ihmisoikeutena, ks. esim. Genser – Damianos – Yuste 2024, s. 14.

²⁹⁰ Khan 2021, kohta 66.

²⁹¹ Ks. Alegre 2017, s. 226.

tahaton paljastuminen sitä, että ajatuksenvapaus ulottuisi ajatuksiin myös *forum externumissa*? Väitän, että vaikka oikeuden suoja ei ulottuisi tähän, ajatuksenvapauteen voidaan puuttua silloin, kun henkilöä manipuloidaan näiden ei-intentionaalisesti paljastuvien ajatuksien perusteella. Tällöin manipulaation tehohan voimistuu vielä entisestään, mikä tekee siitä erityisen moitittavaa.

3.1.2 Mielipiteenvapaus

KP-sopimuksen 19(1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista. Puuttumiskielto on absoluuttinen.²⁹² Mielipiteenvapauden sisäinen ulottuvuus liittyy ”läheisesti yksityisyyden suojaan ja ajatuksenvapauteen”.²⁹³ Ajatuksenvapaus on mielipiteenvapautta perustavampi, koska mielipide on lähtökohtaisesti ajatusprosessin tulos.²⁹⁴ Kaikki mielipiteet ovat ajatuksia mutta kaikki ajatukset eivät kuitenkaan ole mielipiteitä. Mielipiteen käsite on laaja ja kattaa kaikki mielipiteen muodot²⁹⁵. YK:n erityisraportoijan mukaan mielipiteenvapauden sisäisen ulottuvuuden loukkaamisen tarkastelu korostuu sosiaalisten alustojen käyttämien manipulatiivisten tekniikoiden myötä.²⁹⁶ Hänen mukaansa digitaaliset teknikat voivat manipuloida ajatusprosesseja tavalla, joka rikkoo mielipiteenvapautta. Sisällön kuratointi suositustoimintojen tai mikrokohdentamisen keinoin voi tuottaa pääsyn ihmisten ajatuksiin ja mielipiteisiin ilman heidän tietoaan ja suostumusta.²⁹⁷ Erityisraportoijan mukaan tämän läpinäkyvättömyys viittaa puuttumiseen sekä oikeuteen muodostaa mielipiteitä vapaana manipulaatiosta että yksityisyyden suojan osalta.²⁹⁸

Kuten ajatuksenvapauteen, mielipiteenvapauteen kuuluu oikeus mielipiteiden manipuloimattomuuteen ja paljastamattomuuteen.²⁹⁹ Erityisraportori toteaa, että: ”Suunnittelemalla tuotteensa siten, että ne sisältävät vahvasti personalisoitua sisältöä kannustaen addiktiiviseen käyttöön,

²⁹² Khan 2021, kohta 34. KP-sopimuksen 19(2) artikla säättää sananvapaudesta.

²⁹³ Khan 2021, kohta 33. Ks. myös Bublitz 2011, s. 103 ja Jones 2019, s. 32, alaviite 188, joka käyttää ajatuksenvapautta lyhennekäsitteenä, joka kattaa sekä ajatuksenvapauden että sisäisen mielipiteenvapauden.

²⁹⁴ Ks. Nowak 2005, s. 441.

²⁹⁵ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/34, kohta 9. Ks. kuitenkin. Istace 2023, s. 223, jonka mukaan alaan kuuluisivat nimenomaan mielipiteet, joilla on jonkinlainen henkilökohtainen merkitys.

²⁹⁶ Khan 2021, kohta 33.

²⁹⁷ Khan 2021, kohta 36. Ks. myös Aswad 2020, s. 306, 331, jonka mukaan artiklan sanamuoto viittaa siihen, että intentionaalinen ja suostumukseen perustumaton mentaalisen autonomian valtaan ottaminen tai manipulaatio loukkaisivat oikeutta. Hän määrittelee mentaalisen autonomian tarkoittavan kykyä ajatella ja muodostaa mielipiteitä, mitä pidän samansisältöisenä kognitiivisen autonomian kanssa ajatuksen- ja mielipiteenvapauden valossa.

²⁹⁸ Khan 2021, kohta 33.

²⁹⁹ Khan 2021, kohta 66.

²⁹⁹ Aswad 2020, s. 357. Manipulaation osalta myös Nowak 2005, s. 442, joka nostaa ajatuksenvapauden kontekstin tavoin vastentahtoisuuden ja vähintään implisiittisen suostumuksen puutteen olennaisiksi tekijöiksi.

yritykset edistävät järjestelmää, joka merkittävästi heikentää ihmisten toimijuutta ja valinnanvapautta suhteessa tiedolliseen ympäristöönsä.”³⁰⁰ Aiemmassa raportissa on tuotu esiin, että tekoälyn ei tule sallia huomaamattomalla tavalla syrjäyttää, manipuloida tai häiritä yksilöiden kykyä muodostaa ja ylläpitää mielipiteitään. Tässä kontekstissa yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen (*respecting individual autonomy*) tarkoittaisi vähintään sitä, että käyttäjille tarjotaan tietoa, mahdollisuus valintoihin ja kontrolliin.³⁰¹ Sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu on tämän valossa ilmeisen ongelmallista mielipiteenvapauden kannalta.

EIS:n järjestelmässä oikeus pitää mielipiteitä on osa 10(1) artiklassa taattua sananvapausihmisoikeutta.³⁰² Sen kontekstissa mielipiteenvapautta ei kuitenkaan voi rajoittaa millään 10(2) artiklan mukaisilla edellytyksillä,³⁰³ mikä korostaa sen absoluuttisuutta.³⁰⁴ POK 11(1) artiklan turvaama sananvapaus sisältää mielipiteenvapauden, ja artikla vastaa EIS:n 10 artiklaa.³⁰⁵ Myös ihmisoikeuksien julistuksen 19 artiklassa mielipiteen- ja sananvapaus esiintyvät toisiinsa kiinnittyneinä.³⁰⁶ Ajatuksenvapauden ja mielipiteenvapauden erottamista toisistaan on oikeuskirjallisuudessa pidetty haastavana³⁰⁷. Mielipiteenvapaus ja sananvapaus muodostavat toisiinsa vahvasti linkittyvinä oikeuksina yhdessä vapaan ja demokraattisen yhteiskunnan perustan.³⁰⁸ Esitänkin tulkintanani, että mielipiteenvapaus on funktionaalisesti ajatusvapautta lähempänä oikeudellisen ja poliittisen järjestelmän justifikaatioon liittyvää demokraattista mielipiteenmuodostusta ja vapaata kansalaiskeskustelua. Se onkin hyvin leimallisesti poliittinen oikeus. Mielipiteenvapaus edellyttää ajatuksenvapautta, jonka itsenäinen luonne on mielestäni perusteltavissa erityisesti ajattelun ja ajatusprosessien suojana. Tällöin se on mielipiteenvapautta syvempi ja sitä lähemmin kiinnittynyt oikeudellisen ihmiskäsityksen sekä ihmisarvon ytimeen. Sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa mielipiteenvapauden loukkaus heikentää siten potentiaalisesti juuri sitä vapaan mielipiteenmuodostuksen mahdollisuutta, joka on demokraattisen oikeusvaltion ytimessä.

³⁰⁰ Khan 2021, kohta 66.

³⁰¹ Kaye 2018, kohta 58

³⁰² Se kuuluu näin: ”Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta.”

³⁰³ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 866.

³⁰⁴ van Rijn 2006, s. 778

³⁰⁵ EUVL 2007/C 303/02, s. 21, 33.

³⁰⁶ Sen mukaan ”[j]okaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen”.

³⁰⁷ van Rijn 2006, s. 794.

³⁰⁸ Human Rights Committee, CCPR/C/GC/34, kohta 2 ja *Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta* (7.12.1976), kohta 39.

3.2 Yksityiselämän suoja ja yksityisyys

Edellä käsitellyt ajatuksen- ja mielipiteenvapaus suojaavat yksityisintä kuviteltavissa olevaa fyysistä ja samalla psykologista tilaa: ihmisen mieltä.³⁰⁹ Huomasimme, että molempiin kuuluu oikeus olla paljastamatta ajatuksiaan tai mielipiteitään, mikä liittyy ko. oikeudet vahvasti yksityisyyteen.³¹⁰ POK:n 7 artikla takaa perusoikeuden yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen.³¹¹ Sen merkitys ja kattavuus on sama kuin EIS 8 artiklalla,³¹² johon erityisesti keskityn tässä luvussa. Sen liittymäpinta EIS 9 artiklaan ilmenee siinä, että EIT:n mukaan tiedot henkilön uskonnollisista ja filosofisista vakaumuksista koskevat yksityiselämän kaikkein intiimeimpiä osa-alueita, ja velvollisuus niiden paljastamiseen on suojattu yksityiselämän suojan turvaavalla 8 artiklalla ja mahdollisesti myös 9 artiklalla.³¹³

EIS 8 artiklasta on tullut EIT:n tulkintakäytännön myötä *Riku Neuvosen* sanoin ”eräänlainen kaatoluokka”, johon on yhdistetty myös esimerkiksi kunnian suoja, seksuaalivähemmistöjen oikeudet sekä vammaisten oikeudet.³¹⁴ Sosiaalisen median addiktoivuuden kannalta on kuitenkin mielestäni relevanttia, että EIT:n mukaan mielenterveys on keskeinen osa yksityiselämää, liittyen yksilön moraaliseen koskemattomuuteen. 8 artiklan suojaama oikeus identiteettiin ja henkilökohtaiseen kehitykseen sekä oikeus luoda ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ulkomaailmaan edellyttää lisäksi henkisen vakauden säilyttämistä,³¹⁵ mikä voi myös olla relevanttia sosiaalisen median addiktoivuuden suhteen. EIT:n mukaan yksityiselämän käsite on laaja, eikä sitä voida määritellä tyhjentävästi. Artikla kattaa myös henkilön fyysisen ja psykologisen koskemattomuuden,³¹⁶ jota EIT ei ole käsitteenä varsinaisesti määritellyt.³¹⁷ EIT on katsonut henkilön maineen ja siihen kohdistuvan haitan muodostavan osan henkilön psykologista koskemattomuutta,³¹⁸ mikä implikoisi sen alan olevan mielensisäistä autonomiaa laajempi. Kaikenlaiset

³⁰⁹ Ks. Petkoff 2012, s. 185, jonka mukaan jako *forum internumiin* ja *externumiin* luo fundamentaalisen rajanvedon sille, mikä on julkista ja mikä yksityistä. Yksityisyyden suojan eri ulottuvuuksia on teoretisoitu kirjallisuudessa tavalla, joka lähenee vahvasti *forum internumia*. Päätöksentekoyksityisyydestä (*decisional privacy*) ks. Lanzing 2019, s. 557, joka toteaa, että käsitettä ei kuitenkaan käytetä eurooppalaisessa oikeustraditiossa.

³¹⁰ Yksityisyyden suojasta johdettu mentaalinen yksityisyys tarkoittaakin nimenomaan oikeutta pitää mielen toiminta suojattuna paljastumiselta, ks. Genser – Damianos – Yuste 2024, s. 14.

³¹¹ Sen mukaan ”[j]okaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan.”

³¹² EUVL 2007/C 303/02, s. 20. EIS:n 8(1) artiklan mukaan ”[j]okaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.”

³¹³ *Folegrø ym. v. Norja* (29.6.2007), kohta 98.

³¹⁴ Neuvonen 2019, s. 118.

³¹⁵ *Bensaid v. Yhdistynyt kuningaskunta* (6.5.2001), kohta 47.

³¹⁶ *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta* (29.4.2002), kohta 61.

³¹⁷ *Bublitz* 2020, s. 396.

³¹⁸ *Pfeifer v. Itävalta* (15.2.2008), kohta 3 ja *Kyriakides v. Kypros* (16.1.2009), kohta 25.

yksityishenkilön toimet, jotka vaikuttavat haitallisesti toisen henkilön psykologiseen koskemattomuuteen eivät kuitenkaan loukkaa 8 artiklaa.³¹⁹ EIS:n olemus elävänä asiakirjana antaa perusteen katsoa psykologisen koskemattomuuden suojaavan joiltain osin henkistä koskemattomuutta myös suhteessa teknologiaan,³²⁰ jonka kontekstissa sosiaalisen median addiktoivuuden henkiset haitat etenkin lasten osalta ovat keskeisiä.³²¹

EIT on pitänyt käsitystä henkilökohtaista autonomiasta (*the notion of personal autonomy*) 8 artiklan taustalla olevana periaatteena vaikuttaen sen tulkintaan, vaikka artiklaan ei sisälly itsemääräämisoikeutta (*right to self determination*).³²² EIT on katsonut, että mahdollisuuteen elää elämäänsä omalla tavallaan – minkä tulkitsen tarkoittavan henkilökohtaista autonomiaa – lukeutuu oikeus toimia tavalla, joka on yksilölle fyysisesti tai moraalisesti vahingollista tai vaarallista.³²³ EIT:n käyttämä henkilökohtaisen autonomian käsitteen sisältö voidaan näin ollen yhdistää ennen muuta mahdollisuuteen elää elämäänsä haluamallaan tavalla, kunhan tämä ei vahingoita muita.³²⁴ Sitten EIT on katsonut, että yksityiselämä laajana terminä käsittää muun muassa *oikeuden* henkilökohtaiseen autonomiaan (*right to personal autonomy*) ja henkilökohtaiseen kehitykseen sekä oikeuden kehittää suhteita ihmisten ja ulkomailman kanssa.³²⁵ Oikeus henkilökohtaiseen autonomiaan ei EIT:n käytännössä kuitenkaan ole keskittynyt sisäiseen, mielen tason autonomiaan. Sen sijaan *Timo Istacen* mukaan kyse on ollut ennen muuta oikeudesta elää ulkoisesti sisäisen kokemuksensa mukaan ja esittäytyä maailmalle sen mukaisesti. Oikeuskäytäntö yksityiselämän suojan osalta koskeekin *forum externum* -alueella olevaa tietoa mieleen tehtävien tunkeutumisien sijaan.³²⁶ Näin ollen tulkitsen, että sen puitteissa manipulatiiviseen teknologiaan perustuvan addiktoivuuden kognitiivista autonomiaa heikentävä vaikutus ei nouse erikseen keskeiseksi osaksi tarkastelemiani oikeudellisia reunaehtoja.

Manipulaation tematiikka kytkeytyy yksityisyyden suojaan kuitenkin henkilötietojen käsittelyn, jota voidaan sosiaalisen median alustojen toiminnassa käyttää addiktiivisen käyttämisen edistämässä, välityksellä.³²⁷ Henkilötietojen suoja kuuluu EIS 8 artiklan alaan.³²⁸ POK:n

³¹⁹ *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* (25.6.2019), kohta 128.

³²⁰ Douglas – Forsberg 2021, s. 184 alaviite 9.

³²¹ European Commission SWD(2024) 231 final, s. 20.

³²² *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta* (29.4.2002), kohta 61 ja *Ciubotaru v. Moldova* (27.7.2010), kohta 49, jossa periaatteen vaikutus tulkintaan kytketään eksplisiittisemmin juuri 8 artiklaan. Ks. Tiensuu 2023, s. 164, joka kuitenkin katsoo, että itsemääräämisoikeudella ei ole EIS:n taustaperiaatteen asemaa.

³²³ *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta* (29.4.2002), kohta 62.

³²⁴ Koffeman 2010, s. 16.

³²⁵ *Evans v. Yhdistynyt kuningaskunta* (10.4.2007), kohta 71.

³²⁶ Istace 2023, s. 229, 231.

³²⁷ Ks. Zarsky 2019, s. 157, jossa tarkastellaan manipulatiivisuutta yleisesti ilman liityntää addiktioon.

³²⁸ *Z v. Finland* (25.2.1997), kohta 95.

järjestelmässä henkilötietojen suoja turvataan perusoikeutena 8 artiklassa.³²⁹ Yksityisyyden ja autonomian suhteen kannalta on olennaista, että yksilöt voivat jossain määrin hallita sitä, mitä tietoja heistä on muiden saatavilla voidakseen määrätä itse itsestään.³³⁰ Tältä osin etenkin suostumus oikeusperusteena henkilötietojen käsittelylle ilmentää yksilön autonomiaa,³³¹ joka ilmenee henkilötietojen suojan perusoikeuden turvaamana erityisenä tiedollisena itsemääräämisoikeutena.³³² EIS:n 8 artiklassa niin ikään säädetään tiedollisesta itsemääräämisoikeudesta.³³³ Tiedollisella itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan, että ”henkilöllä tulisi olla mahdollisimman suuri mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuka, miten ja missä käsittelee hänen henkilötietojaan.”³³⁴

Tiedollinen itsemääräämisoikeus on eräs välttämätön ehto itsemääräävyydelle sen laajemmassa merkityksessä.³³⁵ Katson, että silloin kun sosiaalisten median alustojen suorittama henkilötietojen käsittely on luonteeltaan manipulatiivista ja addiktoivaa, henkilöllä tulisi tiedollisen itsemääräämisoikeuden puitteissa olla mahdollisuus vaikuttaa tähän. Tiedollinen itsemääräämisoikeus on siten mielestäni instrumentaalinen oikeus suhteessa kognitiiviseen itsemääräämisoikeuteen, mutta nämä oikeudet ovat toisistaan erillisiä.

Yksityisyys voidaan hahmottaa myös laajemmin osana kansalaisyhteiskunnan, yksityiselämän ja julkisen vallan suhdetta. Etenkin big dataa käyttävä profilointi mahdollistaa henkilökohtaisten preferenssien hallitsemisen personoitujen uutisvirtojen ja erilaisen kohdentamisen keinoin tavalla, joka voi uhata autonomiaa tavalla, joka vahingoittaa sekä yksityistä että julkista sfääriä.³³⁶ Julkiseen sfääriin autonomia kytkeytyykin siten, että ”[d]emokratiaperiaatetta toteuttaisiin julkisiin keskusteluihin ja päätöksentekoprosesseihin kykenevät osallistumaan ainoastaan yksityisessä elämämpiirissä itsenäiset henkilöt, joiden yksityinen autonomia on oikeudellisesti suojattu.”³³⁷ Väitän, että sikäli kuin sosiaalinen media pahentaa polarisaatiota ja potentiaalisesti uhkaa demokraattisia prosesseja, addiktoiva sisällön kuratoimisen logiikka on omiaan ruokki-
maan näitä ilmiöitä.

³²⁹ POK 8 artiklan kaksi ensimmäistä kohtaa kuuluvat seuraavasti: ”Jokaisella on oikeus henkilötietojensa suojaan. Tietojen käsittelyn on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Jokaisella on oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuksi.”

³³⁰ Vold – Whittlestone 2019, s. 3.

³³¹ Voutilainen 2019, s. 85.

³³² Neuvonen 2014, s. 65–67, PeVL 2/2018 vp, s. 8 ja HE 96/1998 vp, s. 30.

³³³ *Satakunnan markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi* (27.6.2017), kohta 137.

³³⁴ Neuvonen 2014, s. 59.

³³⁵ Rouvroy – Pouillet 2009, s. 51.

³³⁶ Hildebrandt 2016, s. 87.

³³⁷ Tuori – Kotkas 2023, s. 226.

3.3 Oikeus henkiseen koskemattomuuteen

POK:n 3(1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen.³³⁸ Oikeus juontuu EIS:n 8 artiklaa koskevasta EIT:n oikeuskäytännöstä koskien psykologista koskemattomuutta,³³⁹ jota käsiteltiin edellä. POK 3(1) artiklan suojelukohde on nimenomaisesti ihmisen mieli, ja sen alkuperäisenä tarkoituksena oli tarjota suojaa kuviteltavissa oleville bioteknisille interventioille.³⁴⁰ Sen voidaan myös tulkita tarkoittavan oikeutta mielenterveyteen.³⁴¹ Artikla ei kuitenkaan määrittele koskemattomuutta, joka on myös käsitteenä helpommin ymmärrettävissä suhteessa ruumiiseen.³⁴²

Oikeus henkiseen koskemattomuuteen ei ole absoluuttinen kuten oikeus ajatuksenvapauteen, ja niiden soveltamisalat poikkeavat toisistaan. *Sjors Ligthart* ja kumppanit esittävät, että näitä kahta oikeutta voisi eriyttää toisistaan siten, että ajatuksen käsitettä pidettäisiin mieltä erityisempänä, jolloin ajatuksenvapautta lähestyttäisiin *lex specialis* -säännön kautta.³⁴³ Mielestäni tätä eriyttämistä puoltaa myös *Gabriel Mendlowin* henkisellet koskemattomuudelle yleisellä tasolla – ei siis nimenomaisesti POK:n kontekstissa – antama määritelmä yksilön ”oikeutena olla vapaa mielensä suorasta ja pakottavasta manipuloinnista.”³⁴⁴ Tässä korostuu mielen manipulointi, kun taas ajatuksenvapauden kohdalla kyse on rajatummin ajatuksien sekä ajatusprosessien manipulaatiosta. Mielen voidaan *Jan Christoph Bublitzin* mukaan määritellä oikeudellisesti kattavan ”kaikki tietoiset ja ei-tietoiset mentaaliset tilat, tapahtumat ja prosessit, eli ajatukset ja uskomukset, tunteet ja mielialat, sekä taustalla vaikuttavat mekanismit, jotka ohjaavat monimutkaista mentaalista toimintaa.”³⁴⁵ Käsite on siis laajempi kuin ajatuksenvapauden yhteydessä esitetty ajattelemisen sisältö. Huomionarvoista on, että tunteet nähdään osana mieltä mutta ei osana ajatuksia tai ajattelua.

Henkisen koskemattomuuden osalta sosiaalisen median addiktoivuutta voi näin ollen lähestyä sekä mielenterveyden että manipulaation kiellon valossa. Lisäksi mielen käsitteen laajuuden perusteella sosiaalisen median käytöstä aiheutuvat negatiiviset tunne-elämän ilmiöt voidaan

³³⁸ Jokaisen vammaisen henkilön oikeus henkiseen koskemattomuutensa kunnioittamiseen taataan lisäksi vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 17 artiklassa.

³³⁹ Bublitz 2020, s. 395. Ks. *Jalloh v. Saksa* (11.7.2006), kohta 79.

³⁴⁰ Bublitz 2011, s. 101–102.

³⁴¹ Bublitz 2013, s. 17.

³⁴² Bublitz 2011, s. 102. Ruumiin osalta kyse on oikeudesta merkittävää ja suostumukseen perustumatonta ruumiillista häirintää vastaan, ks. Douglas – Forsberg 2021, s. 180.

³⁴³ Ligthart ym. 2022, s. 6–7.

³⁴⁴ Mendlow 2018, s. 2342, 2346.

³⁴⁵ Bublitz 2020, s. 387.

mielestäni katsoa kuuluviksi sen piiriin silloinkin, kun tarkasteltava haitallinen seuraus ei ole patologiseksi luokiteltava mielenterveyden häiriö tai sairaus. Autonomia tarkoittaa oikeudellisesti ”kykyä itseohjautuvuuteen ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa”³⁴⁶. Tältä osin esitän omana tulkintanani, että addiktoivuuden aiheuttama alenema yksilön tunteiden itseohjautuvuudessa puuttuu nimenomaan henkiseen koskemattomuuteen.

3.4 Lasten oikeudet

Lasten autonomia on niin oikeudellisesti kuin yksilöllisten psykologisten tekijöidenkin valossa rajoittuneempaa kuin aikuisilla. Koska oikeudellisesti lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat, merkittävä osa tähän demografiaan kuuluvista on vasta varhaisessa kehitysvaiheessa.³⁴⁷ Lasten autonomiaa ja itsemääräämisoikeutta lähestytäänkin tyypillisesti oikeutena avoimeen tulevaisuuteen.³⁴⁸ Jo tästä näkökulmasta addiktoituminen voidaan nähdä mielestäni ongelmallisena, koska sillä on nykyhetken lisäksi vaikutuksia lapsen tulevaisuuteen monella terveyden osa-alueella.

Lapsen oikeudet turvataan EU:ssa POK:n 24 artiklassa, joka perustuu LOS:iin.³⁴⁹ LOS:n täytäntöönpanossa on huomioitava lapsen oikeuksien komitean (LOK) antamat yleiskommentit ja sen valtioille antamat huomautukset.³⁵⁰ Seuraavassa keskityn LOS:iin. LOS:n 17 artiklassa määritellään joukkotiedotusvälineiden vastuut, joihin LOK:n mukaan kuuluu ”terveyden ja terveiden elämäntapojen edistäminen lasten keskuudessa”.³⁵¹ LOK käsittelee yleiskommentissaan artiklan suhdetta terveyteen otsikolla ”Joukkotiedotusvälineet ja sosiaalinen media”. Otsikoinnin voi mielestäni katsoa viittaavaan siihen, että artikla koskee myös sosiaalista mediaa. Koska sosiaalisen median addiktoivuuteen perustuva toimintalogiikka on vastoin terveyden edistämistä, se on tulkintani mukaan vastoin lasten oikeuksia.

LOS:n 24 artiklan mukaan lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta.³⁵² Valtion toiminnan tulee aina edistää lasten oikeutta terveyteen progressiivisesti kohti sen täysimääräisyyttä.³⁵³ LOK:n mukaan lasten oikeus terveyteen sisältää oikeuden päästä

³⁴⁶ Cannataci 2021, kohta 76.

³⁴⁷ Todres – King 2020, s. 721.

³⁴⁸ Launis 1994, s. 63.

³⁴⁹ EUVL 2007/C 303/02, s. 25.

³⁵⁰ Hakalehto 2018, s. 40.

³⁵¹ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/15, kohta 84

³⁵² Myös erikseen turvattu perus- ja ihmisoikeus terveyteen liittyy tähän kokonaisuuteen. POK:n 35 artikla takaa perusoikeuden terveyden suojeluun. Ihmisoikeus terveyteen tunnustetaan TSS-sopimuksen 12 artiklassa sekä Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklassa.

³⁵³ Järvinen 2025, s. 36.

erilaisten palvelujen, hyödykkeiden ja olosuhteiden piiriin, jotka tarjoavat yhtäläiset mahdollisuudet nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta.³⁵⁴ Oikeutena tulisi nähdäkseni olla pääsy olosuhteisiin, joissa addiktiivinen sosiaalisen median käyttö ei heikennä terveydentilaa. LOS:n 6(2) artikla velvoittaaakin sopimusvaltiot takaamaan lapselle kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. LOK odottaa valtioiden tulkitsevan kehityksen käsitteen sen laajimmassa merkityksessä, johon sisältyy muun ohella lapsen henkinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys. Täytäntöönpanotoimenpiteiden tavoitteena on oltava kaikkien lasten optimaalinen kehitys.³⁵⁵ Katson, että sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu vaikuttaa luvussa 2 esitetyn perusteella negatiivisesti lasten optimaaliseen kehitykseen etenkin henkisen ja psykologisen kehityksen osalta.

Sopimusvaltioiden velvollisuus suojalla lapsia ulottuu LOK:n mukaan siihen, että yritykset eivät loukkaa heidän oikeuksiaan digitaalisessa ympäristössä.³⁵⁶ Lapsen edun ensisijaisuus tulisi huomioida kokonaisvaltaisesti digitaalisessa ympäristössä,³⁵⁷ jossa palveluiden tulisi olla sopivia lasten kehittyville valmiuksille.³⁵⁸ LOK on osoittanut huolensa mielenterveyssairauksien määrän kasvusta nuorten parissa, mihin se lukee pakkokäyttäytymisen muotona internetin ja muun teknologian liiallisen käytön ja riippuvuuden niistä.³⁵⁹ Tämä indikoi suorasti, että sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu ja addiktiivinen käyttö ovat ongelmallisia lasten oikeuksille.

Sopimusvaltioiden tulisikin LOK:n mukaan torjua tunnettuja haittoja laatimalla sääntelyä sekä estää palvelujen leviäminen, jotka voivat vahingoittaa lasten mielenterveyttä. Tältä osin toimenpiteet saattavat olla tarpeen myös epäterveellisen sosiaalisen median käytön ehkäisemiseksi ja mahdollisena toimenpiteenä LOK esittää lasten kehitystä ja oikeuksia heikentävän digitaalisen suunnittelun kieltävän sääntelyn laatimista.³⁶⁰ LOK kannustaa lisäksi tunnistamaan, määrittämään ja kieltämään käytäntöjä, jotka manipuloivat tai puuttuvat lasten ajatuksenvapauteen digitaalisessa ympäristössä esimerkiksi emotionaalisten analyysien tai päätelmien avulla. Automatisoituja järjestelmiä tai tiedonsuodatusjärjestelmiä ei saisi käyttää haittaamaan tai

³⁵⁴ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/15, kohta 24.

³⁵⁵ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/5, kohta 12.

³⁵⁶ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/25, kohta 37.

³⁵⁷ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/25, kohta 12.

³⁵⁸ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/25, kohta 20.

³⁵⁹ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/15, kohta 38. LOK myös esitti vuonna 2023 Suomelle antamissa suosituksissaan LOS:n toimeenpanosta, että Suomen tulisi varmistaa, että lapset ja nuoret, joilla on pelihäiriötä, peliriippuvuutta tai muita verkkoriippuvuuden muotoja, saavat tarvittavaa apua ja tukea. Committee on the Rights of the Child, CRC/C/FIN/CO/5-6, s. 11.

³⁶⁰ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/25, kohta 96.

vaikuttamaan lasten käytökseen tai tunteisiin eikä rajoittamaan heidän mahdollisuuksiaan tai kehitystään.³⁶¹ Sosiaalisen median addiktoivat ominaisuudet kuuluvat selvästi näihin manipulaatiivisiin käytäntöihin.

Koska lasten itsemääräämisoikeus on lapsioikeudelle ominaisen paternalismin takia rajoituttu, EU on POK:n välityksellä velvollinen suojelemaan lasta hänen etuaan parhaiten edistävällä tavalla sosiaalisen median addiktoivuuden haitoilta. Tässä kontekstissa painottuu se, että lapsella ei ole vastaavaa oikeutta kuin aikuisilla toimia tavalla, joka vahingoittaa häntä itseään. Aikuisten kohdalla tämä mahdollisuus liittyy itsemääräämisoikeuteen: oikeuteen määrätä siitä, minkälaisia päihteitä käyttää ja minkä verran rahaa käyttää rahapeleihin. Addiktoivien hyödykkeiden ostaminen sen sijaan on lähtökohtaisesti kielletty lapsilta.

Merkittävää on, että LOK:n mainitsee erikseen lasten ajatuksenvapauden digitaalisessa ympäristössä. Tulkitsen tämän merkitsevän sitä, että sosiaalisen median aiheuttama uhka lasten kognitiiviselle autonomialle on vakavampi kuin aikuisille. Sosiaalisen median addiktoivan suunnittelu myös linkittyy lapsille aiheutuviin haittoihin henkisen ja psykologisen kehityksen osalta, mikä heikentää lasten oikeutta avoimeen tulevaisuuteen.

³⁶¹ Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/25, kohta 62.

4 Sosiaalisen median manipulatiivisuus EU:n sekundäärilainsäädännössä

Tässä luvussa selvitän, miten EU:n sekundaarilainsäädäntö sääntelee addiktoivaa suunnittelua ja miten tämä suhteutuu yksilön suojaan manipulaatiolta. Mainittakoon, että osassa käsiteltäviä säädöksiä tai niiden tulkintaa ohjaavissa lähteissä viitataan pimeiden kaavojen käsitteeseen. Pimeillä kaavoilla viitataan manipuloivia verkossa hyödynnettäviin tekniikoihin, joilla vaikutetaan käyttäjiin hyödyntämällä tarkoituksellisesti heidän psykologisia haavoittuvuuksiaan ja kognitiivisia vinoumiaan, mikä heikentää heidän autonomiaansa.³⁶² Tutkimuskirjallisuudessa addiktoivina pimeinä kaavoina on pidetty loputonta vieritystä ja automaattista toistoa,³⁶³ joiden addiktoivuuden perustaa käsiteltiin edellä (ks. luku 2.3). Pimeiden kaavojen piirteisiin on myös muutoin katsottu kuuluvan se, että manipuloiva suunnittelu heikentää käyttäjien autonomiaa ja päätöksentekokykyä suhteessa siihen, kuinka paljon aikaa he käyttävät palveluissa.³⁶⁴ Manipulaation kieltävä DSA:n 25(1) artikla perustuu Euroopan parlamentin valmisteluvaiheessa tekemään lisäykseen, jonka mukaan manipulatiivisilla tekniikoilla ”tyypillisesti hyödynnetään kognitiivisia vinoumia.”³⁶⁵

Koska DSA:n 25(1) artikla on saman asetuksen 25(2) artiklan mukaan toissijainen MD:hen ja TSA:han nähden, tarkastelu lähtee liikkeelle niistä. DSA:n käsittely seuraa tätä. Lopuksi analysoin AIA:ta.

4.1 Sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi

MD on EU:n keskeinen kuluttajansuojaoikeudellinen säädös, ja kuluttajansuoja on POK 38 artiklan takaama perusoikeus: ”Unionin politiikoissa varmistetaan kuluttajansuojan korkea taso.” MD:llä puututaan sen johdanto-osan mukaan kaupallisiin menettelyihin, joiden tarkoituksena on välittömästi vaikuttaa kuluttajien kaupallisiin ratkaisuihin suhteessa tuotteisiin,³⁶⁶ joihin lukeutuvat digitaalinen palvelu ja digitaalinen sisältö.³⁶⁷ Keskiössä on siis, millaisia kaupallisia

³⁶² Ye 2025, s. 3, 6–7.

³⁶³ Cara 2020, s. 108 ja Mathur 2021, s. 1–5. Ks. myös Ye 2025, s. 7–9 ja Kollmer – Eckhardt 2023, s. 202.

³⁶⁴ OECD 2022, s. 12–13 ja Bernstein 2023, s. 173.

³⁶⁵ Euroopan parlamentti P9_TA(2022)0014, tarkistus 39 a, s. 33.

³⁶⁶ MD:n johdanto-osan 6 kappale. MD:n 2(k) artiklan mukaan kaupallisella ratkaisulla tarkoitetaan ”ratkaisua, jonka kuluttaja tekee siitä, aikooko hän ostaa sekä miten ja millä ehdoilla hän ostaa, maksaa kokonaisuudessaan tai osittain, pitää tuotteen tai luopua siitä tai käyttää sopimuksesta johtuvaa tuotteeseen kohdistuvaa oikeutta, tai siitä, päättääkö kuluttaja toimia tai pidäytyä toimimasta.” Kaupallisen ratkaisun alaan kuuluu yhtäältä ratkaisu tuotteen hankkimisesta tai hankkimatta jättämisestä ja toisaalta tällaiseen ratkaisuun suoraan liittyvä ratkaisu, kuten astuminen sisään kauppaan, ks. asia C-281/12 *Trento Sviluppo srl* ECLI:EU:C:2013:859, kohdat 36 ja 38.

³⁶⁷ 2 artiklan c alakohdan mukaista tuotteen määritelmää täydennettiin Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Direktiivin (EU) 2019/2161, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin

ratkaisuja kuluttaja tekee elinkeinonharjoittajan menettelyn seurauksena. Komission mukaan datavetoiset manipuloivat menettelyt, jotka vääristävät olennaisesti tai ovat omiaan vääristämään olennaisesti keskivertokuluttajan tai haavoittuvan kuluttajan taloudellista käyttäytymistä, saattavat rikkoa MD:n 5–9 artikloja.³⁶⁸ Luvussa 2 osoitin, että alustojen manipulatiivisuus voidaan yhdistää niiden addiktoivuuteen. Käsittelen siis seuraavassa 5–9 artikloja seuraavassa arvioiden sitä, miten ne suojaavat sosiaalisen median käyttäjää sosiaalisen median addiktoivalta suunnittelulta. 5(2) artikla on direktiivin yleislauseke, 7 artikla kieltää harhaanjohtavat mainitsematta jättämiset kaupallisina menettelyinä ja 8–9 artiklat kieltävät aggressiiviset kaupalliset menettelyt.

MD:tä sovelletaan sen 3(1) artiklan mukaan elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisiin sopimattomiin kaupallisiin menettelyihin ennen jotakin tuotetta koskevaa liiketointa ja sen jälkeen, toisin sanoen myös kuluttajiin, jotka ovat jo sopimussuhteessa.³⁶⁹ Kaupallisen menettelyn on 2(1)d artiklan mukaan liityttävä välittömästi tuotteen myynnin edistämiseen, myymiseen tai toimittamiseen kuluttajille. Komission tulkintaohjeen mukaan MD:n soveltamisala kattaa teknologianeutraalisti kaikki verkossa ja muualla suoritettavat elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien väliset liiketapahtumat. Tähän lukeutuu sosiaalinen media.³⁷⁰

4.1.1 Yleislauseke sopimattomasta kaupallisesta menettelystä

Kaupallinen menettely on MD:n mukaan sopimaton ensinnäkin, mikäli se 5(2) artiklan mukaisesti on

”huolellisen ammatinharjoittamisen vaatimusten vastainen sekä vääristää olennaisesti tai on omiaan vääristämään olennaisesti menettelyn saavutettavissa tai kohteena olevan keskivertokuluttajan taloudellista käyttäytymistä tuotteeseen nähden. Jos kaupallinen menettely on suunnattu tietylle kuluttajaryhmälle, asiaa tarkastellaan ryhmään kuuluvan keskivertohenkilön kannalta.”

Huolellisella ammatinharjoittamisella tarkoitetaan 2(1)h artiklassa ”sellaista erikoistaidon ja huolellisuuden tasoa, jota elinkeinonharjoittajan voidaan kohtuudella odottaa osoittavan kuluttajia kohtaan ja joka vastaa rehellistä markkinatapaa ja/tai vilpittömässä mielessä toimimisen yleistä periaatetta elinkeinonharjoittajan toimialalla”. Tulkinnan kannalta käsitteen

kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta siten, että siihen lukeutuvat sen 3(1)a artiklan perusteella digitaalinen palvelu sekä digitaalinen sisältö.

³⁶⁸ EUVL C 526, 29.12.2021, s. 101.

³⁶⁹ Ks. Viitanen 2017, s. 39 ja HE 32/2008 vp, s. 5.

³⁷⁰ EUVL C 526, 29.12.2021, s. 86–87. EUT on soveltanut MD:tä verkkokauppa-alustaan, ks. asia C-146/16 *Verband Sozialer Wettbewerb* ECLI:EU:C:2017:243, kohdat 32–33.

”[m]ääritelmän informaatioarvo on varsin olematon.”³⁷¹ EUT yhdisti kuitenkin esimerkiksi tapauksessa *Deroo-Blanquart* toisiinsa huolellisen ammatinharjoittamisen vaatimusten noudattamiseen asianmukaisten tietojen antamisen kuluttajalle, tarjouksen, jossa myytiin esiasennetuilla ohjelmistoilla varustettu tietokone, vastaavuuden suuren kuluttajaryhmän odotuksiin sekä kuluttajalle annetun mahdollisuuden hyväksyä tarjouksen kaikki osat tai peruuttaa kauppa.³⁷² Vilpittömässä mielessä toimimisen yleiseen periaatteeseen voidaan tapauksen perusteella yhdistää sekä elinkeinonharjoittajan tarve olla avoin kuluttajan kanssa asioidessaan että kuluttajan etujen huomioon ottaminen.³⁷³

Huolellisen ammatinharjoittamisen näkökulmasta tulee siis kysyä, mitä kuluttajat tarkalleen sosiaalisen median alustoilta kulutuspalveluina odottavat. Lähtökohtana voi mielestäni pitää, että he eivät odota addiktoituvansa. Komission tulkintaohjeessa esitetään manipuloivien menettelyjen käsittelyn yhteydessä, että elinkeinonharjoittajien on ”5 artiklan mukaisten huolellisen ammatinharjoittamisen vaatimusten mukaisesti toteutettava asianmukaiset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että niiden rajapinnan suunnittelu ei vääristä kuluttajien kaupallisia ratkaisuja.”³⁷⁴ Addiktoivien ominaisuuksien – kuten loputtoman vierityksen – osalta tämä voisi tarkoittaa niiden poistamista palveluista.

Säännöksen toinen soveltumisen ehto liittyy kuitenkin keskivertokuluttajan reaktioon, eli siihen, millaiseen kaupalliseen ratkaisuun hän päätyy. Nähdäkseni sosiaalisen median alustoja ei ole suunnattu vain jollekin tietylle kuluttajaryhmälle, joten arvioitavaksi tulee 5(2) artiklan ensimmäisen virkkeen tarkoittama yleinen keskivertokuluttaja. Myös muut MD:n säännökset rakentuvat keskivertokuluttajan käsitteen ympärille, joten tässä esitetty on olennaista myös muiden MD:n artiklojen osalta, joita 5(2) artiklan jälkeen käsitellen.

5(2) artiklan perusteella kielletyn menettelyn on saatava vähintään todennäköisesti keskivertokuluttaja tekemään kaupallinen ratkaisu.³⁷⁵ Kansallisten viranomaisten ja tuomioistuinten on arvioitava todennäköisyyttä EUT:n oikeuskäytännön valossa suhteessa kuvitteelliseen,

³⁷¹ Viitanen 2017, s. 46.

³⁷² Asia C-310/15 *Deroo-Blanquart* ECLI:EU:C:2016:633, kohta 37.

³⁷³ Howells – Twigg-Flesner – Wilhelmsson 2018, s. 58–59.

³⁷⁴ EUVL C 526, 29.12.2021, s. 101.

³⁷⁵ Tämä johtuu siitä, että 5(2) artiklan mukaan riittää, että menettely on omiaan vääristämään olennaisesti taloudellista käyttäytymistä. Kuluttajien taloudellisen käyttäytymisen olennaisella vääristämisellä tarkoitetaan MD:n 2(1)e artiklan mukaan ”kaupallisen menettelyn käyttämistä heikentämään tuntuvasti kuluttajan kykyä tehdä perusteltu päätös, mikä saa kuluttajan tekemään sellaisen kaupallisen ratkaisun, johon hän ei muuten olisi päätenyt”.

valistuneeseen, kohtuullisen tarkkaavaiseen ja huolelliseen keskivertokuluttajaan ja hänen oletettuihin oletuksiinsa, joiden hahmottamisessa otetaan huomioon sosiaaliset, kulttuuriset ja kielelliset tekijät. Keskivertokuluttaja ei ole tilastollinen mittapuu.³⁷⁶ Siitä huolimatta, että keskivertokuluttajan käsitettä on käsitelty laajasti EUT:n oikeuskäytännössä, tuomioistuimella ei ole yksiselitteistä kaavaa sen sisällön ja mittaamisen määrittämiselle.³⁷⁷ EUT on kuitenkin katsonut, että ”[h]inta on keskivertokuluttajan mielessä lähtökohtaisesti määräävä tekijä silloin, kun hänen on tehtävä kaupallinen ratkaisu.”³⁷⁸ Määräävänä tekijänä hinta ei mielestäni sovellu sosiaalisen median käyttöön, mikä on pulmallista. Tähän vaikuttaa se, että sosiaalisen median maksuttomuus voi myös osaltaan vaikuttaa addiktion syntymiseen³⁷⁹.

Analyysin keskiöön asettuu siis keskivertokuluttajan käsite, joka ei perustu psykologiseen tutkimustietoon tai muuhun empiiriseen näyttöön. 5(2) artiklassa säädettyä suojaa heikentävätkin epärealistiset odotukset kuluttajien käyttäytymisestä, jotka eivät huomioi käyttäytymistaloustieteen ja kognitiotieteen tuloksia, joiden pohjalta alustat suunnittelevat palveluistaan mahdollisimman houkuttavia.³⁸⁰ Lähtökohtana on kirjallisuudessa esitetty, että keskivertokuluttajan konstruktio ei taivu kognitiivisten vinoumien tarkasteluun.³⁸¹ Kognitiiviset vinoumat ja niiden hyväksikäyttäminen ovat merkittäviä sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa (ks. luku 2.3). EUT kuitenkin katsoi 14.11.2024 antamassaan *Compass Banca* -ratkaisussa, että keskivertokuluttajan määritelmä ei poissulje sitä, että kognitiivisten ennakkoasenteiden³⁸² kaltaiset rajoitteet voivat vaikuttaa henkilön päätöksentekokykyyn. Kaikenlainen riski kognitiivisen ennakkoasenteen ilmenemisestä kaupallisessa menettelyssä ei kuitenkaan EUT:n mukaan merkitse, että se väistämättä vääristäisi olennaisesti keskivertokuluttajan käyttäytymistä. Se olisi kansallisen tuomioistuimen erikseen asianmukaisesti osoitettava tietyn konkreettisen tilanteen erityisissä olosuhteissa. Ennakkoratkaisusta tehtävien johtopäätösten osalta on huomioitava, että siinä oli kyse spesifistä kognitiivisesta vinoumasta, niin sanotusta *framing*- eli kehystämisaikutuksesta.³⁸³ Se koskee tapaa, jolla identtinen päätöksentekotilaisuus esitetään kuluttajille joko hyvänä tai huonona.³⁸⁴ Vinouma ei ole keskeinen sosiaalisen median addiktoivassa suunnittelussa. EUT ei myöskään määrittele itse kognitiivisen ennakkoasenteen käsitettä, joten sen

³⁷⁶ MD:n johdanto-osan 18 kappale ja asia C-210/96 *Gut Springenheide* ECLI:EU:C:1998:369, kohdat 31, 37,

³⁷⁷ Purnhagen – Schebesta 2020, s. 296.

³⁷⁸ Asia C-611/14 *Canal Digital Danmark* ECLI:EU:C:2016:800, kohta 46.

³⁷⁹ Berthon ym. 2019, s. 456, jotka eivät käsittele MD:tä vaan sosiaalista mediaa empiirisesti.

³⁸⁰ Mik 2016, s. 33–34.

³⁸¹ Esim. Brennecke 2023, s. 47.

³⁸² Englanniksi *cognitive bias*, joka käännettään vakiintuneesti kognitiiviseksi vinoumaksi.

³⁸³ Asia C-646/22 *Compass Banca* ECLI:EU:C:2024:957, kohdat 30, 53, 57, 58 ja 59.

³⁸⁴ Waldman 2020, s. 106.

oikeudellinen sisältö jää epäselväksi. Huomionarvoista on, että EUT ei pidä kognitiivisten vinoumien vaikutusta keskivertokuluttajaan sinänsä välttämättä todennäköisenä, vaan ainoastaan tunnustaa sen mahdollisuuden.

EUT kuitenkin merkittävästi totesi, että keskivertokuluttajan tavanomaisesti valistunut luonne viittaa tietoihin, joiden voidaan kohtuudella olettaa olevan kaikkien kuluttajien tiedossa, kun otetaan huomioon asiaan liittyvät sosiaaliset, kulttuuriset ja kielelliset tekijät.³⁸⁵ Katson, että tuomioistuimen olisi tämän valossa arvioitava tavanomaisesti valistuneen keskivertokuluttajan oletettuja odotuksia siitä missä määrin sosiaalinen media voi olla addiktoivaa ja suhteuttaa tämä siihen, onko käyttäytymisen olennainen vääristyminen todennäköistä. Koska sallittukin markkinointi hyväksikäyttää kognitiivisia vinoumia ja etenkin kehystämisaikutusta laajasti³⁸⁶, tuomioistuin tulisi luultavasti harkita sosiaalista mediaa suhteessa keskivertokuluttajan reaktioihin suhteessa tällaiseen viestintään. Mielestäni tämä osaltaan osoittaa keskivertokuluttajan käsitteeseen liittyviä ristiriitaisuuksia, joiden on katsottu heikentävän MD:n soveltamisen tehokkuutta³⁸⁷.

Komissio on kuitenkin erikseen todennut, että sosiaalisen median alustoihin voivat liittyä sopimattomina ongelmalliset manipulatiiviset pimeät kaavat ja algoritmiset menettelyt, joilla kiinnitetään kuluttajan huomio, jotta he jatkavat palvelun käyttöä, jota komissio pitää kaupallisena ratkaisuna. Käytön jatkaminen voi olla syötteen selaamista tai vierittämistä, mainossisällön katsomista tai linkin klikkaamista.³⁸⁸ Tulkintaohje herättää kysymyksen siitä, mikä on palvelun käytön jatkamisen kannalta riittävä keskivertokuluttajan tekemä ratkaisu, mikäli yksittäinen linkin klikkaaminen tai syötteen selaaminen voivat olla tätä. Onko syötteen selaamiseen tähtäävä yksittäinen näytön pyyhkäisy luettavissa kaupalliseksi ratkaisuksi? Onko mainoksen katsomisen puolikkaan sekunnin ajan tällainen ratkaisu? Jokainen klikkaus tai sisällön katsomiseen käytetty aika tuottaa käyttäjädataa, minkä pohjalta alustan sisältöjä ja mainoksia kuratoidaan käyttäjille, mikä on keskeinen osa alustojen toimintalogiikkaa. Tulkitsen, että tällaisissa, sanoakseni mikroratkaisuissa, on siten myös kyse kaupallisista ratkaisuista. Oikeuskäytännössä tulisi mielestäni kuitenkin tarkentaa tällaisten ratkaisujen suhdetta suoremmin ”perinteisempiin” ostotapahtumaan liittyviin ratkaisuihin, joissa päätöksenteon intentionaalisuuden ja harkinnan astetta voinee pitää lähtökohtaisesti aivan erilaisena. Esittämäni kanta on tuore tarkennus MD:n

³⁸⁵ Asia C-646/22 *Compass Banca* ECLI:EU:C:2024:957, kohta 52.

³⁸⁶ Ks. esim. Shan – Haimeng – Linhai 2020, s. 2.

³⁸⁷ Ks. European Commission SWD(2024) 231 final, s. 46.

³⁸⁸ EUVL C 526, 29.12.2021, s. 32, 83, 99–101.

tulkintaan. Nähdäkseni addiktoivien suunnitteluominaisuuksien voidaan nähdä johtavan lukuihin kuluttajan alemman asteisten preferenssien mukaisiin mikroratkaisuihin, joiden kasautuksessa henkilö käyttäytyy sosiaalisessa mediassa tavalla, joka ei vastaa hänen korkeamman tason preferenssejään. Tässä tilanteessa käyttäytymisen voi sanoa olevan olennaisella tavalla vääristynyttä.

MD:n kontekstissa keskivertokuluttajan käyttäytymistä on arvioitava hänen taloudellisten intressiensä valossa.³⁸⁹ Kuluttajan tekemän perustellun valinnan luonnetta kuvataan johdanto-osassa tehokkuuden käsitteellä.³⁹⁰ Tuomioistuimen olisi siten harkittava sosiaalisen median addiktoivista ominaisuuksista johtuvaa käyttäytymistä, joka voi äityä addiktioksi, käytännössä talousteoreettisessa viitekehyksessä. Tämä tuottaa mielestäni haasteita, koska siinä missä keskivertokuluttajan käsite heijastaa uusklassisen talousteorian mukaista kuvaa ihmisestä rationaalisenä *homo economicuksena*³⁹¹, addiktiivista käyttäytymistä voi pitää irrationaalisenä.³⁹²

Hypoteettisessa tilanteessa, jossa kuluttaja selaa addiktiivisesti esimerkiksi Instagramia viisi tuntia yhtäjaksoisesti pidättäytyen samalla tietoisesti ostopäätöksistä, voidaan hänen taloudellinen etunsa hahmottaa nähdäkseni lähinnä ajallisen vaihtoehtoiskustannuksen³⁹³ kautta. Tiedääkseni EUT ei ole arvioinut kaupallisia ratkaisuja tällä tavalla. Mielestäni tuomioistuimen tulisi myös kehittää jonkinlainen raja-arvo yksittäisistä mikroratkaisuista muodostuvalle kokonaisuudelle, jonka perusteella addiktiivisen käyttäytymisen voisi katsoa olevan MD:n systemissä olennaisesti vääristynyttä. Yksittäinen mainoksen klikkaamisen tai syötteen selaamisen tulkitseminen tällaiseksi tuskin nimittäin on todennäköistä.

Tästä syystä katson, että 5(2) artiklan yleislausekkeen soveltumiseksi olisi vielä täsmennettävä kaupallisen ratkaisun luonnetta tilanteessa, jossa ratkaisut ovat maksuttomia sosiaalisen median käyttöön liittyviä käytön jatkamiseen liittyviä toimia. Näin ollen esitän, että 5(2) artiklan

³⁸⁹ Tämä tulee ilmi esimerkiksi siinä, että MD:n tarkoitus on sen 1 artiklan mukaan lähentää jäsenvaltioiden lainsäädäntö, joka koskee kuluttajien taloudellisia etuja vahingoittavia sopimattomia kaupallisia menettelyjä. MD:n johdanto-osan 6 kappaleen mukaan MD:llä ”lähennetään jäsenvaltioiden lait, jotka koskevat kuluttajien taloudellisia etuja välittömästi vahingoittavia ja siten laillisesti toimivien kilpailijoiden taloudellisia etuja välillisesti vahingoittavia sopimattomia kaupallisia menettelyjä”. Ks. myös HE 32/2008 vp, s. 5.

³⁹⁰ MD:n johdanto-osan 14 kappale.

³⁹¹ European Commission, SWD(2024) 230 final, s. 46. *Homo economicus* viittaa klassisen taloustieteen mallinukseen ihmisestä rationaalisenä päätöksentekijänä, joka pyrkii maksimoimaan päätöksentekotilanteissa henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn. Karhu – Siltala 2025.

³⁹² Schroeder 2010, s. 391.

³⁹³ Vaihtoehtoiskustannus tarkoittaa sen vaihtoehdon arvoa, josta henkilö luopuu valitessaan toisen vaihtoehdon. Esimerkiksi kolmen vuoden yliopisto-opintojen vaihtoehtoiskustannus on se palkka, jonka henkilö menettää, koska opiskelee täysipäiväisesti työnteon sijaan. Cambridge Dictionary: Opportunity cost.

yleislauseke suojaa sosiaalisen median käyttäjää addiktoivalta suunnittelulta, jos addiktiivinen käyttäytyminen voidaan ymmärtää tällaisten mikroratkaisujen valossa säännöksen tarkoittamalla tavalla olennaisesti vääristyneeksi. Edellytyksenä on myös, että tällaista addiktiivista käyttäytymistä voisi lähestyä taloudellisten etujen viitekehyksessä.

4.1.2 Harhaanjohtava ja aggressiivinen kaupallinen menettely

Sopimattomia ovat edellä käsitellyn yleislausekkeen lisäksi 5(4) mukaan artiklan kaupalliset menettelyt, jotka ovat harhaanjohtavia 6 ja 7 artiklojen tarkoittamalla tavalla taikka aggressiivisia 8 ja 9 artiklassa esitetyn mukaisesti. MD liitteen I mukaiset menettelyt ovat lisäksi aina sopimattomia.³⁹⁴ Kun kaupallinen menettely on 6 tai 7 artiklassa tarkoitetulla tavoin harhaanjohtavaa tai 8 ja 9 artiklojen mukaan aggressiivista, ei sopimattomuuden ja 5(1) artiklan mukaisen kiellon lisäedellytyksenä ole, että menettely olisi 5(2)a artiklassa tarkoitetulla tavalla huolellisen ammatinharjoittamisen vaatimusten vastaista.³⁹⁵

Harhaanjohtavia mainitsematta jättämissä koskevan 7 artiklan soveltamisen edellytyksenä on, että MD:n tarkoittama keskivertokuluttaja ei tekisi kaupallista ratkaisua asianmukaisesti informoituna. Tältä osin on mielestäni kysyttävä, mikä vaikutus elinkeinonharjoittajan antamalla informoinnilla manipulatiivisista ja addiktoivista suunnitteluominaisuuksista olisi sosiaalisen median käyttämiseen. Keskivertokuluttajan näkökulmasta tuomioistuimen pitäisi siis arvioida, millä tavalla MD:n tarkoittama keskivertokuluttaja kuluttaja käyttäisi esimerkiksi Instagramia, jos Meta informoisi sen addiktoivista ominaisuuksista. Tämän voi mielestäni sitoa kuluttajan-suojaoikeuden lähtöasetelmaan, joka perustuu kuluttajaan suojaamiseen heikompana osapuolena elinkeinonharjoittajaan nähden³⁹⁶. Tämä koskee kuluttajan heikompaa asemaa käytettävissä olevan tietomäärän osalta.³⁹⁷ Tällaisessa harkinnassa voisi nähdäkseni tehdä päätelmiä muita addiktoivia tuotteita koskevan informoinnin pohjalta. Tupakkatuotteet, alkoholi ja rahapelit ovat kulutushyödykkeitä, joihin eurooppalainen kuluttajansuojalainsäädäntö soveltuu. Niitä kuitenkin koskee tarkempi erityislainsäädäntö, mikä tulee sovellettavaksi *lex specialis* -säännön

³⁹⁴ Liite ei sisällä tutkielman aiheen kannalta relevantteja säännöksiä.

³⁹⁵ Asia C-435/11 *CHS Tour Services* ECLI:EU:C:2013:574, kohdat 39, 41 ja 48. MD:n 6 artikla kieltää kaupallisessa menettelyssä esitetyn tiedon totuudenvastaisuuden tai harhaanjohtavuuden, mikä ei ole addiktoivuuden osalta olennainen kysymys.

³⁹⁶ Peltonen – Määttä 2015, s. 1–2, 37–38, joiden mukaan asetelma on läsnä myös EU-oikeudellisessa kuluttajanäkemyksessä. Sen osalta ks. asia C-89/91 *Shearson Lehman Hutton v. TVB* ECLI:EU:C:1993:15, kohta 18 ja asia C-243/08 *Pannon GSM* ECLI:EU:C:2009:350, kohta 22.

³⁹⁷ Asia C-428/11 *Purely Creative ym.* EU:C:2012:651, 48 kohta. Digitaalisessa ympäristössä tiedollinen epätapaino ilmenee siinä, että kuluttajat eivät datavetoisten liiketoimintamallien osalta ymmärrä niiden yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia, ks. Trzaskowski 2022, s. 448.

mukaisesti. Tupakkatuotteiden osalta erityissääntelyä on EU-tasolla tupakkatuotedirektiivi,³⁹⁸ joka esimerkiksi edellyttää pakkausmerkintöihin informointeja tupakkatuotteiden tappavuudesta (9(1) artikla) ja addiktoivuudesta (12(1) artikla).

Aggressiivisia kaupallisia menettelyjä koskevien 8 ja 9 artiklan piiriin kuuluvat menettelyt, jotka vähentävät merkittävästi kuluttajan valinnanvapautta. Tällaisesta on kyse, kun elinkeinonharjoittaja käyttää pakottamista, fyysistä voimankäyttöä ja sopimatonta vaikuttamista.³⁹⁹ En katso kahden ensimmäisen soveltuvan sosiaalisen median tarkasteluun. Sopimatonta vaikuttamista tarkoittaa 2(1)j artiklan mukaan ”valta-aseman käyttämisestä suhteessa kuluttajaan painostamistarkoituksessa, ilman että välttämättä käytettäisiin tai uhattaisiin käyttää fyysistä voimaa, tavalla, joka merkittävästi rajoittaa kuluttajan kykyä tehdä perusteltu ratkaisu.” Kyse voi olla 8 artiklan mukaan myös menettelystä, joka on omiaan merkittävästi heikentämään valinnanvapautta sekä se voi muutoin aiheuttaa käyttäytymisen muuttumista suhteessa tuotteeseen. Menettelyn osalta tulee huomioida kaikki seikat ja olosuhteet, ja sen on saatava tai todennäköisesti saatava kuluttaja tekemään kaupallinen ratkaisu, jota hän ei muuten olisi tehnyt.

EUT on katsonut, että 8 artiklan tarkoittama vapaa valinta edellytti palvelun tilaamisen yhteydessä ”erityisesti sitä, että elinkeinonharjoittajan kuluttajalle antamat tiedot ovat selkeät ja riittävät.”⁴⁰⁰ Määritettäessä, käytetäänkö kaupallisessa toiminnassa mainittuja tekemuotoja, huomioon tulee 9 artiklan mukaan ottaa muun muassa menettelyn luonne ja kesto sekä elinkeinonharjoittajan vaikuttaminen tuotteeseen koskevaan kuluttajan ratkaisuun käyttämällä tiedossaan olevia seikkoja, jotka ovat niin vakavia, että ne heikentävät kuluttajan arvostelukykyyä. Tältä osin huomioon tulee ottaa EUT:n mukaan ”menettelyt, jotka saavat kuluttajan tuntemaan olonsa vaihautuneeksi tai häiritsevät häntä hänen pohtiessaan kaupallisen ratkaisun tekemistä.”⁴⁰¹ Samassa tapauksessa EUT totesi, että ”sopimatonta vaikuttaminen ei tarkoita välttämättä lainvastaista vaikuttamista vaan sitä, että – menettelyn laillisuudesta riippumatta – kuluttajan valinnanvapautta pyritään rajoittamaan aktiivisesti painostamalla.”⁴⁰² Sosiaalisen median sosiologisten ja psykologisten vaikutuksen moninaisuuden vuoksi alustojen pitäminen MD:n 8 tai 9 artiklan tarkoittamalla tavalla aggressiivisina on kyseenalaistettu.⁴⁰³ Alustojen kannalta

³⁹⁸ Tupakkatuotedirektiivin johdanto-osan 8 kappaleessa painotetaan, että ”[t]upakkatuotteet eivät ole tavallisia hyödykkeitä, ja kun otetaan huomioon tupakan erityisen haitalliset vaikutukset ihmisten terveydelle, terveyden suojelulle olisi annettava suuri merkitys, erityisesti pyrkimällä vähentämään tupakointia nuorten keskuudessa.”

³⁹⁹ MD:n johdanto-osan 16 kappale.

⁴⁰⁰ Yhdistetyt asiat C-54/17 ja C-55/17 *Wind Tre* ECLI:EU:C:2018:710, kohta 45.

⁴⁰¹ Asia C-628/17 *Orange Polska* ECLI:EU:C:2019:480, kohta 49.

⁴⁰² Asia C-628/17 *Orange Polska* ECLI:EU:C:2019:480, kohta 33.

⁴⁰³ Goanta – Mulders 2019, s. 144.

keskeisimmäksi käsitteeksi ja samalla mielestäni soveltamisen esteeksi muodostuu elinkeinonharjoittajan painostamistarkoitus, jonka olisi oltava intentionaalinen. Yhdyn *Philipp Hackerin* näkemykseen, jonka mukaan kuluttajaa ei voi myöskään painostaa artiklan tarkoittamalla tavalla ilman, että kuluttaja olisi tästä painostamisesta tietoinen⁴⁰⁴.

4.1.3 Lopuksi

Haasteena MD:n kontekstissa on, että kuluttajan reaktion arvioiminen 5 artiklan kontekstissa kaupallisesta menettelystä johtuvana taloudellisena käyttäytymisenä on huomattavasti subjektiivisempaa kuin informaation harhaanjohtavuuden tai aggressiivisuuden arviointi 7–9 artiklojen kontekstissa.⁴⁰⁵ Niiden osalta arvion kohde ei mielestäni ole niinkään toiminnan vaikutus kognitiiviseen autonomiaan, vaan pikemminkin se syy, kuten markkinointiaineisto tai kauppiaan uhkaava käytös, jonka seuraus on käsillä. Kognitiivisten vinoumien vaikutusta sosiaalisen median addiktiiviseen käyttäytymiseen, joka vääristää kognitiivista autonomiaa, olisi siten täsmennettävä oikeuskäytännössä. Huomionarvoista on myös se, että MD:n tarkoittama sopimattomuus ei voi perustua oletamaan, joka elinkeinonharjoittajan on kumottava.⁴⁰⁶ Asetelman kääntämistä onkin ehdotettu sellaiseksi, jossa elinkeinonharjoittajan olisi osoitettava käytäntöjensä olevan oikeudenmukaisia ja laillisia.⁴⁰⁷ Katson, että vaikka MD voi edellä esitetyin kriteerein suojata kognitiivista autonomiaa sosiaalisen median addiktoivalta suunnittelulta, joka on luonteeltaan manipulatiivista, tähän liittyy haasteita myös todistustaakan osalta.

4.2 Yleinen tietosuoja-asetus

Sosiaalisen median alustat ovat TSA:n 4(1)25 artiklan tarkoittamia tietoyhteiskunnan palveluita, joiden käytön vastikkeena kuluttaja luovuttaa palveluntarjoajalle henkilötietoja ensinnäkin rekisteröityessään palveluun.⁴⁰⁸ Lähestyn alustoja tässä TSA:n tarkoittamina rekisterinpitäjinä. Tietosuojan merkitys tutkimukseni aiheen kannalta voidaan tiivistää siihen, että mitä kauemmin käyttäjä sosiaalisen median alustalla on ja mitä aktiivisempi hän siellä on, sitä enemmän henkilötietoja hänestä myös voidaan kerätä. Addiktiivinen käyttö puolestaan tuottaa normaalia käyttöä enemmän henkilötietoja, minkä myötä palvelusta tulee yhä addiktoivampi.⁴⁰⁹ Keskityn

⁴⁰⁴ Hacker 2021, s. 151.

⁴⁰⁵ Purnhagen – Schebesta 2020, s. 303.

⁴⁰⁶ Ks. asia C-295/16 *Europamur Alimentación* ECLI:EU:C:2017:782, kohta 42.

⁴⁰⁷ Lupiáñez-Villanueva ym. 2022, s. 122.

⁴⁰⁸ Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 94 ja Peltonen – Määttä 2015, s. 44.

⁴⁰⁹ Ks. Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 25.

seuraavassa TSA:n kohtuullisuuden ja lainmukaisuuden periaatteisiin, automaattiseen päätöksentekoon, rekisterinpitäjän vastuuseen sekä tietosuojavaikutusten arviointiin.

Katson Espanjan tietosuojaviranomaisen tavoin, että sosiaalisen median addiktiiviset suunnitteluominaisuudet ovat Euroopan tietosuojaneuvoston (ETN) tarkoittamia harhaanjohtavia suunnittelukäytäntöjä.⁴¹⁰ Sosiaalisen median alustojen harhauttavat suunnittelukäytännöt ovat lähellä pimeiden kaavojen käsitettä, mutta tietosuojaneuvosto pitää sitä niitä kattavampana ja kuvaavampana.⁴¹¹ Täten harhaanjohtavat suunnittelukäytännöt kattavat myös manipulaation. ETN ei kuitenkaan suoranaisesti lue sen piiriin addiktioivia ominaisuuksia. Harhaanjohtavien suunnittelukäytäntöjen mahdolliset vaikutukset sekä lapsiin sosiaalisen median alustoille rekisteröitymisen yhteydessä että muihin haavoittuviin ihmisryhmiin, kuten vanhuksiin, ovat ETN:n mukaan korostuneita. Nämä ihmisryhmät nimittäin tunnistavat muita heikommin manipuloivia suunnittelukäytäntöjä ja ovat myös vähemmän tietoisia siitä, että heidän käyttäytymiseensä pyritään vaikuttamaan.⁴¹²

4.2.1 Kohtuullisuuden periaate

Pidän TSA:n 5(1)a artiklan mukaista kohtuullisen käsittelyn yleisperiaatetta lähtökohtana sosiaalisen median addiktioivuuden tarkastelulle TSA:n kontekstissa.⁴¹³ Kohtuullinen tietojenkäsittely ei voi perustua tietojen hankkimiseen tai käsittelemiseen sopimattomin taikka vilpillisin keinoin tahi rekisteröidyn tietämättä.⁴¹⁴ Periaate edellyttää, että henkilötietoja ei saa käsitellä rekisteröidyn kannalta perusteettoman haitallisella, lainvastaisen syrjivällä, odottamattomalla tai harhaanjohtavalla tavalla.⁴¹⁵ Siihen sisältyy rekisteröityjen kohtuullisten odotusten ja käsittelyn haitallisten seurausten tunnistaminen sekä rekisterinpitäjän ja rekisteröidyn epäsuhtan vaikutusten huomioiminen.⁴¹⁶ Periaate toimii ETN:n mukaan harhauttavien suunnittelukäytäntöjen arvioinnin mittatikkuna: käytännöt ovat sen vastaisia, vaikka ne eivät olisi vastoin muita TSA:n 5 artiklan periaatteita.⁴¹⁷

⁴¹⁰ Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 7.

⁴¹¹ Euroopan tietosuojaneuvosto, suuntaviivat 3/2022, alaviite 3. Suuntaviivojen kohdan 3 mukaan ”[h]arhauttavilla suunnittelukäytännöillä pyritään vaikuttamaan käyttäjien käyttäytymiseen hyödyntämällä yleensä kognitiivisia vinoumia, ja ne voivat haitata käyttäjien kykyä suojata tehokkaasti henkilötietojaan ja tehdä tietoisia valintoja esimerkiksi siten, että he eivät pysty antamaan tietoista ja vapaaehtoista suostumusta.”

⁴¹² Euroopan tietosuojaneuvosto, suuntaviivat 3/2022, kohta 7.

⁴¹³ Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 31.

⁴¹⁴ de Terwangne 2020, s. 314.

⁴¹⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 4/2019, kohta 69.

⁴¹⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019, kohta 12.

⁴¹⁷ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 4/2019, kohta 70.

Kohtuullisuuden periaate on keskeinen sisäänrakennetun ja oletusarvoisen tietosuojan kontekstissa. Siinä se tarkoittaa rekisterinpitäjän näkökulmasta muun muassa, että käsittely vastaa rekisteröidyn kohtuullisia odotuksia. Rekisteröityjen tarpeita tai haavoittuvuuksia ei saa hyväksikäyttää. Lisäksi rekisteröityjen perusoikeuksia on kunnioitettava ja rekisterinpitäjän on huomioitava laajemmat vaikutukset yksilöiden oikeuksiin ja ihmisarvoon.⁴¹⁸ Katson, että henkilötietojen käsittely ei ole kohtuullisuuden periaatteen mukaista, mikäli sitä käytetään osana sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua. Tämä tulee esille erityisesti suosittelevien järjestelmien käytössä kohdentamisen tarkoituksessa.

Sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta tietosuojasta säädetään TSA:n 25(1) artiklassa. Rekisterinpitäjän on sen mukaan käsittelytapojen määrittämisen ja itse käsittelyn yhteydessä toteutettava tehokkaasti tietosuojaperiaatteiden täytäntöönpanoa varten asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet huomioiden muun muassa käsittelyn asiayhteys ja laajuus sekä käsittelyn aiheuttamat todennäköisyydeltään ja vakavuudeltaan vaihtelevat riskit luonnollisten henkilöiden oikeuksille ja vapauksille. Riskit voivat aiheuttaa fyysisiä, aineellisia tai aineettomia vahinkoja etenkin lasten henkilötietojen käsittelyn osalta⁴¹⁹. Addiktoivien ominaisuuksien oletusarvoinen ja tietoinen sisäänrakentaminen osaksi sosiaalisen median alustan suunnittelua henkilötietojen käsittelyn yhteydessä on ongelmallista artiklan näkökulmasta, etenkin oikeuksien ja vapauksien suojaamiseksi jättämättä tehtyjen toimenpiteiden vuoksi.⁴²⁰ Erityisesti lasten henkilötietojen käsittelyyn liittyy 25(1) artiklan tarkoittamia riskejä. Riskien vakavuus on mielestäni korkea uhattuna olevien perus- ja ihmisoikeuksien vuoksi (ks. luku 3).

4.2.2 Lainmukaisuuden periaate ja henkilötietojen käsittelyperusteet

TSA:n 5(1)a artiklan mukaan henkilötietoja on käsiteltävä lainmukaisesti. Sosiaalisessa mediassa olennaisia käsittelyn lainmukaisuuden perusteita ovat 6(1) artiklan mukaiset rekisteröidyn antama suostumus⁴²¹ (a), käsittelyn tarpeellisuus sopimuksen, jossa rekisteröity on osapuolena, täytäntöön panemiseksi (b) tai käsittelyn tarpeellisuus rekisterinpitäjän oikeutettujen etujen toteuttamiseksi, paitsi jos rekisteröidyn edut, perusoikeudet tai -vapaudet syrjäyttävät tällaiset edut, etenkin jos rekisteröity on lapsi (f).⁴²² Suostumuksen on oltava vapaaehtoinen, yksilöity,

⁴¹⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 4/2019, kohta 70.

⁴¹⁹ TSA:n johdanto-osan 75 kappale.

⁴²⁰ Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 29.

⁴²¹ Suostumuksella tarkoitetaan TSA:n 4(1)11 artiklan mukaan ”mitä tahansa vapaaehtoista, yksilöityä, tietoista ja yksiselitteistä tahdonilmaisua, jolla rekisteröity hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn antamalla suostumusta ilmaisevan lausuman tai toteuttamalla selkeästi suostumusta ilmaisevan toimen”.

⁴²² Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 30.

tietoinen ja yksiselitteinen ja sen on katettava kaikki käsittelytoimet, jotka toteutetaan samaa tarkoitusta tai samoja tarkoituksia varten.⁴²³ Vapaaehtoisuutta arvioitaessa on TSA:n 7(4) artiklan mukaan huomioitava, onko sopimuksen täytäntöönpanon ehdoksi asetettu suostumus sellaisten henkilötietojen käsittelyyn, jotka eivät ole tarpeen kyseisen sopimuksen täytäntöönpanoa varten. Pätevän suostumuksen ehtona voitaneen pitää, että sosiaalisen median alustat antaisivat tietoa niiden käyttöön liittyvistä riskeistä ja hyödyistä, mukaan lukien addiktoivuutta koskevat seikat.⁴²⁴ Näin ei nykyisellään ole.

Jotta tietojen käsittelyyn annettu suostumus olisi big data -vetoisissa palveluissa merkityksellinen, rekisteröityjen olisi oltava tietoisia sosiaalisen median personoitujen palveluiden edellyttämästä tiedonkeruusta, tietojen käyttötavoista ja niiden vaikutuksista.⁴²⁵ Tämä tuskin nykyisellään toteutuu. Suostumuksen antamista addiktoivaan henkilötietojen käsittelyyn voisi mielestäni lähestyä kysymällä, valitsisiko henkilö teoreettisessa tilanteessa käyttää jotakin addiktoivaa henkilötietojen käsittelyyn merkittävältä osin perustuvaa palvelua, jos hänellä olisi täydellinen informaatio sen vaikutuksista. Tällainen tiedollisen asymmetrian puute mahdollistaisi yksilön tietoisuuden suostumuksen antamisen siihen, että palvelu muuttaa hänen omaa käyttäytymistään ohjaavia preferenssejään.⁴²⁶

Käsittelyn tarpeellisuuden osalta sopimuksen täytäntöön panemiseksi on TSA:n 6(1)b artiklan osalta arvioitava kysymällä, ovatko addiktiiviset suunnitteluominaisuudet ”objektiivisesti tarpeen rekisteröidyn kanssa tehdyn sopimuksen täytäntöönpanemiseksi”⁴²⁷. Tarpeellisuuden käsitettä on tulkittava TSA:n tavoitteiden valossa,⁴²⁸ joita ovat sen 1 artiklan mukaan perusoikeuksien, erityisesti henkilötietojen suojan suojeleminen sekä henkilötietojen vapaa liikkuvuus. Se, että käsittely on pelkästään hyödyllistä sopimuksen täyttämisen kannalta, on merkityksetöntä sen tarpeellisuuden arvioimiseksi⁴²⁹. Addiktoivia ominaisuuksia voitaneen rekisterinpitäjän etujen näkökulmasta pitää hyödyllisenä. Henkisen koskemattomuuden, terveyden, lasten oikeuksien sekä ajatuksen- ja mielipiteenvapauden kuullessa perusoikeuksina TSA:n

⁴²³ TSA:n johdanto-osan 32 kappale.

⁴²⁴ Ks. Foster 2025, s. 1–3.

⁴²⁵ Mäihäniemi 2022, s. 3.

⁴²⁶ Ks. Sunstein 1986, s. 1172, jolla ajatus liittyy addiktiivisten tuotteiden autonomiavaikutusten huomioimiseen sääntelyteoreettisessa merkityksessä ilman sosiaalisesta median tai henkilötietojen käsittelyn kontekstia.

⁴²⁷ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019, kohta 22. Tarpeellisuusvaatimusta ei voi kuitata sopimuslausekkeella, kohta 27.

⁴²⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019, kohta 23 ja asia C-524/06 *Huber* ECLI:EU:C:2008:724, kohta 52.

⁴²⁹ Asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537, kohta 99 ja Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019, kohta 25.

tavoitteiden suoja-alaan, ei niitä potentiaalisesti loukkaavia addiktoivia ominaisuuksia voi pitää tarpeellisina sosiaalisen median alustan käyttöä koskevan kuluttajasopimuksen täytäntöönpanemiseksi.

ETN on katsonut, että jos räätälöidyn sisällön tarjoamisen tarkoituksena on lisätä käyttäjän sitoutumista palveluun sen olematta olennainen osa palvelun käyttöä – kuten addiktoivien personalisoivien suosittelualgoritmien osalta mielestäni on – rekisterinpitäjien tulisi harkita jotain muuta käsittelyperustetta kuin käsittelyn tarpeellisuutta sopimuksen täytäntöön panemiseksi. Olennaisena osana pitämistä palvelua määrittää tarjotun palvelun luonne, keskimääräisen rekisteröidyn odotukset, jotka koskevat sekä palvelua että tapaa, jolla palvelua mainostetaan käyttäjille, sekä sitä, voidaanko palvelu tarjota ilman räätälöintiä.⁴³⁰ Vaikka räätälöinti on osa sosiaalisen median yleislogiikkaa, alustat voidaan myös suunnitella muutoin kuin mahdollisimman addiktoivaksi,⁴³¹ eli sitä ei voi pitää erikseen tarpeellisena osana niiden käyttöä. Rekisteröidyn odotuksena voi myös pitää, että häntä ei pyritä addiktoimaan – etenkin, kun rekisterinpitäjä ei tiedota addiktoivuudesta ja sen mekanismeista mitenkään. Tähän liittyen EUT on todennut, että sosiaalisen median palveluita voidaan tarjota tavalla, johon ei sisälly sisällön personointia, joten personointi ei ole objektiivisesti välttämätöntä näihin palveluihin olennaisena osana kuuluvaa tarkoitusta varten⁴³².

TSA:n 6(1)(f) artiklan osalta, eli silloin kun käsittelyperusteena on oikeutettu etu, rekisteröidyn perusoikeuksien – kuten ajatuksen- ja mielipiteenvapauden, henkisen koskemattomuuden, terveyden sekä lasten oikeuksien – tulee mielestäni olla selvästi rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettuja etuja painavampia ja siten syrjäyttää ne.⁴³³ Säännöksessä mainitaan erityisenä syrjäyttämisperusteena se, jos rekisteröity on lapsi. Merkittävä osa sosiaalisen median käyttäjistä on lapsia. Myös tämän säännöksen kontekstissa on huomioitava rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän väliseen suhteeseen perustuvat rekisteröidyn kohtuulliset odotukset,⁴³⁴ joiden soveltumattomuutta käsiteltiin edellä. Oikeutettua edussa koskevassa rekisterinpitäjän rekisteröidyn oikeuksien ja etujen punninnassa on huomioitava myös käsittelyn laajuus ja vaikutus,

⁴³⁰ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019, kohta 57.

⁴³¹ Ks. Bhargava – Velasquez 2021, s. 333.

⁴³² Asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537, kohta 102.

⁴³³ Ks. Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 31 ja ajatuksenvapauden osalta Alegre 2020, s. 596.

⁴³⁴ TSA:n johdanto-osan 47 kappale.

joka sillä on sosiaalisen median käyttäjään.⁴³⁵ Addiktoivuus on mielestäni olennainen tässä tarkoitettu vaikutus.

EUT:n katsoi ratkaisussaan *Meta Platforms ym.*, että käsittelyperustaa mainonnan personointiin, jolla Facebook rahoittaa toimintaansa, ei voitu perustaa oikeutettuun etuun, koska käyttäjä ei voi kohtuudella odottaa hänen henkilötietojaan käsiteltävän ilman hänen suostumustaan mainonnan personointia varten.⁴³⁶ On tärkeää huomata, että mainosten personointi ei kuitenkaan kuulu sosiaalisen median addiktoivimpiin ominaisuuksiin. Näin ollen katson, että suostumus olisi edellä esitetyn perusteella asianmukaisin käsittelyperuste koskien sisällön suosittamista myös silloin, kun kyse on muusta sisällöstä kuin mainoksista.

4.2.3 Automatisoitu päätöksenteko

TSA:n 22(1) artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus olla joutumatta pelkästään automaattiseen käsittelyyn perustuvan päätöksen kohteeksi, jolla on häntä koskevia oikeusvaikutuksia tai joka vastaavalla tavalla vaikuttaa häneen merkittävästi. Kyse voi olla profiloinnista⁴³⁷, jolla on suuri merkitys sosiaalisen median addiktoivissa algoritmeissa. Artiklan tarkoittama oikeusvaikutus edellyttää, että automaattiseen käsittelyyn perustuva päätös vaikuttaa henkilön laillisiin oikeuksiin, kuten yhdistymisvapauteen⁴³⁸. Merkittävyyden kynnys muun vaikutuksen osalta on esimerkiksi, että päätös voi mahdollisesti vaikuttaa henkilön olosuhteisiin, käyttäytymiseen tai valintoihin tai että sen vaikutus rekisteröityyn on pitkäaikainen tai pysyvä.⁴³⁹ Käytännössä haitallisen vaikutuksen tulisi vakavasti heikentää henkilön hyvinvointia.⁴⁴⁰ Luonteeltaan manipuloivat ja addiktoivat suosittelualgoritmit vaikuttavat rekisteröidyn käyttäytymiseen ja valintoihin stimuloimalla addiktiivista käyttäytymistä, jota kuvastaa henkilön alemman asteisten preferenssien mukainen päätöksenteko. Jos henkilölle muodostuu vakava addiktio, kyseessä on todennäköisesti pitkäaikainen vaikutus. Vaikutusten merkittävyyttä korostaa mielestäni niiden

⁴³⁵ Asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537, kohta 116.

⁴³⁶ Asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537, kohta 117.

⁴³⁷ Profiiloinnilla tarkoitetaan TSA:ssa sen 4(4) artiklan mukaan ”mitä tahansa henkilötietojen automaattista käsittelyä, jossa henkilötietoja käyttämällä arvioidaan luonnollisen henkilön tiettyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia, erityisesti analysoidaan tai ennakoidaan piirteitä, jotka liittyvät kyseisen luonnollisen henkilön työsuoritukseen, taloudelliseen tilanteeseen, terveyteen, henkilökohtaisiin mieltymyksiin, kiinnostuksen kohteisiin, luotettavuuteen, käyttäytymiseen, sijaintiin tai liikkeisiin”.

⁴³⁸ 29 artiklan mukainen tietosuojaryhmä WP251rev.01, s. 22.

⁴³⁹ 29 artiklan mukainen tietosuojaryhmä WP251rev.01, s. 23.

⁴⁴⁰ Bygrave 2020, s. 534.

heikentävä vaikutus muun muassa ajatuksenvapaudesta, mielipiteenvapaudesta, lapsen oikeuksista ja henkisestä koskemattomuudesta nauttimiseen (ks. luku 3).

Tyypillinen 22(1) artiklan soveltumisen tilanne on, jos alustat tarjoavat palveluja tai tuotteita eri hinnoin henkilötietojen analyysin perusteella. Tällaisessa tilanteessa voidaan selvästi osoittaa yksittäisen automatisoidun päätöksen seuraus: tuotteelle määrätty hinta.⁴⁴¹ Suositteualgoritmit puolestaan tekevät jatkuvasti päätöksiä siitä, millaista sisältöä käyttäjälle seuraavaksi näytetään. Tämä kuratointi perustuu sekä historialliseen että reaaliaikaiseen käyttäjädataan. Kysymys on, edellyttääkö artiklan soveltuminen sen sanamuodon perusteella suositteualgoritmin yksittäisen päätöksen merkittävää vaikutusta? On selvää, että pelkästään yksi algoritmin tekemä päätös ei addiktoi. Addiktoivuus perustuu nimenomaan päätösten toistuvuuteen, jolla käyttäjäkokemusta jatkuvasti mukautetaan. Artikla sijoittuu TSA:n jaksoon, jonka otsikko on ”Oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä ja automaattisesti tehtävät yksittäispäätökset”, mikä viittaisi soveltumisen rajautuvan yksittäisiin päätöksiin. Myös 29 artiklan mukainen tietosuojaryhmä puhuu 22(1) artiklan osalta nimenomaan yksittäisistä päätöksistä⁴⁴².

Jos taas 22(1) artiklan tulkitsee soveltuvan algoritmin tietyllä logiikalla tehtyyn päätösten sarjaan, säännös suojaisi profiloinnilta, jota voidaan pitää merkittävänä osana sosiaalisen median addiktoivuutta. Tätä tukisi mielestäni TSA:n teleologinen tulkinta: TSA:n johdanto-osan mukaan asetuksen yhtenä tarkoituksena on edistää luonnollisten henkilöiden hyvinvointia.⁴⁴³ Henkilötietojen käsittely on lisäksi johdanto-osan mukaan suunniteltava niin, että se palvelee ihmistä.⁴⁴⁴ TSA:n tavoitteena on myös sen 2(2) artiklan mukaan suojella luonnollisten henkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia. 22(1) artikla toteuttaisi näitä tavoitteita nähdäkseni tehokkaammin, jos sen tulkitsisi soveltuvan myös tietyllä logiikalla tehtyyn automatisoitujen päätösten sarjaan, joka vaikuttaa häneen merkittävästi. Oikeuskäytäntöä 22(1) artiklan tällaisesta soveltamisesta ei ole, joten varmaa vastausta tähän on vaikea antaa. Profilointi henkilötietojen käsittelyn muotona tulee kuitenkin olla myös kohtuullisuuden periaatteen mukaista, joten vaikka sitä ei voisi sosiaalisen median addiktoivien algoritmien yhteydessä 22(1) artiklan avulla torjua, se voi olla kohtuullisuuden periaatteen vastaista muutoinkin.

⁴⁴¹ Ks. YE 2025, s. 15.

⁴⁴² 29 artiklan mukainen tietosuojaryhmä WP251rev.01, s. 1, 5–6, 9, 18, 21, 23–24, 38.

⁴⁴³ TSA:n johdanto-osan 2 kappale.

⁴⁴⁴ TSA:n johdanto-osan 4 kappale.

Rekisteröidyllä on joka tapauksessa TSA:n 15(1)h artiklan mukaan oikeus saada rekisterinpitäjältä tieto automaattisen päätöksenteon, kuten 22(1) artiklassa tarkoitetun profiloinnin, ole-massaolosta sekä merkitykselliset tiedot käsittelyyn liittyvästä logiikasta, käsittelyn merkittä-vyydestä ja mahdollisista seurauksista rekisteröidylle. Tämän säännöksen osalta käsittelyn lo-giikasta ja seurauksista annettuun tietoon liittyvät näkemykseni mukaan olennaisesti addiktoi-van suunnittelun piirteet ja addiktoivuus itsessään.

4.2.4 Rekisterinpitäjän vastuu

TSA:n 5(2) artiklan mukaan rekisterinpitäjän on osoitettava, että 5(1) artiklaa noudatetaan, mi-hin liittyen 24(1) artikla määrää rekisterinpitäjän toteutettaman tarvittavat tekniset ja organisa-toriset toimenpiteet, joilla voidaan sekä varmistaa että osoittaa TSA:n noudattaminen. Tässä on huomioitava ETN:n mukaan luonnollisten henkilöiden oikeuksiin ja vapauksiin kohdistuvat, todennäköisyydeltään ja vakavuudeltaan vaihtelevat riskit. Säännöksen tarkoittama riskiluokka liittyy ETN:n mukaan käyttäjien mahdolliseen manipulointiin kohdentamisen keinoin, joilla pyritään vaikuttamaan yksilöiden käyttäytymiseen ja valintoihin. Itsemääräämisoikeutta ja va-pautta voivat puolestaan heikentää viestit, jotka vetoavat yksilön haavoittuvuuksiin, arvoihin tai huolenaiheisiin.⁴⁴⁵

Katson, että manipulatiivinen kohdentaminen sosiaalisessa mediassa, jonka tarkoituksena on maksimoida käyttäjän palvelussa käyttämä aika vaikuttamalla häneen niin, että hän alkaisi käyt-tämään alustaa potentiaalisesti addiktiivisesti, muodostaa ETN:n tarkoittaman riskin. Katson lisäksi, että ETN:n tarkoittama itsemääräämisoikeus liittyy kognitiiviseen itsemääräämisoikeu-teen. ETN esittää lisäksi, että sosiaalisessa mediassa jaetun sisällön perusteella päätellyn emo-tionaalisen tilan hyväksikäyttö voi johtaa siihen, että vastaanottajan odotetaan suhtautuvan jo-honkin viestiin vastaanottavaisesti, jolloin hänen ajatteluunsa, tunteisiinsa ja käyttäytymiseensä piilovaikutetaan⁴⁴⁶. ETN:n tarkoittaman piilovaikuttamisen – jota voinee pitää lähellä manipu-laation käsitettä – kohdalla on muistettava, että autonomia merkitsee ”kykyä itseohjautuvuuteen ajattelussa, tunteissa ja toiminnassa”⁴⁴⁷. Emotionaalisen tilan hyväksikäyttö, jota voidaan käyt-tää osana käyttäjän paleluun käytetyn ajan maksimoimista, loukkaa siis autonomiaa, ja mieles-täni kognitiivisena autonomiana ymmärrettynä. ETN:n toteaa myös, että kohdentaminen vai-kuttaa etenkin lasten henkilökohtaisten preferenssien muotoutumiseen ja näin ollen

⁴⁴⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 8/2020, kohta 12.

⁴⁴⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 8/2020, kohta 12.

⁴⁴⁷ Cannataci 2021, kohta 76.

itseäänmääräämisoikeuteen ja oikeuteen henkilökohtaiseen kehitykseen⁴⁴⁸. Tässä kohtaa huomaamme kirkkaasti, että itseäänmääräämisoikeus tulee ymmärtää manipulatiivisen kohdentamisen kontekstissa proseduraalisen autonomiateorian valossa, koska myös ETN yhdistää preferenssien muotoutumisen itseäänmääräämisoikeuteen.

4.2.5 Tietosuojavaikutusten arviointi

TSA:n 35(1) artiklan mukaan käsittelyn todennäköisesti aiheuttaessa luonnollisen henkilön oikeuksien ja vapauksien kannalta korkean riskin, rekisterinpitäjän on ennen käsittelyä arvioitava suunniteltujen käsittelytoimien vaikutukset henkilötietojen suojalle. Säännöksen viittaus oikeuksiin ja vapauksiin koskee tietosuojan ja yksityisyyden lisäksi muitakin perusoikeuksia, kuten ajatuksenvapautta ja oikeutta vapauteen. Rekisterinpitäjien on jatkuvasti arvioitava niiden käsittelytoimien aiheuttavia riskejä, ja tietosuojatyöryhmä suosittelee vaikutustenarvioinnin tekemistä joka tapauksessa.⁴⁴⁹ Vaikutustenarviointi on 35(3)a artiklan mukaan tehtävä aina, jos käsittely sisältää profilointia. Vaikutustenarvioinnin tulee 35(7) artiklan mukaan käsittää muun muassa käsittelytoimien tarpeellisuus ja oikeasuhtaisuus tarkoituksiin nähden, oikeuksiin kohdistuvat riskit ja suunnitellut toimet riskeihin puuttumiseksi. Addiktoivien ominaisuuksien perustaminen henkilötietojen käsittelyyn tuskin läpäisee tarpeellisuuden ja oikeasuhtaisuuden kriteerejä⁴⁵⁰.

4.2.6 Lopuksi

Oikeus henkilötietojen suojaan ei ole absoluuttinen.⁴⁵¹ Ajatuksen- ja mielipiteenvapaus sen sijaan ovat absoluuttisia oikeuksia, mistä syystä niiden mahdollinen vaarantuminen henkilötietojen käsittelyn seurauksena esimerkiksi kohdentamisen keinoin tulisi ottaa vakavasti. TSA:ssa nimenomaisesti sen johdanto-osan mukaan kunnioitetaan kaikkia perusoikeuksia perusoikeuskirjassa tunnustetut vapaudet ja periaatteet huomioiden, ajatuksenvapaus mukaan lukien.⁴⁵² Ajatuksen- ja mielipiteenvapaus sekä henkinen koskemattomuus voidaan kytkeä osaksi yksilön suojaa ulkoiselta manipulaatiolta. Tämän manipulaation toimintatapojen tekemistä rekisteröidylle näkyväksi olisi myös lähestyttävä läpinäkyvyyden periaatteen ja sitä toteuttavien TSA:n säännösten kautta. 5(1) artiklan tarkoittaman läpinäkyvyyden periaatteen perussisältö

⁴⁴⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 8/2020, kohta 16.

⁴⁴⁹ Tietosuojatyöryhmä WP 248 rev.01, s. 7, 9.

⁴⁵⁰ Agencia Española de Protección de Datos 2024, s. 28.

⁴⁵¹ TSA:n johdanto-osan 4 kappale.

⁴⁵² TSA:n johdanto-osan 4 kappale.

on, että ihmisten on saatava tietää, miten heitä koskevia henkilötietoja kerätään, käytetään tai muulla tavoin käsitellään.⁴⁵³ Sen mukaan on oltava läpinäkyvää, miten henkilötietoja kerätään ja käytetään sekä missä määrin henkilötietoja käsitellään tai on määrä käsitellä.⁴⁵⁴

Etenkin TSA:n kohtuullisuuden periaate on keskeinen sosiaalisen median addiktoivalle suunnittelulle. Sen osalta ongelma on oikeuskäytännön niukkuus ja vajaa tutkimuksellinen ymmärrys periaatteen tarkasta luonteesta⁴⁵⁵. Kognitiivisen autonomian suoja manipulaatiolta ilmenee vahvimmin 24(1) artiklan kontekstissa osana riskien arviointia, jonka osalta ETN painottaa kohdentamisen vaikutusten huomioimista. Automatisoitu päätöksenteko on olennainen osa sosiaalisen median algoritmien toimintaa, mutta 22(1) artiklan osalta voidaan päätyä kaksinaiseen tulkintaan sen soveltuvuudesta, johon ei tässä voida antaa lopullista vastausta.

4.3 Digipalvelusäädös

1(1) artiklansa mukaisesti DSA:n eräänä tavoitteena on vahvistaa verkkoympäristöä koskevat yhdenmukaistetut säännöt, joilla suojellaan tehokkaasti POK:ssa vahvistettuja perusoikeuksia kuluttajansuojan periaate mukaan lukien.⁴⁵⁶ DSA:ta sovelletaan sosiaalisen median alustoihin 3(1)i artiklan mukaisina verkkoalustoina, jotka ovat välityspalvelujen alatyyppejä.⁴⁵⁷ Välityspalveluiden tarjoajien on huomioitava ihmisoikeuksien suojelua koskevat kansainväliset normit,⁴⁵⁸ joten DSA:n säännöksiä tulee lukea luvussa 3 esittämäni valossa. Facebook, Youtube, Instagram, X, Snapchat ja TikTok ovat komission nimittämiä DSA:n tarkoittamia erittäin suuria verkkoalustoja (ESV),⁴⁵⁹ joihin sovelletaan DSA:n 33(1)1 artiklan mukaan lisäksi säädöksen 5 jakson erityisiä säännöksiä. Näistä käsittelen 34 ja 38 artikloja.

⁴⁵³ Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 102.

⁴⁵⁴ TSA johdanto-osan 39 kappale.

⁴⁵⁵ Wringley 2021, s. 21–22, 29, 32.

⁴⁵⁶ Muina tavoitteina saman artiklan mukaan ”on edistää välityspalvelujen sisämarkkinoiden moitteetonta toimintaa vahvistamalla sellaista turvallista, ennustettavaa ja luotettavaa verkkoympäristöä koskevat yhdenmukaistetut säännöt, joka helpottaa innovointia”.

⁴⁵⁷ HE 70/2023 vp, s. 37. 3(1)h artiklan mukaan verkkoalustalla tarkoitetaan ”säilytyspalvelun tarjoajaa, joka palvelun vastaanottajan pyynnöstä tallentaa ja levittää tietoa yleisölle, paitsi jos kyseinen toiminta on jonkin toisen palvelun vähäinen ja puhtaasti liitännäinen ominaisuus tai pääasiallisen palvelun vähäinen toiminto eikä sitä voida objektiivisista ja teknisistä syistä käyttää ilman kyseistä toista palvelua ja jos ominaisuuden tai toiminnon sisällyttäminen toiseen palveluun ei ole keino kiertää tämän asetuksen soveltamista”.

⁴⁵⁸ DSA:n johdanto-osan 47 kappale, jonka yhteydessä mainitaan myös yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat YK:n ohjaavat periaatteet, jotka ovat vapaaehtoisia eikä yritys joudu noudattamatta jättämisestä vastuuseen samalla tavalla kuin valtio suhteessa sen ihmisoikeusvelvoitteisiin. Heasman 2020, s. 285.

⁴⁵⁹ European Commission, Supervision of the Designated Very Large Online Platforms and Search Engines Under DSA, 27.5.2025. ESV:n määritelmän osalta ks. DSA:n 33(1)1 artikla.

Tarkastelen seuraavaksi verkkorajapintojen⁴⁶⁰ suunnitteluun liittyvää 25(1) artiklaa, suosittelujärjestelmiä⁴⁶¹ koskevia 27(1) ja 38 artikloja, alaikäisten suojelua käsittelevää 28(1) artiklaa sekä ESV:jen riskien analysointia ja vähentämistä koskevaa 34(1–2) artiklaa. Kyseisiä säännöksiä sovellettu DSA:n 93(3) artiklan mukaisesti 17.2.2024 alkaen.

4.3.1 Verkkorajapintojen suunnittelu ja järjestäminen

DSA:n 25(1) artikla säätelee verkkorajapintojen suunnittelusta. Sen mukaan ”[v]erkkoalustojen tarjoajat eivät saa suunnitella, järjestää tai operoida verkkorajapintojaan tavalla, jolla harhauteen tai manipuloidaan niiden palvelun vastaanottajia tai muutoin olennaisesti vääristetään tai haitataan palvelun vastaanottajien kykyä tehdä vapaita ja tietoon perustuvia päätöksiä.” Artiklassa kielletty suunnittelu linkitetään johdanto-osassa eksplisiittisesti pimeisiin kaavoihin, ”joilla olennaisesti vääristetään tai haitataan, joko tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti, palvelun vastaanottajien kykyä tehdä itsenäisiä [engl. *autonomous*] ja tietoon perustuvia valintoja tai päätöksiä.”⁴⁶² Artiklan sana ”vapaita” voidaan näin ollen yhdistää valintojen itsenäiseen tekemiseen autonomian ilmentymänä. Kuten todettua, addiktio niin ikään liittyy ihmisen kykyyn tehdä vapaita valintoja⁴⁶³. Kielto ei rajoitu manipulaatioon, mikä myös nähdäkseni avartaa addiktoivien suunnitteluominaisuuksien kuulumista kiellon alaan. Säädos ei nimittäin missään kohdassa täsmällisesti määrittele manipulaation käsitteen sisältöä, sen riittäviä tai välttämättömiä ehtoja. Verkkorajapintojen käsitteen voi katsoa sisältävän addiktoivia ominaisuuksia, koska 34 artiklaa käsittelevässä johdanto-osan kappaleessa todetaan, että tietyt verkkorajapinnan suunnittelutavat saattavat ”stimuloida palvelun käyttäjien toiminnallisia riippuvuuksia.”⁴⁶⁴

25(1) artiklan kieltämien pimeiden kaavojen avulla palvelun vastaanottajat voidaan saada ”käyttäytymään toisin kuin he haluavat tai tekemään ei-toivottuja päätöksiä, joilla on heille kielteisiä seurauksia.”⁴⁶⁵ Tämä vastaa sitä, kuinka pimeät kaavat on kirjallisuudessa ymmärretty

⁴⁶⁰ 3(1)m artiklan mukaan verkkorajapinnalla tarkoitetaan ”mitä tahansa ohjelmistoa, mukaan lukien verkkosivusto tai sen osa, ja sovelluksia, mukaan lukien mobiilisovellukset”.

⁴⁶¹ DSA:n 3(1)s artiklan mukaan suosittelujärjestelmillä tarkoitetaan ”täysin tai osittain automatisoitua järjestelmää, jota verkkoalusta käyttää ehdottaakseen verkkorajapinnassaan tiettyjä tietoja palvelun vastaanottajille tai priorisoidakseen kyseisiä tietoja, myös palvelun vastaanottajan käynnistämän haun tuloksena, tai jolla se muulla tavoin määrittää esitettävien tietojen suhteellisen järjestyksen tai näkyvyyden”.

⁴⁶² DSA:n johdanto-osan 67 kappale. Tässä *autonomous*-termin kääntymisen itsenäisyydeksi ilmentää autonomian ja itsenäisyyden käsitteiden läheisyyttä, ks. Kurki 2023, s. 234.

⁴⁶³ Tiensuu – Aalto-Heinilä – Petäjä-Leinonen 2023, s. 11–12.

⁴⁶⁴ DSA:n johdanto-osan 83 kappale.

⁴⁶⁵ DSA:n johdanto-osan 67 kappale. Tämä vastaa sitä, kuinka pimeät kaavat on kirjallisuudessa ymmärretty käytäntöinä, joiden seurauksena käyttäjä toimii tavalla, joka voi olla vastoin hänen etuaan. Lupiáñez-Villanueva ym. 2022, s. 6 ja 20, jossa tämä nostetaan keskeisenä eri määritelmiä yhdistävänä piirteenä. Gregory Dayn ja Ab-bey Stemlerin mukaan pimeät kaavat saavat käyttäytymisen vaikuttamaan ja tuntumaan vapaan tahdon

käytäntöinä, joiden seurauksena käyttäjä toimii tavalla, joka voi olla vastoin hänen etuaan.⁴⁶⁶ Maininta yksittäisistä päätöksistä tässä johdanto-osan kappaleessa ja itse artikkelissa tekee *Jan Trzaskowski* mukaan addiktoiviin ominaisuuksiin liittyvästä tulkinnasta haastavaa.⁴⁶⁷ Tämä liittyy nähdäkseni samaan ongelmaan, joka ilmeni edellisessä luvussa MD:n kontekstissa yksittäisiin kaupallisiin ratkaisuihin keskittymisenä. Artiklan sanamuoto puhuu kuitenkin nimenomaan kyvystä valintojen ja päätösten tekemiseen, ei yksittäisistä päätöksistä sinänsä.

Proseduraalisen autonomiateorian valossa lausuman siitä, että käytännöt voivat saada käyttäjät ”käyttäytymään toisin kuin he haluavat” voi ymmärtää addiktiiviselle toiminnalle leimallisena alemman ja korkeamman asteisten preferenssien tai halujen välisenä ristiriitana, joka ilmenee käyttäytymisessä, joka on seurausta manipulaatiosta. Pimeä kaava siis saa käyttäjän potentiaalisesti toimimaan addiktiivisesti tavalla, jolla hän ei halua toimia. Addiktoivia ominaisuuksia on mielestäni pidettävä ongelmallisina kognitiivisen autonomian kannalta siitä huolimatta, muodostuuko käyttäjälle lopulta addiktio vai ei.

Johdanto-osan mukaan 25(1) artikla kieltää tarjoajia ”vääristämästä tai haittaamasta palvelun vastaanottajien itsemääräämisoikeutta, päätöksentekoa tai valinnanmahdollisuutta”⁴⁶⁸. Ilmaus itsemääräämisoikeuden vääristämisestä on hieman erikoinen. Oikeuksia ei voi vääristää, kognitiivisia ja fyysisiä kykyjä sekä käyttäytymistä voi. Tässä kontekstissa johdanto-osan englanninnoksen sanamuoto ”*autonomy*” kuvaakin asiaa, autonomiaa kykynä, itsemääräämisoikeutta paremmin. Samassa johdanto-osan kappaleessa esitetään ei-tyhjentävä lista esimerkeistä, jotka olisivat artiklan vastaisia. Näitä ovat esimerkiksi eksploitiiviset suunnitteluvalinnat, joissa valintoja esitetään ei-neutraalisti esimerkiksi antamalla tietyille vaihtoehdoille parempi sijoitus visuaalisten, auditiivisten tai muiden komponenttien avulla silloin, kun palvelun vastaanottajaa pyydetään tekemään päätös. Muita esimerkkejä ovat tilanteet, joissa palvelun vastaanottajia harhautetaan suostuttelemalla heitä tekemään liiketoimia koskevia päätöksiä, käyttämällä oletusasetuksia, joita on erittäin vaikea muuttaa, pyytämällä vastaanottajaa toistuvasti tekemään jo tehty valinta, tekemällä palvelun peruutusprosessi huomattavasti työläemmäksi kuin sen tilaaminen, tai vaikeuttamalla tai hidastamalla tiettyjen valintojen tekemistä verrattuna muihin

toteuttamiselta, vaikka kyse on päinvastoin ihmisen vapaan tahdon tarkoituksenmukaisesta manipulaatiosta. Day – Stemler 2020, s. 6 ja 40.

⁴⁶⁶ Lupiáñez-Villanueva ym. 2022, s. 6 ja 20, jossa tämä nostetaan keskeisenä eri määritelmiä yhdistävänä piirteenä. *Gregory Dayn* ja *Abbey Stemlerin* mukaan pimeät kaavat saavat käyttäytymisen vaikuttamaan ja tuntumaan vapaan tahdon toteuttamiselta, vaikka kyse on päinvastoin ihmisen vapaan tahdon tarkoituksenmukaisesta manipulaatiosta. Day – Stemler 2020, s. 6 ja 40.

⁴⁶⁷ Ks. Trzaskowski 2023, s. 321.

⁴⁶⁸ DSA:n johdanto-osan 67 kappale.

vaihtoehtoihin.⁴⁶⁹ Esimerkit eivät liity suoranaisesti addiktoivuuden kannalta keskeisiin suunnitteluratkaisuihin, mutta en pidä tätä ratkaisevana, koska lista on ei-tyhjentävä.

Valinta käyttää jotakin sosiaalisen median korostuneen addiktoivaa toimintoa, mukaan lukien toistuva päätös jatkaa käyttöä, voi mielestäni perustua tietoon vain silloin, jos käyttäjällä on ymmärrys sen vaikutuksesta hänen käyttäytymiseensä ja valintoihinsa. Ilman asiaa koskevaa informointia verkkorajapintojen suunnittelussa käytettävät addiktoivat suunnitteluominaisuudet, jotka ohjaavat käyttäjän tekemään omaa käyttöaikaansa pidentäviä valintoja, voisivat siten tulla 25(1) artiklan nojalla kielletyiksi. Tämä koskee mielestäni ainakin loputonta vieritystä.

25(1) artiklan kieltämien käytäntöjen kuullessa MD:n ja TSA:n soveltamisalaan, on niillä 25(2) artiklan mukaan etusija suhteessa DSA:n 25(1) artiklaan, jota ei tällöin sovelleta. Edellä päädyin tulkintaan, jonka mukaan MD:n soveltuminen addiktoivaan suunnitteluun on ei ole ilmeistä. TSA:n perusteella ainoa suoraan kiellettävä manipulatiivinen käytäntö olisi TSA 22(1) artiklan tarkoittama profilointiin perustuva sisällön suosittaminen. Sen osalta esitin mahdollisen tulkinnan sen soveltumisesta automaattisten päätösten sarjaan. Tulkinta tarvitsisi kuitenkin tukea tulevassa oikeuskäytännössä, joten pidän lähtökohtana, että myöskään TSA ei aseta ei aseta estettä DSA:n 25(1):n täysimääräiselle soveltamiselle.

4.3.2 Suosittelujärjestelmiä koskevat säännökset

Suosittelujärjestelmiä käyttävien verkkoalustojen tarjoajien on 27(1) artiklan mukaan esitettävä ehdoissaan selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä niiden tärkeimmät parametrit sekä palvelun vastaanottajien mahdolliset vaihtoehdot vaikuttaa tärkeimpiin parametreihin. Niiden osalta on selvitettävä, miksi palvelun vastaanottajalle ehdotetaan tiettyjä tietoja. Lisäksi ehdoissa on annettava tiedot kriteereistä, jotka ovat merkittävimpiä määritettäessä palvelun vastaanottajalle ehdotettavia tietoja, ja syistä kyseisten parametrien suhteelliselle merkitykselle. Kuvauksessa on kerrottava, jos alustojen sisältöjä priorisoidaan profiloinnin ja vastaanottajien verkkokäyttäytymisen perusteella.⁴⁷⁰ Sosiaalisen median suosittelualgoritmit toimivat juuri näin. Näin olen katson, että suosittelujärjestelmien personalisoinnin addiktoiva luonne olisi jollain tavalla tuotava ehdoissa vastaanottajien tietoon, jotta valinta käyttää niitä voisi olla tietoon perustuva. Toisaalta on luultavaa, että artiklan velvoitteen voi täyttää ilmaisemalla asian niin, että tiettyjen

⁴⁶⁹ DSA:n johdanto-osan 67 kappale.

⁴⁷⁰ DSA:n johdanto-osan 70 kappale.

tietojen ehdottaminen perustuu käyttökokemuksen optimointiin, vaikka tosiasiaa kyse voi olla käyttäjän maksimoimista käyttäjän edun vastaisella tavalla.

Verkkoalustojen on varmistettava, että palvelun vastaanottajat voivat vaikuttaa siihen, miten tietoja esitetään heille.⁴⁷¹ Epäselväksi jää, miten merkittävästi vastaanottajien, eli sosiaalisen median käyttäjien olisi mahdollista tähän vaikuttaa. Kuitenkin tämä sekä kuvauksessa annettavat tiedot parametreista lieventävät alustojen manipulatiivista siltä osin, kun manipulaation ymmärretään perustuvan peiteltyyn vaikuttamiseen. Toinen kysymys on, poistaisiko tämä itsessään kuitenkin addiktoivuuden aiheuttamia haittoja terveydelle ja autonomialle – tuskin.

38 artikla velvoittaa ESV:t tarjoamaan kussakin niiden suosittelujärjestelmässä vähintään yhden vaihtoehdon, joka ei perustu asetuksen TSA:ssa määriteltyyn profilointiin. Vaihtoehdon on oltava suoraan käytettävissä verkkorajapinnasta, jossa suositukset esitetään⁴⁷². Velvoite on mielestäni merkittävä, sillä profilointiin perustumattomien suosittelujärjestelmien käyttö voi vähentää sosiaalisen median alustojen kokonaisaddiktoivuutta. Samaan aikaan on huomattava, että säännös ei kiellä profilointiin perustuvaa suosittelujärjestelmää, vaan ainoastaan mahdollistaa sosiaalisen median käyttäjälle profilointiin perustumattoman suosittelujärjestelmän käytön.

4.3.3 Alaikäisten suojelu verkossa

DSA:n 28(1) artiklan mukaan alaikäisten käytettävissä olevien verkkoalustojen tarjoajien on otettava käyttöön asianmukaiset ja oikeasuhteiset toimenpiteet alaikäisten korkeatasoisen yksityisyyden ja turvallisuuden varmistamiseksi, mitä koskien komissio voi 28(4) artiklan mukaan antaa suuntaviivoja. Komissio katsoo lausuntokierroksella 13.5.–15.6.2025 olleessa suuntaviivaluonnoksessaan, että toimenpiteiden oikeasuhteisuuden tapauskohtaisessa arvioinnissa on huomioitava seuraavat yleiset periaatteet: alaikäisille aiheutuvat riskit, tarjotun palvelun tyyppi ja luonne, sen aiottu tai nykyinen käyttötarkoitus, palvelun käyttäjäkunta sekä vaikutus lasten oikeuksiin ja POK:ssa vahvistettuihin oikeuksiin. Kaikki lasten oikeudet POK:n ja LOS:n mukaisesti tulee huomioida, minkä lisäksi palvelut tulee suunnitella tavalla, joka vastaa alaikäisten kehityksellisiä, kognitiivisia ja emotionaalisia tarpeita.⁴⁷³ Vaikka suuntaviivat ovat vasta tätä

⁴⁷¹ DSA:n johdanto-osan 70 kappale.

⁴⁷² DSA:n johdanto-osan 94 kappale.

⁴⁷³ European Commission, Communication from the Commission, Commission Guidelines on Measures to Ensure a High Level of Privacy, Safety and Security for Minors Online Pursuant to Article 28(4) of Regulation (EU) 2022/2065, s. 6–7 ja alaviite 15, jonka mukaan tässä tulee huomioida LOK:n yleiskommentti lasten oikeuksista digitaalisessa ympäristössä, jota on käsitelty luvussa 3.5.

kirjoittaessa luonnosvaiheessa, luvussa 3.4 esittämäni perusteella velvollisuus lasten oikeuksien turvaamiseen addiktoivan suunnittelun vaikutuksilta on suuntaviivaluonnoksessa esitetyllä tavalla ilmeinen jo nyt. Alaikäisten suojelussa on lisäksi johdanto-osan mukaan huomioitava EU:n Lasten ja nuorten digitaalinen vuosikymmen: uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategia,⁴⁷⁴ jossa riskinä terveydelle ja moraaliselle kehitykselle nähdään verkkorajapintojen suunnittelu siten, että niiden käyttö voi aiheuttaa riippuvuutta. Siinä myös todetaan, että lapset voivat sekä altistua internetissä addiktiiviselle käyttäytymiselle että ryhtyä itse käyttäytymään näin.⁴⁷⁵

Tämän perusteella katson, että 28(1) artiklassa sosiaalisen median alustoille asetettu velvollisuus edellyttää konkreettisia toimia addiktoivien ominaisuuksien tehon vähentämiseksi tai poistamiseksi. Tätä puoltaa addiktoivien ominaisuuksien manipulatiivinen puuttuminen lasten ajatuksen- ja mielipiteenvapauteen, oikeuteen nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä henkiseen koskemattomuuteen.

4.3.4 Järjestelmäriskien arviointi ja vähentäminen

DSA:n 34(1) artiklan mukaan ESV:jen on huolellisesti tunnistettava, analysoitava ja arvioitava järjestelmäriskit, joita aiheutuu unionissa niiden palvelujen ja niihin liittyvien järjestelmien, mukaan lukien algoritmiset järjestelmät, suunnittelusta ja toiminnasta ja niiden palvelujen käytöstä unionissa. Tältä osin on perusteellisesti arvioitava mahdollisia tosiasiallisia tai ennakoituja kielteisiä vaikutuksia.⁴⁷⁶ On huomioitava muun muassa, kohdistuuko vaikutus suureen määrään henkilöitä sekä miten vaikeaa on korjata ja palauttaa vaikutusta edeltävä tilanne.⁴⁷⁷ Addiktoiva vaikutus kohdistuu mielestäni selvästi erittäin suureen määrään henkilöitä. Vaikutuksen kumoaminen esimerkiksi loputtoman vierityksen ja automaattisen toiston osalta ei ole nähdäkseni erityisen vaikeaa, sillä tähän riittää niiden poistaminen käytöstä.

Järjestelmäriskien osalta ESV:iden on 34(1) artiklan mukaan huomioitava järjestelmän vaikutukset POK:n perusoikeuksien käyttämiseen (b), kansalaiskeskusteluun, vaalimenettelyihin ja yleiseen turvallisuuteen (c) sekä kansanterveyden ja alaikäisten suojeluun, joista on vakavia kielteisiä seurauksia henkilön fyysiselle ja henkiselle hyvinvoinnille (d). B alakohdan mukaisiin

⁴⁷⁴ DSA:n johdanto-osan 71 kappale.

⁴⁷⁵ Euroopan komissio COM(2022) 212 final, s. 6–7.

⁴⁷⁶ A alakohdassa, jota ei käsitellä tässä, ei ole tosiasiallisuuden tai ennakoitavuuden varaumaa. Ks. DSA:n johdanto-osan 79 kappale.

⁴⁷⁷ DSA:n johdanto-osan 79 kappale.

POK:n takaamiin lapsen oikeuksiin kohdistuvia riskejä voi johdanto-osan mukaan liittyä ”sel-laiseen verkkorajapintojen suunnitteluun, jossa tahallisesti tai tahattomasti käytetään hyväksi alaikäisten heikkouksia ja kokemattomuutta tai joka voi johtaa riippuvuutta aiheuttavaan toi-mintaan”⁴⁷⁸. Tässä DSA vastaa selvästi LOK:n esittämään huoleen lasten addiktiokäyttäytymi-sestä lasten terveyden ja kehityksen kannalta ongelmallisena asiana. B alakohdassa on siis tulkit-tava siten, että alustojen addiktoiva suunnittelu liittyy sen tarkoittamaan lapsien oikeuksiin koh-distuvaan järjestelmäriskiin, joka toisaalta mielestäni linkittyy myös d alakohdan tarkoittamaan kansanterveyteen ja hyvinvointiin.

DSA:n 34(1)c artiklan alakohdan mukaisia riskejä liittyy kansalaiskeskustelun osalta mielestäni sosiaalisen median kaikukammioihin, pluralismin heikentymiseen ja polarisaatiovaikutuk-siin,⁴⁷⁹ joita addiktoivuudesta johtuva sosiaalisen median runsas kulutus ruokkii. 34(1)d artik-lan mukaisia riskejä kansanterveydelle ja alaikäisten suojelulle voi johdanto-osan mukaan ai-heutua manipulaatiosta ilmeten verkkorajapinnan suunnitteluna ”tavalla, joka saattaa stimu-loida palvelun käyttäjien toiminnallisia riippuvuuksia.”⁴⁸⁰ Sen ainoan kerran, kun DSA:n joh-danto-osa toisaalla puhuu stimuloinnista, se mainitsee suosittelujärjestelmien stimuloivan verk-kokäyttäytymistä.⁴⁸¹ Tästä syystä tulkitsemme etenkin suosittelujärjestelmien muodostavan artik-lan tarkoittamalla tavalla riskin kansanterveydelle ja alaikäisten suojelulle sekä fyysiselle ja henkisel-le hyvinvoinnille. Tässä kohdassa addiktoivuus liittyy myös muihin väestöryhmiin las-ten lisäksi, mikä on merkittävää. Lisäksi on olennaista muistaa, että riippuvuusikäyttäytymisestä myös seuraa muita haitallisia vaikutuksia terveydelle. Verkkorajapinnan käsite on säädöksessä hyvin laaja, minkä takia katson tässä olennaisiksi suunnitteluominaisuuksiksi myös loputtoman vierityksen ja automaattisen toiston. Kuten huomasimme, 34(1)c artiklan sisältöä avaava joh-danto-osan kappale yhdistää addiktoivuuden manipulaatioon.

DSA:n 34(1) artiklassa tarkoitettuja järjestelmäriskejä on arvioitava ESV:iden toimesta. Ris-kien arvioinneissa on 34(2) artiklan mukaan tarkasteltava, miten algoritmien ja suosittelujärjes-telmien suunnittelu (a), sisällön moderoitijärjestelmät (b), sovellettavat ehdot ja niiden nou-dattamisen valvonta (c) mainosten valinta- ja esitysjärjestelmät (d) ja dataan liittyvät palvelun tarjoajan käytännöt (e) aiheuttavat järjestelmäriskejä. Riskianalyysi on tehtävä 34(1) artiklan mukaan kerran vuodessa ja aina ennen sellaisten toimintojen käyttöönottoa, joilla on

⁴⁷⁸ DSA:n johdanto-osan 81 kappale.

⁴⁷⁹ Ks. Pollicino 2021, s. 8, joka tarkastelee näitä vaikutuksia yleisellä tasolla ilman mainintaa addiktoivuudesta.

⁴⁸⁰ DSA:n johdanto-osan 83 kappale.

⁴⁸¹ DSA:n johdanto-osan 70 kappale.

todennäköisesti kriittinen vaikutus artiklan mukaisesti tunnistettuihin riskeihin.⁴⁸² ESV:jen on 35(1) artiklan määräyksestä vähennettävä 34 artiklan mukaisesti tunnistettuja riskejä, kiinnittäen huomioita erityisesti riskinvähentämistoimenpiteiden perusoikeuksiin kohdistuviin vaikutuksiin. Toimenpiteitä voivat olla tapauksesta riippuen muun muassa verkkorajapintojen ja suunnittelujen mukautus (a), ehtojen mukautus (b), algoritmisten (suositteleva) järjestelmien testaustaus ja mukautus (d), järjestelmäriskien havaitsemisprosessien tehostus (f), vastaanottajille annettujen tietojen lisääminen verkkorajapintaan (i) sekä kohdennettujen toimenpiteiden toteuttaminen lapsen oikeuksien suojelemiseksi, kuten iän todentamisvälineet, lapsilukot ja välineet, joilla autetaan alaikäisiä saamaan tukea (j).

Katson, että 34(2) artiklan asettama velvollisuus riskien vähentämiseen kohdistuu välittömästi 34 artiklan osoittamiin addiktoivuuteen liittyviin riskeihin, eli ESV:jen on tehtävä aktiivisia toimia niiden vähentämiseksi. 35(1)a artiklan tarkoittaman verkkorajapintojen ja suunnittelun mukautuksen osalta tämän tulisi kohdistua loputtomaan vieritykseen ja automaattiseen toistoon. 35(1)j artiklassa mainitut lasten oikeuksien suojelutoimenpiteet voisivat koskea palvelujen laajempaa mukautusta alaikäisille käyttäjille. Huomionarvoista on, että 34 ja 38 artiklat eivät yksilöi määrättyjä suosittelualgoritmeja, joiden käyttö kiellettäisiin. Suosittelevia järjestelmiä koskevien läpinäkyvyysvelvoitteiden tehoon suhteessa addiktoivuuteen vaikuttaa luonnollisesti, missä määrin ihmiset perehtyvät ehdoissa oleviin tietoihin⁴⁸³.

4.3.5 Lopuksi

Etenkin DSA:n manipulaatiota koskeva kielto, alaikäisten suojeluvelvoite ja järjestelmäriskilähestymistapa kohdistuvat addiktoivaan suunnitteluun selvästi TSA:ta ja MD:tä suuremmin. Käytännön todiste tästä on, että Euroopan komissio käynnisti 19.2.2024 34 artiklan mukaiset järjestelmäriskkejä koskevat toimenpiteet TikTokia vastaan, katsoen tarpeelliseksi arvioida muun muassa käyttäytymisaddiktiota edistäviä algoritmisia järjestelmiä.⁴⁸⁴ Vastaavia toimenpiteitä on samasta syystä aloitettu Metan suhteen.⁴⁸⁵ Komission toimien perusteella TikTok on myös vetänyt TikTok Liten palkkio-ohjelman pysyvästi pois EU:sta, liittyen osin sen addiktoiviin ominaisuuksiin.⁴⁸⁶

⁴⁸² Nähdäkseni tämä on relevanttia tekoälyteknologian alati kehittyessä.

⁴⁸³ Ks. Keller 2025, s. 68, joka ei kuitenkaan käsittele addiktoivuutta.

⁴⁸⁴ European Commission, Press release 19.2.2024.

⁴⁸⁵ European Commission, Press release 16.5.2024.

⁴⁸⁶ European Commission, Press release 5.8.2024.

4.4 Tekoälysäädös

Tässä luvussa analysoin AIA:n 5(1)a ja 5(1)b artikloja, jotka kohdistavat kieltoja tekoälyjärjestelmien manipulatiiviseen käyttöön. Säännösten tarkoittamat tekoälyjärjestelmien käyttötavat ovat AIA:n johdanto-osan mukaan ”ihmisarvon kunnioittamista, vapautta, tasa-arvoa, demokratiaa ja oikeusvaltiota koskevien unionin arvojen sekä perusoikeuskirjassa vahvistettujen perusoikeuksien vastaisia”.⁴⁸⁷ Tämä korostaa luvussa 3 käsittelemieni perus- ja ihmisoikeuksien ymmärtämisen merkitystä. 5 artiklan osalta tarkasteluani ohjaavat etenkin AIA:n 96(1)b artiklan mukaisesti komission antamat suuntaviivat artiklan sisältämien kieltojen käytännön toteuttamisesta.⁴⁸⁸ Komissio on hyväksynyt suuntaviivaluonnoksen 6.2.2025, mutta suuntaviivat vahvistetaan ja siirtyvät sovellettavaksi lopullisesti vasta, kun kaikki kieliversiot niistä ovat saatavilla.⁴⁸⁹

Systematisoinnin tasolla AIA:n suhde edellä käsiteltyyn sääntelyyn jäsentyy seuraavasti. AIA ei sen 2(5) artiklan mukaan rajoita muuta kuluttajansuojaan liittyvää EU-sääntelyn soveltamista,⁴⁹⁰ joten se täydentää MD:tä eikä säädösten välillä ei ole etusijajärjestystä.⁴⁹¹ 5 artiklan suoja-ala on kuitenkin laajempi kuin MD:n, koska se suojaa luonnollisia henkilöitä myös muutoin kuin kuluttajan ominaisuudessa.⁴⁹² AIA ei sen 2(7) artiklan mukaan vaikuta TSA:n soveltamiseen, eli niitä sovelletaan rinnakkain.⁴⁹³ TSA:n säännösten noudattaminen voi komission mukaan osaltaan auttaa välttämään 5 artiklan tarkoittamaa manipulointia ja hyödyntämistä.⁴⁹⁴ Tämä vahvistaa edellä esittämäni tulkintaa siitä, että TSA:n säännökset liittyvät manipulaatioon, vaikka ne eivät sitä varsinaisesti kiellä.

AIA täydentää DSA:n sääntelyä välityspalvelujen tarjoajien palveluihin sulautettujen tekoälyjärjestelmien osalta, joihin sovelletaan ESV:ien osalta DSA:n riskinhallintakehystä. AIA:n velvoitteet täyttyvät, jos tällaisten tekoälyjärjestelmien osalta ei havaita tai muuten ilmene DSA:n 33–34 artiklan tarkoittamia järjestelmä/systeemiriskejä.⁴⁹⁵ Näin ei toistaiseksi voida sanoa sosiaalisen median addiktoivien ominaisuuksien osalta nykyisellään olevan. Asia voi muuttua,

⁴⁸⁷ AIA:n johdanto-osan 28 kappale.

⁴⁸⁸ Annex C(2025) 884 final, kohta 5. AIA:sta ei vielä toistaiseksi ole EUT:n oikeuskäytäntöä, mikä korostaa suuntaviivoihin ja johdanto-osan kappaleisiin tukeutumista tulkinnan osalta.

⁴⁸⁹ European Commission, C(2025) 884 final, s. 2.

⁴⁹⁰ AIA:n johdanto-osan 118 kappale.

⁴⁹¹ AIA:n johdanto-osan 29 kappale.

⁴⁹² Annex C(2025) 884 final, kohta 136.

⁴⁹³ Lindroos-Hovinheimo ym. 2025, s. 66–67. Poikkeuksena ovat 10(5) ja 59 artiklat, joilla on etusija TSA:han.

⁴⁹⁴ Annex C(2025) 884 final, kohta 137.

⁴⁹⁵ AIA:n johdanto-osan 29 ja 118 kappale.

kun edellisessä luvussa mainitut komission toimenpiteet TikTokia ja Metaa kohtaan tulevat päätökseen.

AIA:ta sovelletaan sen 2(1)a artiklan mukaan tekoälyjärjestelmien tarjoajiin, jotka saattavat markkinoille tai ottavat käyttöön tekoälyjärjestelmiä riippumatta siitä, ovatko ko. tarjoajat sijoittautuneet unioniin tai kolmanteen maahan vai sijaitsevatko ne unionissa tai kolmannessa maassa. Tekoälyjärjestelmän määrittelevä 3 artikla⁴⁹⁶ sekä 5 artikla ovat 113 artiklan mukaisesti tulleet sovellettavaksi 2.2.2025 alkaen. AIA:ssa määritetyn tekoälyjärjestelmän käsite on la-
vea.⁴⁹⁷ Sen alaan kuuluvat sosiaalisen median sisältöä personalisoivat suosittelualgoritmit,⁴⁹⁸ joiden manipulatiivinen vaikutus alustan käyttöajan kasvattamiseksi heikentää käyttäjän auto-
nomiaa verrattuna tilanteeseen, jossa heille tarjoutuisi mahdollisuus käyttönsä kriittiseen ref-
lektioon.⁴⁹⁹ Keskityn suosittelualgoritmeihin.

4.4.1 Tarkoituksellisesti manipulatiivisten tekniikoiden kieltö

5(1)a artiklan mukaan kiellettyä on

”sellaisen tekoälyjärjestelmän markkinoille saattaminen, käyttöönotto tai käyttö, jossa käytetään [...] tarkoituksellisesti manipuloivia tai harhaanjohtavia tekniikoita, joiden tavoitteena on vääristää tai jotka olennaisesti vääristävät henkilön tai henkilöryhmän käyttäytymistä heikentäen tuntuvasti tämän kykyä tehdä tietoinen päätös ja saaden tämän tekemään päätöksen, jota tämä ei olisi muussa tapauksessa tehnyt, tavalla joka aiheuttaa tai kohtuullisella todennäköisyydellä aiheuttaa kyseiselle henkilölle, toiselle henkilölle tai henkilöryhmälle merkittävää haittaa.”

Manipulaation käsitettä ei määritellä missään AIA:n säännöksessä. Käytännön soveltamistilanteita silmällä pitäen pidän tarpeellisenä esittää aivan aluksi huomioni siitä, että säädöksessä esiintyy kaksi toisistaan selvästi erillistä manipulaation käsitettä, eikä niitä tule sekoittaa toisiinsa. Manipulaatio-termiä käytetään nimittäin myös 5 artiklan lisäksi 50(4) ja 3(6) artiklojen yhteydessä, missä on kyse syvävääreännöksistä. Manipulaatio tarkoittaa tässä yhteydessä

⁴⁹⁶ Jonka 1 kohdan 1 alakohdan mukaan tekoälyjärjestelmällä tarkoitetaan ”konepohjaista järjestelmää, joka on suunniteltu toimimaan käyttöönoton jälkeen vaihtelevilla autonomian tasoilla ja jossa voi ilmetä mukautuvuutta käyttöönoton jälkeen ja joka päätelee vastaanottamastaan syötteestä eksplisiittisiä tai implisiittisiä tavoitteita varten, miten tuottaa tuotoksia, kuten ennusteita, sisältöä, suosituksia tai päätöksiä, jotka voivat vaikuttaa fyysisiin tai virtuaalisiin ympäristöihin.”

⁴⁹⁷ Lindroos-Hovinheimo 2024, s. 71.

⁴⁹⁸ Lindroos-Hovinheimo ym. 2025, s. 34.

⁴⁹⁹ Prunkl 2021, s. 70.

sisällön käsittelyä siten, että se antaa valheellisen vaikutelman. Sen kohteena on synteettinen materiaali, ei siis suoranaisesti ole ihmisen mieli, toisin kuin 5 artiklassa.

5(1)a artiklan tarkoittamat tarkoituksellisesti manipulatiiviset tekniikat tulisi komission mukaan ymmärtää tekniikoiksi, jotka on suunniteltu tai joilla pyritään objektiivisesti vaikuttamaan yksilön käyttäytymiseen, muuttamaan sitä tai kontrolloimaan sitä tavalla, joka heikentää itsemääräämisoikeutta ja vapaita valintoja.⁵⁰⁰ Tekniikoiden tai niiden suunnittelun intentiona ei kuitenkaan tarvitse olla käyttäytymisen vääristäminen, vaan se, että näin tosiasiallisesti tapahtuu, riittää.⁵⁰¹ Riittävää on, että kykyä tehdä tietoinen päätös tuntuvasti heikennetään.⁵⁰² Soveltamisedellytyksenä ei siis ole tämän kyvyn täydellinen rajoittaminen. Näin ollen ei ole myöskään ole nähdäkseni edellytettävä sitä, että tekoälyjärjestelmän manipulatiivisista tekniikoista aiheutuva käyttäytyminen olisi luonteeltaan addiktiivista sen äärimuodossa.

Suuntaviivojen mukaan manipulatiiviset tekniikat ovat useimmiten peiteltyjä ja saavat yksilöt tekemään päätöksiä, joita he eivät ehkä muuten olisi tehneet, jos he olisivat täysin tietoisia taustalla olevista vaikutteista.⁵⁰³ Komissio toteaa, että 5(1)a artiklan keskeinen elementti on vaikuttamisen ensisijaisesti – ei siis aina – peitelty luonne.⁵⁰⁴ Epämääräisyys manipulaation kohteen tietoisuuden merkityksestä heijastaa tutkimuskirjallisuudessa vallitsevaa erimielisyyttä käsitteen määrittelystä (ks. luku 2.4). Kohteen tietämättömyys manipulaation tekniikoista ja niiden vaikutuksesta autonomiseen päätöksentekoon toimii kuitenkin suuntaviivojen mukaan vasta-kohtana sallitulle suostuttelulle,⁵⁰⁵ joka tähtää informointiin ja vakuuttamiseen tavalla, joka on molempien intressien mukaista.⁵⁰⁶ Toinen keskeinen 5(1)a artiklan keskeinen elementti on vaikutus yksilöön, jonka kognitiivista autonomiaa järjestelmä heikentää estäen häntä tekemästä tietoon perustuvia ja itsenäisiä (engl. *autonomous*) päätöksiä.⁵⁰⁷

Artiklassa mainittu tietoon perustuva päätös edellyttää asiaankuuluvien tietojen ymmärtämistä ja tuntemista, mukaan lukien käytettävissä olevat vaihtoehdot, kunkin valinnan riskit ja hyödyt, tekoälyjärjestelmän mahdolliset vaikutukset henkilön käyttäytymiseen ja tarvittaessa muut asiayhteyteen liittyvät tiedot, jotka ovat tärkeitä päätöksenteon tai henkilön käyttäytymisen

⁵⁰⁰ Annex C(2025) 884 final, kohta 67.

⁵⁰¹ Johdanto-osan 29 kappale ja Annex C(2025) 884 final, kohdat 69 ja 83.

⁵⁰² Annex C(2025) 884 final, kohta 123.

⁵⁰³ Annex C(2025) 884 final, kohta 128.

⁵⁰⁴ Annex C(2025) 884 final, kohta 123.

⁵⁰⁵ Annex C(2025) 884 final, kohta 130.

⁵⁰⁶ Annex C(2025) 884 final, kohta 129. Ks. myös kohta 128.

⁵⁰⁷ Annex C(2025) 884 final, kohta 123.

kannalta.⁵⁰⁸ Katson, että sosiaalisen median alustat eivät nykyisellään tarjoa riittäviä tietoja näistä seikoista addiktoivuuden osalta, joten tietoon perustuvaa päätöstä ei voida tehdä. Komission mukaan päätöksen tekemisen kyvyn tuntuva heikentäminen puolestaan merkitsee päätöksenteon ja vapaan valinnan merkittävää vääristymistä tai estymistä, myös mielipiteiden ja uskomusten muodostamisen osalta⁵⁰⁹. Mielestäni tämä kytkee AIA:n tarkoittaman manipulaation suoraan *forum internum* oikeuksiin ja niiden loukkaamiseen.

Komission mukaan on oltava objektiiviseen kokonaisharkintaan perustuva riittävä näyttö siitä, että manipulaation vaikutukset voivat todennäköisesti toteutua siten, että ne heikentävät yksilön autonomiaa. Arvioinnissa on huomioitava asian kaikki olosuhteet, olemassa oleva tieteellinen tieto ja menetelmät sekä saatavilla oleva tieto järjestelmän vaikutuksista yksilöiden käyttäytymiseen.⁵¹⁰ Arvioin seuraavassa sosiaalisen addiktoivuutta näiden seikkojen osalta, aloittaen vaikutuksista yksilöiden käyttäytymiseen. AIA:n johdanto-osan mukaan ”[t]ekoälyä hyödyntäviä manipulaatiotekniikoita voidaan käyttää taivuttelemaan henkilöitä haitallisiin käyttäytymismalleihin tai harhauttamaan heitä suuntaamalla heitä tekemään päätöksiä tavalla, joka horjuttaa ja heikentää heidän itsenäisyyttään [engl. *autonomy*], päätöksentekoaan ja valinnanvapautaan.”⁵¹¹ Käyttäytymismalli-termin voi mielestäni ymmärtää tarkoittavan yksittäistä päätöstä laajempaa, käyttäytymisen suuntaa ohjaavaa toimintatapaa. Addiktiossa on psykologisesti katsoen kyse juuri tällaisesta käyttäytymisestä⁵¹². Näin ollen kiello voidaan kytkeä addiktoivaan suunnitteluun, jonka kyky tuottaa yksilön korkeamman tason preferenssien vastaista addiktivistä käyttäytymistä täyttää mainitut kriteerit myös olemassa olevan tieteellisen tiedon valossa (ks. luku 2.3).

Tekoälyn tuottamat vahingot voivat psykologisia, fyysisiä, yhteiskunnallisia tai taloudellisia,⁵¹³ ja nämä vahinkotyytit ovat myös 5 artiklan suhteen relevantteja haittoja, jotka voivat ilmetä myös yhdessä.⁵¹⁴ Erittäin olennaista tutkimukseni kannalta on, että suuntaviivojen mukaan ”tuotteissa ja muissa tekoälyä hyödyntävissä sovelluksissa käytettyjen tekoälyjärjestelmien addiktoiva suunnittelu voi aiheuttaa psykologista haittaa edistämällä addiktivistä

⁵⁰⁸ Annex C(2025) 884 final, kohta 79.

⁵⁰⁹ Annex C(2025) 884 final, kohta 78.

⁵¹⁰ Annex C(2025) 884 final, kohta 84.

⁵¹¹ AIA:n johdanto-osan 29 kappale. Myös suuntaviivojen mukaan artiklan soveltumiseksi riittävää on, että järjestelmä kykenee laukaisemaan käyttäytymismalleja, jotka olennaisesti heikentävät yksilön kykyä tehdä tietoon perustuvia päätöksiä ja rajoittavat hänen vapaita valintojaan. Annex C(2025) 884 final, kohta 84.

⁵¹² Koski-Jännes 2025, s. 193–199, joka tarkastelee addiktiota käyttäytymismallina psykologian viitekehyksessä.

⁵¹³ AIA:n johdanto-osan 5 kappale.

⁵¹⁴ Annex C(2025) 884 final, kohdat 86 ja 90.

käyttäytymistä”.⁵¹⁵ Suuntaviivat määrittelevät personalisoidun manipulaation niin, että tekoälyjärjestelmä luo ja räätälöi erittäin houkuttelevia viestejä yksilön henkilötietojen perusteella tai käyttää hyväksi muita yksilön haavoittuvuuksia, vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen tai valintoihin niin, että siitä aiheutuu merkittävää haittaa.⁵¹⁶ Pidän selvänä, että addiktoivan suunnittelun olennainen elementti on tällainen personalisoitu manipulaatio, joka aiheuttaa psykologista haittaa. Tähän liittyy se, että manipulaatioon liittyy suuntaviivojen mukaan usein psykologisia heikkouksia ja kognitiivisia vinoumia hyväksikäyttäviä tekniikoita, jotka heikentävät itsemääräämisoikeutta.⁵¹⁷ Kuten luvussa 2 olen perusteellisesti osoittanut, kognitiivisten vinoumien hyväksikäyttö on olennainen osa sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun logiikkaa.

Haitan merkittävyyttä – jota addiktoivuuden osalta pidän psykologisen lisäksi myös yhteiskunnallisena – tulee komission arvioida tapaus- ja tosiseikkakohtaisesti edellyttäen kulloistenkin olosuhteiden huolellista tarkastelua⁵¹⁸. Tässä on huomioitava muun muassa vaikutusten konteksti, haitan intensiteetti ja koskeminen suurta ihmismäärää, kohdehenkilöiden haavoittuvuus sekä haittojen kesto ja peruutettavuus. Viimeksi mainitun osalta lyhytaikaiset ja palautuvat vaikutukset ovat merkittäviä vain, jos niitä esiintyy toistuvasti. Lisäksi on arvioitava vakavuutta, jonka suhteen keskeistä on eri haittojen samanaikaisuus ja kohdistuminen henkilöihin ja henkilöryhmiin.⁵¹⁹

Nähdäkseni sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu koskettaa kaikkia tällaisia palveluja käyttäviä, eli erittäin suurta ihmisryhmää, mukaan lukien alaikäiset, joiden addiktoitumisen riski ja addiktiivisen käytön haitat ovat muita suurempia. Suosittelualgoritmien vaikutusten kontekstina, jota tulee komission mukaan arvioida, on alustojen laajempi suunnittelu, jossa sisältöä esitetään esimerkiksi itsessään addiktoivan loputtoman vierittämisen keinoin. Addiktiivisen käytön haitat ovat peruutettavia, mutta peruutettavuuden helppous riippuu mielestäni siitä, onko henkilölle muodostunut vakava addiktio. Lyhytaikaisenakin haitta on mielestäni merkittävä, koska addiktiivinen käyttö on määritelmällisesti toistuvasti esiintyvää. Myös vakavuuden arvioinnin osalta kaikki komission esittämät kriteerit täyttyvät, koska addiktiivista käyttöä voi pitää sosiaalisen median muiden yhteiskunnallisten haittojen polttoaineena, joka ruokkii polarisaatiota, pluralismia haittaavia yksimielisten kaikukammioita ja disinformaatiolle

⁵¹⁵ Annex C(2025) 884 final, kohta 90.

⁵¹⁶ Annex C(2025) 884 final, kohta 68.

⁵¹⁷ Annex C(2025) 884 final, kohta 128.

⁵¹⁸ Annex C(2025) 884 final, kohta 91.

⁵¹⁹ Annex C(2025) 884 final, kohta 92 ja AIA:n johdanto-osan 29 kappale.

altistumista. Jos manipulaatio aiheuttaa addiktiivista käyttäytymistä, joka äityy addiktioksi, on selvää, että addiktiosta seuraa autonomian heikkeneminen, jota voi pitää merkittävänä haittana. Addiktio puolestaan aiheuttaa yksilölle myös muita haittoja itse autonomian rajoittumisen lisäksi. Haitat voivat olla terveydellisiä, taloudellisia ja sosiaalisia. Näin ollen, mitä addiktoivampaa manipulatiivisin tekniikoin suunniteltu sosiaalinen media on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä sen käytöstä seuraa merkittävänä haittana pidettävää haittaa autonomialle ja *forum internum* -oikeuksille, mistä seuraa lisäksi muita merkittävinä pidettäviä haittoja.

Suuntaviivojen mukaan käytettyjen tekniikoiden, käyttäytymisen olennaisen vääristymisen ja siitä aiheutuneen tai kohtuudella todennäköisesti aiheutuvan merkittävän haitan välillä on oltava uskottava syy-yhteys.⁵²⁰ Oma arvioni on, että tämän tutkielman luvussa 2 esitetyn perusteella kyseinen syy-yhteys on uskottava.

On vielä huomioitava 5(1)a artiklan osalta se, että se soveltuu myös silloin, vaikka haitta ei tosiasiaassa olisi tapahtunut. Säännöshän puhuu myös siitä, että järjestelmä ”kohtuullisella todennäköisyydellä aiheuttaa” merkittävää haittaa. Tällaisen kohtuullisella todennäköisyydellä aiheutuvan merkittävän haitan osalta merkitystä on komission mukaan sillä, onko tekoälyjärjestelmän tarjoaja tai käyttöönottaja voinut kohtuudella ennakoida sen aiheutuvan manipulatiivisista tekniikoista ja onko tarjoaja tai käyttöönottaja toteuttanut ennaltaehkäiseviä ja lieventäviä toimenpiteitä sen osalta.⁵²¹ Tämän osalta käytän tulkinta-apuna korkean tason asiantuntijaryhmän tekoälyjärjestelmien suunnittelijoille, kehittäjille ja työnohtajille antamaa itsearviointiohjetta. *Susanna Lindroos-Hovinheimo* ja kumppanit katsovat, että ohje on hyödyksi asetuksen soveltamisessa⁵²².

Ohjeessa kehoitetaan arvioimaan muun ohella tekoälyjärjestelmien vaikutuksia ihmisen toimijuuteen ja autonomiaan. Arvioitavana on, sisältyykö tekoälyjärjestelmään riski stimuloida addiktiivista käyttäytymistä tai vaikuttaa käyttäjän toimintaan manipuloivalla tavalla. Arviossa tulisi vastata kysymykseen siitä, ovatko kehittäjät ynnä muut ryhtyneet toimiin addiktion ja manipulatiivisuuden riskin minimoimiseksi?⁵²³ Addiktion riskin minimoiminen tarkoittaisi addiktoivien ominaisuuksien poistamista tai merkittävää mukauttamista. Tällaisesta ei ole tois-
taiseksi näyttöä sosiaalisen median alustojen kohdalla.

⁵²⁰ Annex C(2025) 884 final, kohta 61.

⁵²¹ Annex C(2025) 884 final, kohta 94.

⁵²² Lindroos-Hovinheimo ym. 2025, s. 14.

⁵²³ Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence 2020, s. 7–8.

AIA:n MD:tä täydentävän roolin valossa komissio pitää MD:n keskivertokuluttajan käsitettä eräänlaisena mallina arvioitaessa, onko manipuloiva tekniikka omiaan olennaisesti heikentämään kohderyhmään kuuluvan keskimääräisen henkilön päätöksentekokykyä, autonomiaa ja vapaita valintoja.⁵²⁴ Komissio ei anna kuitenkaan mitään viitteitä siitä, että tämä tarkoittaisi keskivertokuluttajan käsitteen omaksumista sellaisenaan MD:n järjestelmästä. En pidä tätä todennäköisenä, sillä AIA vaikuttaa perustuvan nimenomaan ajatukseen siitä, että manipulaatio kykenee ohittamaan ihmisen harkintakyvyn – ei niinkään esitetyn tiedon tai elinkeinonharjoittajan aggressiivisuuden perusteella, vaan kognitiivisen vaikuttamisen kautta.

Kuten MD:ssä, myös AIA:n 5(1)a artiklassa olennaista on, että henkilö tekee tai todennäköisesti tekee päätöksen. Kuten edellä käsiteltyssä on tullut ilmi, johdanto-osassa ja komission suuntaviivoissa puhutaan kuitenkin autonomian heikentymisestä laajemman mittakaavan käyttäytymismalleissa. Suuntaviivoissa todetaankin, että käyttäytymisen olennaisen vääristymisen on saatava ”ihmiset käyttäytymään tavalla tai tekemään päätöksen, jota he eivät muuten olisi tehneet”⁵²⁵, mikä laajentaa MD:n mukaista yksittäiseen päätökseen keskittyvää näkökulmaa. Katson, että tämä soveltuu addiktoivista suunnitteluominaisuuksista seuraavaan addiktioon.

4.4.2 Haavoittuvuuksien haitallinen hyödyntäminen

5(1)b artiklassa säädetään erikseen tekoälyjärjestelmän kielletystä käytöstä suhteessa haavoittuviin henkilöihin. Säännöksen mukaan kiellettyä on

”sellaisen tekoälyjärjestelmän markkinoille saattaminen, käyttöönotto tai käyttö, jossa hyödynnetään luonnollisen henkilön tai tietyn henkilöryhmän haavoittuvuuksia, jotka liittyvät heidän ikäänsä, vammaansa tai erityiseen sosiaaliseen tai taloudelliseen tilanteeseensa, siten, että tavoitteena tai vaikutuksena on olennaisesti vääristää kyseisen henkilön tai kyseiseen ryhmään kuuluvan henkilön käyttäytymistä tavalla, joka aiheuttaa tai kohtuullisella todennäköisyydellä aiheuttaa kyseiselle henkilölle tai toiselle henkilölle merkittävää haittaa”.

Erona 5(1)a artiklaan säännökseen on, että b alakohdassa ei mainita henkilön tekemää päätöstä, vaan ainoastaan käyttäytyminen.⁵²⁶ Säännös puhuu manipulaation sijaan hyödyntämisestä (engl. *exploit*). Artiklassa edellytetyt hyödyntämisen seuraukset ovat kuitenkin olennaisesti samat kuin 5(1)a artiklassa, mistä syystä pidän perusteltuna mieltää myös sen kiellon viittaavan manipulaatioon. Johdanto-osassa puhutaan hyväksikäyttävistä käytännöistä,⁵²⁷ mikä kuvaa

⁵²⁴ Annex C(2025) 884 final, kohta 80.

⁵²⁵ Annex C(2025) 884 final, kohta 77.

⁵²⁶ Annex C(2025) 884 final, kohta 113.

⁵²⁷ AIA:n johdanto-osan 29 kappale.

mielestäni selvemmin kielletyn toiminnan erityistä moitittavuutta. Keskityn tässä ikään liittyviin haavoittuvuuksiin, joiden osalta kiellon tarkoituksena on estää tekoälyjärjestelmiä hyödyntämästä lasten kognitiivisia rajoituksia.⁵²⁸ Koska lapset ovat kognitiivisen ja sosioemotionaalisen kypsymättömyytensä vuoksi erityisen alttiita muodostamaan kiintymyssuhteita, komissio pitää heitä alttiimpana manipuloinnille ja addiktiiviselle käyttäytymiselle.⁵²⁹

Säännöksen tarkoittama hyödyntäminen voi olla kumulatiivista,⁵³⁰ joka on komission mukaan raskauttava tekijä.⁵³¹ Katson, addiktoivan tekoälyjärjestelmän tekemä hyödyntäminen on nimienomaan kumuloitavaa. Tämä johtuu siitä, että addiktiota voi yleisellä tasolla kuvata niin, että sen muotoutuessa ihmiselle tarjotut määrätynlaiset ärsykkeet tai sisällöt rapauttavat vähitellen hänen autonomista toimijuuttaan⁵³². Komissio antaakin esimerkkinä kiellosta addiktoivaksi suunnitellun pelin, joka tekoälyn avulla analysoi lapsen käyttäytymistä ja preferenssejä luodakseen vahvistusaikatauluihin perustuvia personoituja ja ennalta-arvaamattomia palkintoja. Tällainen tekoälyn käyttö hyödyntää haavoittuvuuksia, kuten rajallista kykyä ymmärtää pitkän aikavälin seurauksia, heikkoa itsehillintää sekä taipumusta välittömään palkitsemiseen. Tällaisen hyödyntämisen pitkäaikaiset seuraukset voivat ulottua pitkälle tulevaisuuteen ja sisältää esimerkiksi addiktiivista käyttäytymistä, terveysongelmia, keskittymisvaikeuksia ja kognitiivisen kapasiteetin alentumista.⁵³³ Luvussa 2 esitetyn perusteella täysin näitä vastaavia piirteitä kuuluu sosiaaliseen mediaan ja sen tutkittuihin haittavaikutuksiin, jotka ovat korostuneita lasten kohdalla. Tältä osin keskeistä on myös, että sosiaalisen median addiktoivat ominaisuudet hyväksikäyttävät aivojen dopamiinijärjestelmää.

4.4.3 Lopuksi

5(1) artiklan a ja b alakohtien mukaisiin kieltoihin liittyy selvästi manipulaation välityksellä ajatuksenvapauden, mielipiteenvapauden, terveyden, lasten oikeuksien ja henkisen koskemattomuuden vaarantumisen riski. Kuten luvussa 3 osoitin, sosiaalisen median addiktoivuus muodostaa riskin näille kaikille. Katson, että 5(1) artiklan a ja b alakohdat perustavat oikeussubjektille kognitiivisen itsemääräämisoikeuden odotusoikeutena suhteessa tekoälyjärjestelmien manipulointikykyyn, minkä kontekstissa ajoittaiseen vahvistamiseen ja personalisointiin

⁵²⁸ Annex C(2025) 884 final, kohta 104.

⁵²⁹ Annex C(2025) 884 final, kohta 105.

⁵³⁰ AIA:n johdanto-osan 29 kappale.

⁵³¹ Annex C(2025) 884 final, kohta 103 ja AIA:n johdanto-osan 29 kappale.

⁵³² Zuk 2023, s. 679.

⁵³³ Annex C(2025) 884 final, kohta 105.

perustuvat addiktoivat tekoälyjärjestelmiin pohjautuvat suosittelujärjestelmät on kiellettävä. Perustan näkemykseni myös teleologiseen tulkintaan. AIA:n tavoitteeseen nimittäin kuuluu sen 1(1) artiklan mukaan ihmiskeskeisen ja luotettavan tekoälyn edistäminen ja POK:n vahvistettujen perusoikeuksien ja terveyden korkeatasoinen suojelu. Tähän liittyy myös vahvasti se, että AIA:n säännöissä on sen johdanto-osan mukaan otettava huomioon eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista⁵³⁴ sekä tekoälyä käsittelevän korkean tason asiantuntijaryhmän luotettavaa tekoälyä koskevat eettiset ohjeet,⁵³⁵ joilla on myös johdanto-osan 27 kappaleen perusteella merkitystä asetuksen soveltamisessa.⁵³⁶

Mainitun julistuksen lähtökohta on sen johdannon mukaan, että digitalisaation on vahvistettava yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Näin ollen digitalisaation on tekoälyn kontekstissa vahvistettava myös *forum internumia*. 8 kohdan mukaan tekoälyn perimmäisen tavoitteen on oltava ihmisten hyvinvoinnin lisääminen. Täten addiktoiminen tekoälyjärjestelmän käytön tavoitteena on väärin. Julistuksen 8 kohdan d alakohdassa myös sitoudutaan sen varmistamiseen, ettei teknologiaa käytetä ihmisten valintojen ennalta määrittämiseen ja 22 kohdan c alakohdan mukaan lapsia tulee suojella verkkovälitteiseltä manipuloinnilta. Korkean tason asiantuntijaryhmän eettisissä ohjeissa puolestaan todetaan, että tekoälyn yhteydessä yksilön vapaus edellyttää henkisen itsemääräämisoikeuden ja mielenterveyden uhkien ja vilpillisen manipuloinnin estämistä,⁵³⁷ joka yhdistetään ihmisarvon kunnioittamiseen.⁵³⁸ Käyttäjän autonomian yleisperiaatteen olisi oltava keskeisellä sijalla tekoälyjärjestelmien toiminnassa.⁵³⁹ Ohjeissa keskeisellä sijalla olevan ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatteeseen kuuluu, että tekoälyjärjestelmät eivät saa perusteettomasti manipuloida tai ehdollistaa ihmisiä. Ne olisi muun muassa suunniteltava siten, että ne lisäävät, täydentävät ja vahvistavat ihmisen kognitiivisia taitoja.⁵⁴⁰ Nämä AIA:n tulkintaa ohjaavat instrumentit myös osoittavat kognitiivisen autonomian ja itsemääräämisoikeuden käsitteiden kanssa vastaavien termien olennaisuuden AIA:n kontekstissa.

⁵³⁴ Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista, EUVL 2023/C 23/01, s. 1–7.

⁵³⁵ AIA:n johdanto-osan 7 kappale.

⁵³⁶ Lindroos-Hovinheimo ym. 2025, s. 259.

⁵³⁷ Tekoälyä käsittelevä korkean tason asiantuntijaryhmä 2019, kohta 42.

⁵³⁸ Ibid., kohta 41.

⁵³⁹ Ibid., kohta 64.

⁵⁴⁰ Ibid., kohta 50.

5 Johtopäätökset

Tutkimukselle asetettu päätutkimuskysymys oli, miten sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua koskeva EU:n sekundaarilainsäädäntö suojelee perus- ja ihmisoikeuksien subjektia manipulaatiolta. Ensimmäinen alatutkimuskysymys koski sitä, miten sosiaalisen median addiktoiva suunnittelu vaikuttaa yksilön autonomiaan. Toinen alatutkimuskysymys koski sitä, miten yksilön autonomiaa suojaavat perus- ja ihmisoikeudet tulee huomioida sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa. Tutkimusongelmaa on lähestytty ensi sijassa teoreettisella lainopilla. Systematisointi edellyttää aina myös systematisoitavan normiaineuksen sisällöllistä tulkintaa. Tästä syystä olen myös esittänyt tulkintakannanottoja sääntelystä, jonka olen katsonut koskevan sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua. Käsittelen seuraavaksi ensin alatutkimuskysymyksiä ja sitten päätutkimuskysymystä.

Sosiaalisen median addiktoivuus tulee ymmärtää manipulaation muotona, joka on omiaan aiheuttamaan addiktiivista käyttäytymistä, jota voidaan kuvata alemman ja korkeamman asteisten preferenssien ristiriitana. Tämä loukkaa autonomiaa, joka voidaan näkemykseni mukaan ymmärtää kognitiivisena autonomiana. Keskeisimmät syyt loukkaukselle ovat big data -analyysiin ja tekoälyyn perustuvat suositusjärjestelmät sekä loputon vieritys ja automaattinen toisto erityisinä suunnitteluominaisuuksina. Haitat ovat korostuneita lasten kohdalla.

Perus- ja ihmisoikeuksien tasolla tämä tulee huomioida erityisellä tavalla suhteessa ajatuksen- ja mielipiteenvapauteen, joihin sisältyy manipulaation kiello. Manipulaatio voi addiktiiviseen käyttäytymiseen ohjaavana johtaa ajatusten ja mielipiteiden tahattomaan paljastamiseen, mikä korostaa näiden oikeuksien yhteyttä yksityisyyden ja yksityiselämän suojaan. Yksityiselämän suojasta juontuva henkilötietojen suoja perusoikeutena ei suoraan suojaa yksilön mieleen kohdistuvaa manipulaatiota, vaikka se siihen liittyykin. Käyttäjädatta ja henkilötiedot ovat nimittäin verkkomanipulaation polttoainetta, joka tehostaa kohdentamisen ja personalisoinnin kautta sosiaalisen median addiktoivuutta. POK:n turvaaman henkisen koskemattomuuden alaan voi tulkita kuuluvan sekä manipulaation kiellon että mielenterveyden vahingoittamisen. Lasten oikeuksien osalta sosiaalisen median addiktoivan suunnittelun ongelmallisuus on eksplisiittisen korostunutta LOK:n asiaa koskevien kantojen takia. Kaikki mainitut oikeudet tulee huomioida POK:n välityksellä sekundaarilainsäädännön soveltamisessa. Erityisen merkittävää tältä osin on ajatuksen- ja mielipiteenvapauden luonne absoluuttisina oikeuksina.

Mieltä suojaavien perus- ja ihmisoikeuksien lainopillisen analysoinnin kautta maisterintutkelma kontribuoi suomalaiseen oikeuskirjallisuuteen, jossa sosiaalisen median suhdetta näihin mieltä suojaaviin perus- ja ihmisoikeuksiin ei ole aikaisemmin tarkasteltu. Kyse ei ole pelkästään teoreettisesta harjoituksesta, koska tuore EU-sääntely suorastaan pakottaa sellaiseen ihmismielen oikeudellisen suojan tarkasteluun, jossa *forum internum* -oikeudet asettuvat etualalle.

Sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua koskeva EU:n sekundaarilainsäädäntö suojelee perus- ja ihmisoikeuksien subjektia manipulaatiolta eri tavoin. Ensimmäisen sääntelytyypin muodostavat suorat manipulaatioon kohdistuvat kiellot: DSA:n 25(1) artikla ja AIA:n 5(1)a artikla sekä hyödyntämisen kieltävä 51(1)b artikla. Katson, että nämä kiellot perustavat sosiaalisen median käyttäjälle oikeuden kognitiiviseen autonomiaan, eli kognitiiviseen itsemääräämisoikeuteen odotusoikeutena. AIA:n 5 artikla koskettaa suoraan addiktoivia suosittelualgoritmeja ja DSA:n 25(1) artikla muita verkkosuunnittelun addiktoivia muotoja, kuten nähdäkseni loputonta vieritystä. Myös rekisterinpitäjän vastuusta säättävä TSA:n 24(1) artikla tulee lähelle tätä kategoriata ETN:n antaman ohjeistuksen valossa.

Itsemääräämisoikeutta ei siis voi alustojen aikakaudella ymmärtää pelkästään perinteisellä tavalla yksilön kehon ja omaisuuden suojaan perustuvana vapauspiirinä. Siinä missä tiedollinen itsemääräämisoikeus informaatio-oikeuden yleisten oppien tasoisena keskeisenä periaatteena turvaa yksilön määräysvaltaa itseään koskevaan informaatioon,⁵⁴¹ katson, että kognitiivinen itsemääräämisoikeus suojaa yksilön kognitiivista autonomiaa ulkoiselta manipulaatiolta, joka voi tähdätä sosiaalisen median addiktiivisen käytön aikaansaamiseen. Oikeudenalojen yleisten oppien tasoiset keskeiset periaatteet eivät välttämättä perustu nimenomaisiin säännöksiin, vaan ne voidaan ymmärtää metaoikeuksina, jotka ovat sekä perus- ja ihmisoikeusääntelyn taustakeromuksia että niiden toteuttamisen keskeisiä edellytyksiä⁵⁴². Väitän, että kognitiivinen itsemääräämisoikeus on digi- ja datasääntelyn yleisten oppien tasoinen periaate. Se voidaan yhdistää ajatuksen- ja mielipiteenvapauden sekä henkisen koskemattomuuden toteuttamiseen lainsäädännössä. Digi- ja datasääntely on linkitettävissä erityisellä tavalla kognitiiviseen itsemääräämisoikeuteen. Tämä perustuu siihen, että viimeaikaiset datavetoiset teknologiat kykenevät

⁵⁴¹ Saarenpää 2007, s. 89.

⁵⁴² Saarenpää 2007, s. 88.

manipulaatioon tavalla, joka ei ole ollut aiemmin faktisesti mahdollista ja jonka tavoite tai vähintään ennakoitava seuraus voi olla sosiaalisen median addiktiivisen käytön aikaansaaminen.

Tämä erottaa sosiaalisen median addiktoivuuteen liittyvän sääntelyn muusta addiktio- sääntelystä, jossa itsemääräämisoikeutta on tarkasteltu oikeutena käyttää addiktoivia tuotteita, ei siis oikeutena, joka suojaisi yksilön autonomiaa addiktiolta. Tältä osin voidaan mielestäni puhua oikeudellisesta paradigman muutoksesta. Sen merkittävyyttä kuvastaa AIA:n 5 kieltojen perustuminen ihmisarvon ja perusoikeuksien suojeluun. Samoin tätä kirjoittaessa ei vielä voimassa olevassa EN:n tekoälysovimuksessa tekoälyn manipulaatiokyky yhdistetään ihmisarvon loukkaamiseen. Minkään addiktoivan hyödykkeen on tuskin nähty aiemmin uhkaavan ihmisarvoa samalla tavalla.

Sosiaalisen median addiktoivaa suunnittelua koskevat oikeudelliset reunaehdot kattavat myös muun tyyppisiä sääntöjä, jotka turvaavat kognitiivista autonomiaa. Manipulaation kieltojen lisäksi toinen sääntelytyyppi liittyy alustojen suunnitteluominaisuuksia koskevaan läpinäkyvyyteen ja avoimuuteen. Katson, että avoimuus suojaa manipulaatiolta sikäli kun manipulaatio voidaan ymmärtää vaikuttamisena, jonka luonne on sen kohteelta piilossa. Tähän kuuluvat DSA:n suosittelujärjestelmien avoimuutta koskeva 27(1) artikla sekä TSA:n yleisenä periaatteena läpinäkyvyys, jota profiloinnin osalta tukee esimerkiksi 15(1)h artiklan mukainen rekisteröidyn oikeus saada tieto profiloinnin olemassaolosta sekä käsittelyn logiikasta, merkittävyydestä ja mahdollisista seurauksista rekisteröidylle. Myös MD:n harhaanjohtavia mainitsematta jättämiä koskeva 7 artikla voidaan nähdäkseni liittää tähän kategoriaan, vaikka sen osalta soveltuvuus jääkin lopulta jossain määrin avoimeksi – samoin kuin MD:n 5(2) artiklan kohdalla.

Kolmas sääntelytyyppi koskee sosiaalisen median alustoihin kohdistettuja riskiperustaisia toimintavelvoitteita. Tähän liittyy alustoihin kohdistuva TSA:n 24(1) artiklan mukainen velvoite toteuttaa tarvittavat tekniset ja organisatoriset toimenpiteet, joilla voidaan sekä varmistaa että osoittaa TSA:n noudattaminen. Tässä kontekstissa kyse on etenkin kohdentamisesta, jota voidaan pitää manipulatiivisena. Tämä liittyy myös TSA:n 25 artiklan mukaiseen sisäänrakennettuun ja oletusarvoiseen tietosuojaan. TSA:n 35 artiklan tarkoittamassa tietosuojavaikutusten arvioinnissa henkilötietojen käsittelyyn perustuvien addiktoivien ominaisuuksien vaikutukset tulisi ottaa huomioon. DSA:n järjestelmäriskien arvioinnista ja vähentämisestä säättävä 34 artikla kuuluu niin ikään tähän kategoriaan. Se liittyy DSA:n johdanto-osan perusteella suoraan sosiaalisen median addiktoivuuteen ja sen perusoikeusvaikutuksiin, joiden sisältöä olen täsmentänyt luvussa 3. Alaikäisten erityinen suojelu addiktoivien ominaisuuksien haitoilta alustoihin

kohdistuvana velvoitteena, josta DSA:n 28 artikla säättää, on selvästi myös osa tätä sääntelytyyppejä.

Viimeisenä voidaan mainita DSA:n 38 artikla, joka perustaa ESV:jen käyttäjälle mahdollisuuden valita suosittelujärjestelmä, joka ei perustu profilointiin. Siihen – kuten myös edellä mainittuihin avoimuusvelvoitteisiin – liittyy kysymys siitä, voiko käyttäjä antaa ikään kuin implisiittisen suostumuksensa addiktoivan suosittelujärjestelmän käyttöön. 38 artiklassa näin olisi silloin, kun käyttäjä ei valitsisi profilointiin perustumatonta vaihtoehtoa. Suostumuksen tematiikka liittyy vielä suoremmin TSA:ssa säädettyihin henkilötietojen käsittelyperusteisiin, sekä ajatuksenvapauden tasolla siihen, onko ajatuksenvapauteen puuttuvaan dataprosessointiin yli päätään mahdollista antaa suostumus.

Tässä tutkimuksessa olen ymmärtänyt kognitiivisen itsemääräämisoikeuden tarkoittavan sosiaalisen median addiktoivuuden kontekstissa sosiaalisen median käyttäjän odotusoikeutta, joka perustuu sosiaalisen median alustaan kohdistettuun velvollisuuteen, joka kieltää kognitiivista autonomiaa loukkaavan manipulaation. Olen kytkenyt kognitiivisen autonomian proseduraaliseen autonomiateoriaan. Jatkotutkimuksessa olisi mielestäni selvitettävä sitä, miten tämän mielenlasoisen itsemääräämisoikeuden muut ulottuvuudet tulisi manipulaation ja addiktoivan suunnittelun yhteydessä hahmottaa. Tämä liittyy etenkin siihen itsemääräämisoikeuden ulottuvuuteen, johon ei paternalistisesti tulisi puuttua, eli yksilön vapauteen toimia itseään vahingoittavalla tavalla.

Olen keskittynyt tässä tutkielmassa sosiaalisen median addiktoivuuden kannalta keskeisimpiin ominaisuuksiin. Jatkotutkimuksessa olisi mahdollista eritellä näitä ominaisuuksia vielä tarkemmin. Oikeuskäytäntö DSA:n ja AIA:n soveltamisesta tulee myös luultavasti tuottamaan tarkempaa kuvaa siitä, mitkä tekijät addiktoivuuden kannalta ovat kaikkein ratkaisevimpia, ja onko niissä myös mahdollisesti eroja eri ikäisten sosiaalisen median käyttäjien välillä. Mielestäni myös TSA:n sääntelyn suhdetta sosiaalisen median addiktoivaan suunnitteluun olisi syytä tutkia lisää, miltä osin olisi huomioitava myös suhde digimarkkinasäädökseen. TSA:n osalta tutkimusta tarvittaisiin erityisesti kohtuullisuuden periaatteesta. Jos EU tulee sääntelemään sosiaalisten medioiden addiktoivuutta tulevaisuudessa vielä erikseen, olisi siinä tapauksessa selvitettävä, miten kaikkia tässä tutkielmassa käsiteltyjä säädöksiä olisi sovellettava yhdessä sen kanssa.

LÄHTEET

Kirjallisuuslähteet

Aalto-Heinilä, Maija, Autonomia ja hyvinvointi. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023, s. 133–153.

Aarnio, Aulis, Mitä lainoppi on? Tammi 1978.

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Juva 1989.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2011.

Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (Toim.) Minun metodini, WSOY 1997, s. 35–56.

Ainslie, George, A Research-Based Theory of Addictive Motivation. Law and Philosophy 19(1) 2000, s. 77–124.

Akerlof, A. George – Shiller, Robert J., Phishing for Phools: The Economics of Manipulation and Deception. Princeton University Press 2015.

Alegre, Susie, Rethinking Freedom of Thought for the 21st Century. European Human Rights Law Review 3(13) 2017, s. 221–233.

Alegre, Susie, Regulating Around Freedom in the “Forum Internum”. ERA Forum, Journal of the Academy of European Law 21 2020, s. 591–604.

Allcott, Hunt – Gentzkow, Matther – Song, Lena, Digital Addiction. American Economic Review 112(7) 2022, s. 2424–63.

Alter, Adam, Vastustamaton: Miksi emme pysty lopettamaan tsekkaamista, skrollaamista, klikkaamista ja seuraamista. Terra Cognita 2017.

Amirthalingam, Jashvini – Khera, Anika, Understanding Social Media Addiction: A Deep Dive. Cureus 16(10) 2024, s. 1–7.

Amlunga, Michael – Vedelagoa, Lana – Ackerb, John – Balodisa, Iris – MacKillopa, James, Steep Delay Discounting and Addictive Behavior: A Meta-Analysis of Continuous Associations. Addiction 112(1) 2017, s. 51–62 (pdf-versio s. 1–18).

Andreassen, Cecilie Schou, Online Social Network Site Addiction: A Comprehensive Review. Current Addiction Reports 2(2) 2015, s. 175–184.

Andreassen, Cecilie Schou – Pallesen, Stale, Social Network Site Addiction – An Overview. Current Pharmaceutical Design 20(25) 2014, s. 4053–4061.

Aswad, Evelyn Mary, Losing the Freedom to Be Human. *Columbia Human Rights Law Review* 52(1) 2020, s. 306–371.

Babajide, Lukman-Afis, Social Media: The Self vs. the Selfie. Teoksessa Levounis, Petros - Sherer, James (toim.) *Technological Addictions*. American Psychiatric Association Publishing 2021, s. 105–122.

Bhargava, Vikram – Velasquez, Manuel, Ethics of the Attention Economy: The Problem of Social Media Addiction. *Business Ethics Quarterly* 31(3) 2021, s. 321–359.

Bernstein, Gaia, *Unwired: Gaining Control Over Addictive Technologies*. Cambridge University Press 2023.

Berthon, Pierre – Pitt, Leyland – Campbell, Colin, Addictive De-Vices: A Public Policy Analysis of Sources and Solutions to Digital Addiction. *Journal of Public Policy & Marketing* 38(4) 2019, s. 451–468.

Boot, Eric, The Public Interest: Clarifying a Legal Concept. *Ratio Juris* 37(2) 2024, s. 110–129.

Brailovskaia, Julia – Schillack, Holger – Margraf, Jürgen, Tell Me Why Are You Using Social Media (SM)! Relationship Between Reasons for use of SM, SM Flow, Daily Stress, Depression, Anxiety, and Addictive SM use – An Exploratory Investigation of Young Adults in Germany. *Computers in Human Behavior* 113 2020. Article 106511.

Brand, Matthias – Rumpf, Hans-Jürgen – Demetrovics, Zsolt – Müller, Astrid – Stark, Rudolf – King, Daniel – Goudriaan, Anna – Mann, Karl – Trotzke, Patrick – Fineberg, Naomi – Chamberlain, Samuel – Kraus, Shane – Wegman, Elisa – Billieux, Joël – Potenza, Marc, Which Conditions Should Be Considered as Disorders in the International Classification of Diseases (ICD-11) Designation of "Other Specified Disorders Due to Addictive Behaviors"? *Journal of Behavioral Addictions* 11(2) 2022, s. 150–159.

Brenncke, Martin, Regulating Dark Patterns. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law* 14(1) 2023, s. 39–79.

Bublitz, Jan Christoph, If Man's True Palace is His Mind, What is its Adequate Protection? On a Right to Mental Self-Determination and Limits of Interventions into Other Minds. Teoksessa van den Berg, Bibi – Klaming, Laura (toim.) *Technologies on the Stand: Legal and Ethical Questions in Neuroscience and Robotics*. Wolf Legal Publishers 2011, s. 95–121.

Bublitz, Jan Christoph, My Mind is Mine?! Cognitive liberty as a Legal Concept. Teoksessa Hildt, Elisabeth – Franke, Andreas G. (toim.) *Cognitive Enhancement: An Interdisciplinary Perspective*. Springer 2013, s. 233–264. (avoin versio, s. 1–33).

Bublitz, Jan Christoph, Freedom of Thought in the Age of Neuroscience. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 100(1) 2014, s. 1–25.

Bublitz, Jan Christoph, The Nascent Right to Psychological Integrity and Mental Self-Determination. Teoksessa von Arnould, Andreas - von der Decken, Kerstin - Susi, Mart (toim.) *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*. Cambridge University Press 2020, s. 387–403.

Bublitz, Jan Christoph, Freedom of Thought as an International Human Right: Elements of a Theory of a Living Right. Teoksessa Blitz, Marc Jonathan – Bublitz, Jan Christoph. (toim.), The Law and Ethics of Freedom of Thought Volume 1. Palgrave Studies in Law, Neuroscience, and Human Behavior 2021, s. 49–101.

Bublitz, Jan Christoph – Merkel, Reinhard, Crimes Against Minds: On Mental Manipulations, Harms and a Human Right to Mental Self-Determination. Criminal Law and Philosophy 8 2014, s. 51–77.

Bygrave, Lee A., Article 22 Automated Individual Decision-Making, Including Profiling. Teoksessa Kuner – Christopher, Bygrave, Lee A. – Docksey, Christopher (toim.) The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press 2020, s. 522–542.

de Jesús Butler, Israel, The European Union and International Human Rights Law. The Regional Office for Europe of the UN High Commissioner for Human Rights, United Nations 2017.

de Terwangne, Cécile, Article 5. Principles Relating to Processing of Personal Data. Teoksessa Kuner – Christopher, Bygrave, Lee A. – Docksey, Christopher (toim.) The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press 2020, s. 309–320.

Calo, Ryan, Digital Market Manipulation. The George Washington Law Review 82(4) 2014, s. 995–1051.

Cara, Corina, Dark Patterns in the Media: A Systematic Review. Network Intelligence Studies 7(14) 2019, s. 105–113.

Carter, Adrian - Hall, Wayne D. - Illes, Judy, Introduction: What is Addiction Neuroethics and Why Does it Matter? Teoksessa Ross, Don – Kincaid, Harold – Spurrett, David – Collins, Peter (toim.) Addiction Neuroethics: The Ethics of Addiction Neuroscience Research and Treatment. Cambridge University Press 2012, s. xvii–xxv.

Chen, Manli – Sun, Yan – Lin, Lu – Shi, Jie, Similarities and Differences in Neurobiology. Teoksessa Zhang, Xiaochu – Shi, Jie – Tao, Ran (toim.) Substance and Non-Substance Addiction. Springer 2017, s. 45–71. (Chen ym. 2017a).

Chen, Yu – Sun, Yan – Ai, Si-Zhi – Li, Jason J. – Lu, Li – Shi, Jie, Similarities and Differences in Psychology. Teoksessa Zhang, Xiaochu – Shi, Jie – Tao, Ran (toim.) Substance and Non-Substance Addiction. Springer 2017, s. 91–101. (Chen ym. 2017b).

Chen, Yang – Li, Siyao – Tian, Yu – Li, Dan – Huazhan, Yin, Problematic Social Media Use may be Ruining Our Sleep: A Meta-Analysis on the Relationship Between Problematic Social Media Use and Sleep Quality. International Journal of Mental Health and Addiction 2024, s. 1–36. <https://doi.org/10.1007/s11469-024-01407-9>.

Cheng, Yu-Shian – Tseng, Ping-Tao – Lin, Pao-Yen – Chen, Tien-Yu – Stubbs, Brendon – Carvalho, Andre F. – Wu, Ching-Kuan – Chen, Yen-Wen – Wu, Ming-Kung, Internet Addiction and

its Relationship with Suicidal Behaviors: A Meta-Analysis of Multinational Observational Studies. *Journal of Clinical Psychiatry* 79 2018, s. 1–49.

Christman, John, Introduction. Teoksessa Christman, John (toim.) *The Inner Citadel: Essays on Individual Autonomy*. Oxford University Press 1989, s. 3–23.

Christman, John, Autonomy in Moral and Political Philosophy. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Fall 2020 Edition. <https://plato.stanford.edu/entries/autonomy-moral/> (sivulla käyty 7.4.2025).

Claasen, Rutger, Autonomy and Justice. Teoksessa Colburn, Ben (toim.) *The Routledge Handbook of Autonomy*. Routledge 2022, s. 335–345.

Clemons, Erik – Waran, Ravi – Hermers, Sebastian – Schreieck, Maximilian – Krcmar, Helmut, Computing and Social Welfare: Minimizing Societal Harm from Digital Transformation While Preserving the Benefits of Innovation in Online Businesses. *Electronic Markets* 32 2022, s. 417–436.

Collins, Peter, Defining Addiction and Identifying the Public Interest in Liberal Democracies. Teoksessa Ross, Don – Kincaid, Harold – Spurrett, David – Collins, Peter (toim.) *What is Addiction?* The MIT Press 2012, s. 409–433.

Conly, Sarah, Paternalism and Autonomy: Pushing the Limits. Teoksessa Colburn, Ben (toim.) *The Routledge Handbook of Autonomy*. Routledge 2022, s. 281–290.

Chen W, Lee K. Sharing, Liking, Commenting, and Distressed? The Pathway Between Facebook Interaction and Psychological Distress. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 16(10) 2013, s. 728–734.

Day, Gregory – Stemler, Abbey, Are Dark Patterns Anticompetitive? *Alabama Law Review* 72(1) 2020, s. 1–45.

De-Sola Gutiérrez, José – de Fonseca, Fernando Rodríguez – Rubio, Gabriel, Cell-Phone Addiction: A Review. *Frontiers Psychiatry* 7 2016, s. 1–15. Article 175.

Doucet, Mathieu – Porter, Lindsey Brooke, What is the Harm in Addiction? Autonomy, Vulnerability, and the Case for Harm Reduction Drug Policy. *Cambridge Law Journal* 82(2) 2023, s. 265–291.

Douglas, Thomas – Forsberg, Lisa, Three Rationales for a Legal Right to Mental Integrity. Teoksessa Lighthart, Sjors – van Toor, Dave – Kooijmans, Tijs – Douglas, Thomas – Meynen, Gerben (toim.) *Neurolaw*. Palgrave Studies in Law, Neuroscience, and Human Behavior. Palgrave Macmillan, Cham 2021, s. 179 - 201.

Dworkin, Gerald, *The Theory and Practice of Autonomy*. Oxford University Press 1988.

Dworkin, Gerald, The Concept of Autonomy. Teoksessa Christman, John (toim.) *The Inner Citadel: Essays on Individual Autonomy*. Oxford University Press 1989, s. 54–90.

Esposito, Fabrizio – Ferreira, Thaís Maciel Cathoud, Addictive Design as an Unfair Commercial Practice: The Case of Hyper-Engaging Dark Patterns. *European Journal of Risk Regulation* 15(4) 2024, s. 1–18.

Evans, Malcom B., Religious Liberty and International Law in Europe. Cambridge University Press 1997.

Feinberg, Joel, Harm to Self. Oxford University Press 1986.

Flayelle, Maèva – Brevers, Damien – King, Daniel L. – Maurage, Pierre – Perales, José C. – Billieux, Joël, A Taxonomy of Technology Design Features that Promote Potentially Addictive Online Behaviours. *Nature Reviews Psychology* 2(3) 2023, s. 136–150. (pdf-versio, s. 1–15).

Fofiu, Diana-Raluca. The Average Consumer Standard – An Assessment of the Challenges of E-Commerce. *SHS Web of Conferences* 177 2023, s. 1–1.

Foster, Charles, Social Media, Informed Consent, and the Harm Principle. *Philosophies* 10(5) 2025, s. 1–14.

Frankfurt, Harry G., Freedom of the Will and the Concept of a Person. Teoksessa Christman, John (toim.) *The Inner Citadel: Essays on Individual Autonomy*. Oxford University Press 1989, s. 63–90.

Franklin, Matija – Tomei, Philip Moreira – Gorman, Rebecca, Strengthening the EU AI Act: Defining Key Terms on AI Manipulation. 2023, doi: 10.48550/arXiv.2308.16364, s. 1–10.

Gartner, Maximilian, Regulatory Acknowledgment of Individual Autonomy in European Digital Legislation: From Meta-Principle to Explicit Protection in the Data Act. *European Data Protection Law Review* 8(4) 2022, s. 462–473

Genser, Jare – Damianos, Stephen – Yuste, Rafael, Safeguarding Brain Data: Assessing the Privacy Practices of Consumer Neurotechnology Companies. *NeuroRights Foundation* 2024.

Goanta, Catalina – Mulders, Stephan, ‘Move Fast and Break Things’: Unfair Commercial Practices and Consent on Social Media. *Journal of European Consumer and Market Law* 8(4) 2019, 136–146.

Graen, Laura, Advancing Tobacco Control with Human Rights. *Public Health Panorama* 6(2) 2020, s. 251–259

Griffin, James, On Human Rights. Oxford University Press 2008.

Gumbis, Jaunius – Bacińskaite, Vytaute – Randakeviciute, Jurgita, Do Human Rights Guarantee Autonomy? Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol n° 62/63, Essays on the 60th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights and the 10th Anniversary of the Valencia Declaration of Human Responsibilities and Duties. 1 2008, s. 77–93.

Hacker, Philipp, Manipulation by Algorithms. Exploring the Triangle of Unfair Commercial Practice, Data Protection, and Privacy Law. *European Law Journal* 29(1–2) 2021, s. 142–175.

Hakalehto, Suvianna, Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.

Hallberg, Pekka, The Rule of Law. Helsinki 2004.

Hallberg, Pekka, Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.) Perusoikeudet. WSOYpro 2011, s. 29–60.

Hannum, Hurst, Legal Aspects of Self-Determination. Encyclopedia Princetoniensis: Princeton University 2025. Saatavilla: <https://pesd.princeton.edu/node/511> (sivulla käyty 8.5.2025).

Haworth, Lawrance, Autonomy and Utility. Teoksessa Christman, John (toim.) The Inner Citadel: Essays on Individual Autonomy. Oxford University Press 1989, s. 155–169.

Heasman, Lia, A Business and Human Rights Perspective for Internet Intermediaries – The Case for Human Rights Due Diligence. Teoksessa Ojanen, Tuomas – Petkova, Bilyana (toim.), Fundamental Rights Protection Online. Cheltenham/Northampton 2020, s. 279–300.

Hildebrandt, Mireille, Smart Technologies and the End(s) of Law. Edward Elgar 2016.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, Alma Talent 2017.

Hohfeld, Wesley Newcomb, Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning. The Yale Law Journal 23(1) 1913, s. 16–59.

Hohfeld, Wesley Newcomb, Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning. Yale Law Journal 26(8) 1917, s. 710–770.

Howells, Geraint – Twigg-Flesner, Christian – Wilhelmsson, Thomas, Rethinking EU Consumer Law. Routledge 2018.

Häyry, Matti, Itsemääräämisoikeus ja oikeudenmukaisuus bioetiikassa. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023, s. 113–132.

Istace, Timo, Protecting the Mental Realm: What Does Human Rights Law Bring to the Table? Netherlands Quarterly of Human Rights 41(4) 2023, s. 214–234.

Jongepier, Fleur – Klenk, Michael, Online Manipulation: Charting the Field. Teoksessa Jongepier, Fleur – Klenk, Michael (toim.) The Philosophy of Online Manipulation. Routledge 2022, s. 15–48.

Jones, Kate, Online Disinformation and Political Discourse: Applying a Human Rights Framework. Research Paper, International Law Programme. Chatham House: The Royal Institute of International Affairs 2019.

Järvinen, Petra, Lapsen oikeus terveyteen ihmisoikeutena Suomen oikeusjärjestelmän näkökulmasta tarkasteltuna – ”Paras saavutettavissa oleva terveydentila” normatiivisena käsitteenä. Defensor legis 1/2025, s. 24–45.

Karhu, Juha – Siltala, Raimo, Oikeushenkilö (laajempi kuvaus) Tieteen termipankki. Sivua muokattu viimeksi 15.6.2025. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeushenkil%C3%B6/laajempi_kuvaus. Sivulla käyty 19.6.2025.

Keller, Milla, Datajuridiikka. Alma Insights 2025.

Klenck, Michael, (Online) Manipulation: Sometimes Hidden, Always Careless. Review of Social Economy 80(1) 2022, s. 85–105.

Klingemann, Harald – Klingemann, Justyna I., Self-Change: Genesis and Functions of a Concept. Teoksessa Pickard, Hanna – Ahmed, Serge H. (toim.) The Routledge Handbook of Philosophy and Science of Addiction. Routledge 2018, s. 490–498.

Koffeman, Nelleke, (The Right to) Personal Autonomy in the Case Law of the European Court of Human Rights. Report for Staatscomissie Grondwet 2010.

Koivisto, Ida, Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä. Lakimies 6/2018, s. 627–650.

Koivisto, Ida, Oikeus on, miten se systematisoidaan? – Kysymys oikeudenalajaotuksesta ja hallinto-oikeudesta. Lakimies 7–8/2015, s. 954–972.

Koivisto, Ida – Rautiainen, Pauli, Valtio yksilön itsemääräämisoikeuden määrittäjänä. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023, s. 183–207.

Koivulehto, Matias, Demokraattisen oikeusvaltion ja Metan itsesääntelyn yhteensopivuudesta: Oversight Board sananvapauden valvojana. Nordic Journal of Legal Studies 3(1) 2024, s. 31–73.

Kollmer, Tim – Eckhardt, Andreas, Dark Patterns: Conceptualization and Future Research Directions. Business & Information Systems Engineering 65(2) 2023, s. 201–208.

Korpisaari, Päivi – Pitkänen, Olli – Warmo-Lehtinen, Eija, Tietosuoja. Alma Insights 2022.

Koski-Jännes, Anja, Ketjuuntuvat kehävaikutukset addiktioiden muodostumisessa ja muutoksessa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 62 2025, s. 193–204.

Kosola, Silja, Lapset, nuoret ja älypuhelimet – tukea 2020-luvun vanhemmille. Lääkärikirja Duodecim 8.7.2022. Saatavilla: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01305#s7#s7>. Sivulla käyty 18.5.2025.

Kuorikoski, Jaakko, Peliriippuvuus addiktiona. Teoksessa Uusitalo, Susanna – Arstila, Valtteri (toim.) Ongelmallinen rahapelaaminen: Näkökulmia rahapelaamisen varjoihin ja tutkimuksen katvealueisiin. Eetos ry 2023, s. 155–169. (avoin versio, s. 2–15).

Kurki, Visa, Analytiikan puolesta: Hohfeldin kehikosta perusoikeuksien aikakaudella. Laki-mies 3–4/2015, s. 434–458

Kurki, Visa, Eläinten itsemääräämisoikeus. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023, s. 233–250.

Kuss, Daria J. – Griffiths, Mark D., Social Networking Sites and Addiction: Ten Lessons Learned. International Journal of Environmental Research and Public Health 14(3) 2017, s. 1–17. Article 311.

Laakso, Seppo, Lainopin teoreettisen lähtökohdat. Tampereen yliopisto 2012.

Lagerspetz, Eerik, Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa Launis, Veikko – Räikkä, Juha (toim.) Itsemääräämisoikeus. Turun yliopisto 1993.

Lagerspetz, Eerik, Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa Pietari, Juhani – Launis, Veikko – Räikkä, Juha – Lagerspetz, Erik – Rauhala, Marjo – Oksanen, Markku (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki 1994, s. 97–141.

Lagerspetz, Eerik, Itsemäärääminen ja valta: Kirjoituksia poliittisesta filosofiasta. Gaudeamus 2024.

Laitinen, Arto – Sahlgren, Otto, AI Systems and Respect for Human Autonomy. Frontiers in Artificial Intelligence 4 2021, s. 1–14. Article 705164.

Lanzing, Marjolein, "Strongly Recommended" Revisiting Decisional Privacy to Judge Hyper-nudging in Self-Tracking Technologies. Philosophy & Technology 32 2019, s. 549–568.

Lawrance, Matthew, Addiction and Liberty. Cornell Law Review 108 2023, s. 259–343. (Lawrance 2023a).

Lawrance, Matthew, Public Health Law's Digital Frontier: Addictive Design, Section 230, and the Freedom of Speech. Journal of Free Speech Law 4(1) 2023, s. 299–364. (Lawrance 2023b).

Launis, Veikko, Kenelle itsemääräämisoikeus kuuluu. Teoksessa Teoksessa Pietari, Juhani – Launis, Veikko – Räikkä, Juha – Lagerspetz, Erik – Rauhala, Marjo – Oksanen, Markku (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki 1994, s. 51–64.

Launis, Veikko, Ihmisarvo. Vastapaino 2018.

Levy, Neal, Addiction, Autonomy, and Ego-Depletion: A Response to Bennett Foddy and Julian Savulescu. Bioethics 20(1) 2006, s. 16–20. (Levy 2006a).

Levy, Neal, Autonomy and Addiction. Canadian Journal of Philosophy 36(3) 2006, s. 427–447. (Levy 2006b).

Levy, Neal, Autonomy, Responsibility and the Oscillation of Preference. Teoksessa Ross, Don – Kincaid, Harold – Spurrett, David – Collins, Peter (toim.) Addiction Neuroethics: The Ethics

of Addiction Neuroscience Research and Treatment. Cambridge University Press 2012, s. 139–151.

Ligthart, Sjors – Douglas, Thomas – Bublitz, Christoph – Kooijmans, Tijs – Meynen, Gerben, Forensic Brain-Reading and Mental Privacy in European Human Rights Law: Foundations and Challenges. *Neuroethics* 14 2021, s. 191–203.

Ligthart, Sjors – Bublitz, Christoph – Douglas, Thomas – Forsberg, Lisa – Meynen, Gerben, Rethinking the Right to Freedom of Thought: A Multidisciplinary Analysis. *Human Rights Law Review* 22 2022, s. 1–14.

Ligthart, Sjors, Mental Privacy as Part of the Human Right to Freedom of Thought? Teoksessa Blitz, M – Bublitz, Jan (toim.) *The Law and Ethics of Thought Vol. 2: Cognitive Liberty and Privacy*. Palgrave MacMillan 2024 (tulossa), s. 1–21.

Lindfelt, Mats, Fundamental Rights in the European Union – Towards Higher Law of the Land? A Study of the Status of Fundamental Rights in a Broader Constitutional Setting. Väitöskirja. Åbo Akademi University Press 2007.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Despairing justice and the ethics of legal interpretation. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Private Selves: Legal Personhood in European Privacy Protection. Cambridge University Press 2021.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Lyhyt johdatus unionin tekoälyasetukseen. Teoksessa Korpi-saari, Päivi (toim.) *Viestintäoikeuden vuosikirja 2023*. Helsingin yliopisto Oikeustieteellinen tiedekunta 2024, s. 67–76.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna – Koivisto, Ida – Koulu, Riikka – Sankari, Suvi, Tekoälyn sääntely. Alma Insights 2025.

Longstreet, Phil – Brooks, Stoney, Life Satisfaction: A Key to Managing Internet & Social Media Addiction. *Technology in Society* 50 2017, s. 73–77.

Loucaides, Loukis, The Right to Freedom of Thought as Protected by the European Convention on Human Rights. *Cyprus Human Rights Law Review* 1(1) 2012, s. 79–87.

Lupiáñez-Villanueva, Francisco – Boluda, Alba – Bogliacino, Francesco – Liva, Giovanni – Lechardoy, Lucie – de las Heras Ballell, Teresa Rodríguez, Behavioural Study on Unfair Commercial Practices in the Digital Environment: Dark Patterns and Manipulative Personalisation. European Innovation Council and SMEs Executive Agency (EISMEA), European Commission 2022.

Maiese, Michelle, Addiction, Autonomy, and Self-Insight. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology* 31(4) 2024, s. 351–363.

Makkonen, Kaarle, Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia: rakenneanalyttinen tutkimus. Lainopillinen ylioppilastiedekunta 1981.

Mantila, Anu, Mitä annettavaa oikeusfilosofialla ja lainopillisella hermeneutiikalla on oikeudelliselle ratkaisutoiminnalle? Edilex 12.6.2025, s. 1–18.

Martikainen, Silja – Saarikivi, Katri, Älylaitteet ja lasten hyvinvointi. Teoksessa Älykäs huominen: Miten tekoäly ja digitalisaatio muuttavat maailmaa? Gaudeamus 2021, s. 149–166.

Mathur, Arunesh, Identifying and Measuring Manipulative User Interfaces at Scale on the Web. Teoksessa Kitamura, Yoshifumi – Quigley, Aaron (toim.) Extended Abstracts of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. ACM 2021, s. 1–5.

Matthews, Steve, Chronic Automaticity in Addiction: Why Extreme Addiction is a Disorder. *Neuroethics* 10(1) 2017, s. 199–209 (pdf-versio, s. 1–11).

McCarthy-Jones, Simon, The Autonomous Mind: The Right to Freedom of Thought in the Twenty-First Century. *Frontiers in Artificial Intelligence* 2(19) 2019, s. 1–17.

McCrea, Ronan, Article 10 – Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion. Teoksessa Peers, Steve – Hervey, Tamara – Kenner, Jeff – Ward, Angela (toim.) The EU Charter of Fundamental Rights (2 ed.). Hart Publishing 2021, s. 313–332.

Mechlem, Kerstin, Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 905(42) 2009, s. 905–947.

Meier, Benjamin Mason – Raw, Martin – Shelley, Donna – Bostic, Chris – Gupta, Anahita – Romeo-Stuppy, Kelsey – Huber, Laurent, Could International Human Rights Obligations Motivate Countries to Implement Tobacco Cessation Support? *Addiction* 118(3) 2023, s. 399–406.

Mendlow, Gabriel, Why is it Wrong to Punish Thoughts? *Yale Law Journal* 127(8) 2018, s. 2342–2386.

Mik, Eliza, The Erosion of Autonomy in Online Consumer Transactions. *Law, Innovation and Technology* 8(1) 2016, s. 1–38.

Milano, Silvia – Taddeo, Mariarosaria – Floridi, Luciano, Recommender Systems and Their Ethical Challenges. *AI & Society* 35 2020, s. 957–967.

Miranda, Sandra – Trigo, Inês – Rodrigues, Ricardo – Duarte, Margarida, Addiction to Social Networking Sites: Motivations, Flow, and Sense of Belonging at the Root of Addiction. *Technological Forecasting and Social Change* 188 2023. Article 122280.

Montag, Christian – Lachmann, Bernd – Herrlich, Marc – Zweig, Katharina, Addictive Features of Social Media/Messenger Platforms and Freemium Games against the Background of Psychological and Economic Theories. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16(14) 2019, s. 1–16. Article 2612.

Morse, Stephan J., Legal Regulation of Addictive Substances and Addiction. Teoksessa Ross, Don – Kincaid, Harold – Spurrett, David – Collins, Peter (toim.) *Addiction Neuroethics: The Ethics of Addiction Neuroscience Research and Treatment*. Cambridge University Press 2012, s. 261–276.

Mujica, Alejandro L. – Crowell, Charles R. – Villano, Michael A. – Uddin, Khutb M., Addiction by Design: Some Dimensions and Challenges of Excessive Social Media Use. *Medical Research Archives* 10(2) 2022, s. 1–29.

Murdoch, Jim, Freedom of Thought, Conscience and Religion: A Guide to the Implementation of Article 9 of the European Convention of Human Rights. *Human Rights Handbooks*, No. 9 Council of Europe 2007.

Mäihäniemi, Beata, The Role of Behavioural Economics in Shaping Remedies for Facebook's Excessive Data Gathering. *Computer Law & Security Review* 47 2022, s. 1–15. Article 105709.

Mäihäniemi, Beata, Enhancing Autonomy of Online Users in the Digital Markets Act. Teoksessa Engel, Annegret – Groussot, Xavier – Petursson, Gunnar Thor (toim.) *New Directions in Digitalisation: Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights*. Springer 2024, s. 165–186.

Möller, Kai, *The Global Model of Constitutional Rights*. Oxford University Press 2012.

Nawrot, Oktawian – Szudejko, Piotr – Vachev, Valeri, The Interior Castle of Conscience vs. New Human Rights in the Age of Neuroscience and Neurotechnology. *The International Journal of Human Rights* 28(2) 2024, s. 177–196.

Neuwirth, Rostam J., Prohibited Artificial Intelligence Practices in the Proposed EU Artificial Intelligence Act (AIA). *Computer Law & Security Review* 48 2023. Article 105798. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105798>.

Neuvonen, Riku, *Yksityisyyden suoja Suomessa*. Helsingin seudun kauppakamari 2014.

Neuvonen, Riku, *Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet*. Kauppakamari 2019.

Neuvonen, Riku – Rautiainen, Pauli, Perusoikeuksien tunnistaminen ja niiden sisällön määritteleminen Suomen perusoikeusjärjestelmässä. *Lakimies* 1/2015, s. 28–53.

Nieminen, Liisa, *Lapsuudesta vanhuuteen: Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa*. Edita 2006.

Nowak, Manfred, *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR commentary*. Engel 2005.

Nutt, David – King, Leslie A. – Saulsbury, William – Blakemore, Colin, Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse. *the Lancet* 369(9566) 2007, s. 1047–1053.

Nys, Thomas – Engelen, Bart, Commercial Online Choice Architecture: When Roads Are Paved with Bad Intentions. Teoksessa Jongepier, Fleur – Klenk, Michael (toim.) *The Philosophy of Online Manipulation*. Routledge 2022, s. 135–155.

O'Callaghan, Patrick – Shiner, Bethany, The Right to Freedom of Thought in the European Convention on Human Rights. *European Journal of Comparative Law and Governance* 8(2–3) 2021, s. 112–145.

O’Callaghan, Patrick – Cronin, Olga – Kelly, Brendan D. – Shiner, Bethany – Walmsley, Joel – McCarthy-Jones, Simon, The Right to Freedom of Thought: An Interdisciplinary Analysis of the UN special Rapporteur’s Report on Freedom of Thought. *The International Journal of Human Rights* 28(1) 2024, s. 1–23.

Ojanen, Tuomas, Perus- ja ihmisoikeudet Euroopan unionissa. Teoksessa Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina (toim.) *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Tietosanoma 2014, s. 46–59.

Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin, Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.) *Perusoikeudet*. WSOYpro 2011, s. 171–196.

Pajulammi, Henna, Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Alma Talent 2014.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. Alma Talent 2018.

Peltonen, Anja – Määttä, Kalle, Kuluttajansuojaoikeus. Alma Talent 2015.

Peper, Eric – Harvey, Richard, Digital Addiction: Increased Loneliness, Anxiety, and Depression. *NeuroRegulation* 5(1) 2018, s. 3–8.

Petkoff, Peter, Forum Internum and Forum Externum in Canon Law and Public International Law with a Particular Reference to the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights* 7(3) 2012, s. 183–214.

Pirjatanniemi, Elina, Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet. Teoksessa Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina (toim.) *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Tietosanoma 2014, s. 270–297.

Poikolainen, Kari, Mitä addiktio ovat? *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2) 2011, s. 192–200.

Pollicino, Oreste, Digital Private Powers Exercising Public Functions: The Constitutional Paradox in the Digital Age and its Possible Solutions. *European Court of Human rights* 2021 (Early Draft).

Potenza, Marc N., Should Addictive Disorders Include Non-Substance-Related Conditions? *Addiction* 101(1) 2006, s. 142–151.

Prunkl, Carina, Is There a Trade-Off Between Human Autonomy and the ‘Autonomy’ of AI Systems? *Conference on Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*. Springer International Publishing 2021, s. 67–71.

Prunkl, Carina, Human Autonomy in the Age of Artificial Intelligence. *Nature Machine Intelligence* 4(2) 2022, s. 99–101 (avoin versio, s. 1–8).

Purnhagen, Kai – Schebesta, Hanna, Island or Ocean: Empirical Evidence on the Average Consumer Concept in the UCPD. *European Review of Private Law* 28(2) 2020, s. 293–310.

Pöyhönen, Juha, Juridisista teorioista. Helsinki 1981.

Pöysti, Tuomas, Tehokkuus, informaatio ja eurooppalainen oikeusalue. Väitöskirja, Helsinki 1999.

Pöysti, Tuomas, Verkkoyhteiskunnan viestintäinfrastruktuurin metaoikeudet. Teoksessa Kulla, Heikki (toim.) Viestintäoikeus. WSOY 2002, s. 35–84.

Quinn, Gerard – Degener, Theresia, The Moral Authority for Change: Human Rights Values and the Worldwide Process of Disability Reform. Teoksessa Quinn, Gerard – Degener, Theresia (toim.) Human Rights and Disability. The Current Use and Future Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability. New York & Geneva, United Nations 2002, s. 13–28.

Raento, Pauliina – Tammi, Tuukka, Addiktio – ristiriitainen ja vaikutusvaltainen ilmiö. Teoksessa Tuukka, Tammi – Raento, Pauliina (toim.) Addiktioyhteiskunta: Riippuvuus aikamme ilmiönä. Gaudeamus 2014, s. 7–27.

Rauhala, Marjo, Mihin itsemääräämisoikeus velvoittaa. Teoksessa Pietari, Juhani – Launis, Veikko – Räikkä, Juha – Lagerspetz, Erik – Rauhala, Marjo – Oksanen, Markku (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki 1994, s. 65–79.

Rautiainen, Pauli – Kostiaainen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio, Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino 2023.

Raz, Joseph, The Morality of Freedom. Clarendon Press 1986.

Redish, David A. – Jensen, Steve – Johnson, Adam, A unified framework for addiction: Vulnerabilities in the decision process. *Behavioral and Brain Sciences* 31(4) 2008, s. 415–487. (pdf-versio, s. 1–85)

Rogeberg, Ole, The Theory of Rational Addiction. *Addiction* 115(1) 2019, s. 184–187.

Rouvroy, Antoinette – Pouillet, Yves, The Right to Informational Self-Determination and the Value of Self-Development: Reassessing the Importance of Privacy for Democracy. Teoksessa Gutwirth, Serge – Pouillet, Yves – De Hert, Paul – De Terwangne, Cécile – Nouwt, Sjaak (toim.) Reinventing Data Protection? Springer 2009, s. 45–76.

Ruuska, Arto – Sulkunen, Pekka, Addiktiosairaus ja moraali: Lääketieteellisen alkoholiajattelun kehitys. Teoksessa Tuukka, Tammi – Raento, Pauliina (toim.) Addiktioyhteiskunta: Riippuvuus aikamme ilmiönä. Gaudeamus 2014, s. 28–50.

Räikkä, Juha, Johdanto: Itsemääräämisoikeudesta. Teoksessa Launis, Veikko – Räikkä, Juha (toim.) Itsemääräämisoikeus. Turun yliopisto 1993, s. 3–24.

Saarenpää, Ahti, Potilas – oikeus – potilasoikeus. Teoksessa Sundman, Eila (toim.) Potilaan asema ja oikeudet. Helsinki 2000, s. 21–39.

Saarenpää, Ahti, Oikeusinformatiikka. Teoksessa Haavisto, Risto (toim.) Oikeusjärjestys OSA I. Rovaniemi 2007, s. 1–12

Saarenpää, Ahti, Henkilö- ja persoonallisuus oikeus. Teoksessa Martti, Minna-Greta (toim.) Oikeusjärjestys Osa I. Rovaniemi 2009, s. 263–468.

Saarenpää, Ahti – Riekkinen, Juhana, Oikeusinformatiikan perusteet. Lapin yliopisto 2023.

Sahebi, Siavosh – Formosa, Paul, Social Media and its Negative Impacts on Autonomy. *Philosophy & Technology* 35(3) 2022, s. 1–24.

Schauer, Frederick, Freedom of Thought? *Social Philosophy and Policy* 37(2) 2020, s. 72–89.

Scheinin, Martin, Article 18. Teoksessa Eide, Asbjörn – Alfredsson, Gudmundur – Melander, Göran – Reholf, Lars Adam – Rosas, Allan – Swinehart, Theresa (toim.) *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. Scandinavian University Press 1992, s. 263–274.

Schmidt, Andreas, Is There a Human Right to Tobacco Control? Teoksessa Gispén, Marie Elske – Toebe, Brigit (toim.), *Human Rights and Tobacco Control*. Edward Elgar Publishing 2020, s. 26–43.

Schroeder, Timothy, Irrational Action and Addiction. Teoksessa Ross, Don – Kincaid, Harold – Spurrett, David – Collins, Peter (toim.) *What is Addiction?* The MIT Press 2012, s. 391–407.

Seppänen, Janne – Väliaverronen, Esa, Mediatyhteiskunta: Viestintä ja valta huomiotalous. Vastapaino 2024.

Shaffer, Howard J. – LaPlante, Debi A. – LaBrie, Richard A. – Kidman, Rachel C. – Donato, Anthony N. – Stanton, Michael V., Toward a Syndrome Model of Addiction: Multiple Expressions, Common Etiology. *Harvard Review of Psychiatry* 12(6) 2004, s. 367–374.

Shan, Lijie – Diao, Haimeng – Wu, Linhai, Influence of the Framing Effect, Anchoring Effect, and Knowledge on Consumers' Attitude and Purchase Intention of Organic Food. *Frontiers in Psychology* 11 2022, s. 1–9.

Sibony, Anne-Lise – Helleringer, Geneviève, EU Consumer Protection and Behavioural Sciences: Revolution or Reform? Teoksessa Alemanno, Alberto – Sibony Anne-Lise (toim.) *Nudge and the Law: A European Perspective*. Hart Publishing 2017, s. 209–233.

Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2003.

Simon, Herbert, Theories of Bounded Rationality. *Decision and Organization* 1(1) 1972, s. 161–176.

Sirota, Anu, Hyvinvoinnin tutkimuksen yhteisön (JYU.Well) käsitetyöpaja: Addiktio / riippuvuus. Jyväskylän yliopisto 24.4.2024. <https://www.jyu.fi/fi/uutinen/jyuwell-yhteison-kasite-tyopaja-addiktio-riippuvuus>, sivulla käyty 20.5.2025.

Smith, Rhona K. M., Textbook on International Human Rights. Oxford University Press 2012.

Stenlund, Mari – Slotte, Pamela Paulina, Forum Internum Revisited: Considering the Absolute Core of Freedom of Belief and Opinion in Terms of Negative Liberty, Authenticity, and Capability. *Human rights review* 19(4) 2018, s. 425–446.

Suler, John R., *Psychology of the Digital Age: Humans Become Electric*. Cambridge University Press 2016.

Sunstein, Cass, Legal Interference with Private Preferences. *University of Chicago Law Review* 53 1986, s. 1129–1174.

Sunstein, Cass, Fifty Shades of Manipulation. *Journal of Marketing Behavior* 3–4(1) 2015, s. 213–244 (avoin versio, s. 1–32).

Sunstein, Cass, *Ethics of Influence: Government in the Age of Behavioral Science*. Harvard University Press 2017.

Susser, Daniel – Roessler, Beate – Nissenbaum, Helen, Technology, Autonomy, and Manipulation. *Internet Policy Review*, Alexander von Humboldt Institute for Internet and Society, Berlin 8(2) 2019, s. 1–22. (Susser ym. 2019a).

Susser, Daniel – Roessler, Beate – Nissenbaum, Helen, Online Manipulation: Hidden Influences in a Digital World. *Georgetown Law Technology Review* 4(1) 2019, s. 1–45. (Susser ym. 2019b).

Swaine, Lucas, Freedom of Thought as Basic Liberty. *Political Theory* 46(3) 2018, s. 405–425.

Talbott, William, *Which Rights Should Be Universal?* Oxford University Press 2005.

Tam, Claudia Man-Yiu, Conversion Therapy Bans and Legal Paternalism: Justifying State Intervention to Restrict a LGBT Individual's Autonomy to Undergo Conversion Therapy. *The London School of Economics Law Review* 7(1) 2021, s. 1–28.

Tanner, Niina – Radwan, Rami – Korhonen, Helmi – Mustonen, Terhi, Sosiaalinen media, ongelmallinen sosiaalisen median käyttö ja someriippuvuus. *Sosiaalipedagogiikan säätiö* 2020.

Thaler, Richard H. – Sunstein, Cass R. – Balz, John P., *Choice Architecture*. Teoksessa Shafir, Eldar, (toim.) *The Behavioral Foundations of Public Policy*. Princeton University Press 2013, s. 428–439.

Tiensuu, Pauli, Itsemääräämisoikeuden perusteleminen ihmisoikeutena. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) *Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön*. Vastapaino 2023, s. 155–182.

Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Johdanto: Itseys, autonomia ja itsemääräämisoikeus. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) *Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön*. Vastapaino 2023, s. 7–50.

Timonen, Pekka, *Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998.

Todres, Jonathan - King, Shani M, Children's Rights in the Twenty-First Century: Challenges and Opportunities. Teoksessa Todres, Jonathan - King, Shani M (toim.) *The Oxford Handbook of Children's Rights Law*. Oxford University Press 2020, s. 718–728.

Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY 2003.

Tornberg, Johanna, Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Väitöskirja, Lapin yliopistokustannus 2012.

Trzaskowski, Jan, Data-driven value extraction and human well-being under EU law. *Electronic Markets* 32 2022, s. 447–458.

Trzaskowski, Jan, Marketing Law. Teoksessa Trzaskowski, Jan – Savin, Andrej – Lindskoug, Patrik – Lundqvist, Björn (toim.) *Introduction to EU Internet Law*. Ex Tuto Publishing 2023, s. 287–344.

Trzaskowski, Jan, Manipulation by design. *Electronic Markets* 34(14) 2024, s. 1–13.

Tuori, Kaarlo, Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000.

Tuori, Kaarlo, Foucault'n oikeus: Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. WSOY 2002.

Tuori, Kaarlo, Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki 2003.

Tuori, Kaarlo, Oikeuden ratio ja voluntas. Helsinki 2007.

Tuori, Kaarlo, Sosiaaliset oikeudet (PL 19 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.) *Perusoikeudet*. WSOYpro 2011, s. 711–752.

Tuori, Kaarlo, *Properties of Law*. Cambridge University Press 2021.

Tuori, Kaarlo – Kotkas, Toomas, *Sosiaalioikeus*. Alma Talent 2023.

Turel, Ofir – Serenko, Alecander, The Benefits and Dangers of Enjoyment with Social Networking Websites. *European Journal of Information Systems* 21(5) 2012, 512–528.

Turunen, Merja, Itsemääräämisoikeuden rajat ja rajoittaminen täysi-ikäisen potilaan somaattisessa hoidossa. Väitöskirja. Lapin yliopisto 2025.

Uusitalo, Susanna, Addiktio – uhka yksilön tahdolle vai vapaata toimintaa? Teoksessa Tammi, Tuukka – Raento, Pauliina, (toim.) *Addiktioyhteiskunta: Riippuvuus aikamme ilmiönä*. Gaudeamus 2014, s. 90–105. (Uusitalo 2014b).

Uusitalo, Susanna, Itsemääräämisoikeus, addiktio ja ”väärät valinnat”. Teoksessa Tiensuu, Pauli – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.) *Itsemääräämisoikeus: Teoriasta käytäntöön*. Vastapaino 2023, s. 329–347.

Wadsley, Michael – Ihssen, Niklas, A Systematic Review of Structural and Functional MRI Studies Investigating Social Networking Site Use. *Brain sciences* 13(5) 2023, s. 1–32.

Valcke, Peggy – Clifford, Damian – Kristina Dessers, Vilde, Constitutional Challenges in the Emotional AI Era. Teoksessa Micklitz, Hans-W – Pollicino, Oreste – Reichman, Amnon – Simoncini, Andrea – Sartor, Giovanni – De Gregorio, Giovanni (toim.) *Constitutional Challenges in the Algorithmic Society*. Cambridge University Press 2021, s. 57–77.

Waldman, Ari Ezra, Cognitive Biases, Dark Patterns, and the ‘Privacy Paradox’. *Current Opinion in Psychology* 31 2020, s. 105–109.

van der Sloot, Bart, *Regulating the Synthetic Society: Generative AI, Legal Questions, and Societal Challenges*. Bloomsbury Publishing 2024.

van Rijn, Arjen, Freedom of Expression (Article 10). Teoksessa van Dijk, Pieter – van Hoof, Fried – van Rijn, Arjen – Zwaak, Leo (toim.) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Intersentia 2006, s. 773–816.

Vermeulen, Ben, Freedom of Thought, Conscience and Religion. Teoksessa van Dijk, Pieter – van Hoof, Fried – van Rijn, Arjen – Zwaak, Leo (toim.) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Intersentia 2006, s. 751–772.

Viitanen, Klaus Matias, *Markkinointioikeus*. Kauppakamari 2017.

Vold, Katrina – Whittlestone, Jess, Privacy, Autonomy, and Personalised Targeting: Rethinking How Personal Data is Used. Teoksessa Véliz, Carissa (toim.) *Report on Data, Privacy, and the Individual in the Digital Age*. IE University's Center of the Governance of Change 2019 (forthcoming), s. 1–14.

Wolf, Jonathan, *Ethics and Public Policy: A Philosophical Inquiry*. Routledge 2011.

Voutilainen, Tomi, *Oikeus tietoon: informaatio-oikeuden perusteet*. Edita 2019.

Wringley, Sam, Bots and AI-Related Technologies, Legitimate Interest, and Fair Processing Under the General Data Protection Regulation. Väitöskirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2021.

Wu, Tim, *Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. Vintage Books 2016.

Ye, Xin, Dark Patterns and Addictive Designs. *Weizenbaum Journal of the Digital Society* 5(3) 2025, s. 1–24.

Harutyunyan, Davit – Yeremyan, Lilit, Freedom of Thought: Legal Protection from Manipulation. *Wisdom* 1(14) 2020, s. 131–147.

Yeung, Karen, ‘Hypernudge’: Big Data as a Mode of Regulation by Design. *Information, Communication & Society* 20(1) 2017, s. 118–136.

Ylipartanen, Arto, *Tietosuoja terveydenhuollossa: Potilaan asema ja oikeudet henkilötietojen käsittelyssä*. Tietosanoma 2010.

Zarsky, Tal Z., Privacy and Manipulation in the Digital Age. *Theoretical Inquiries in Law* 20(1) 2019, s. 157–188.

Zuk, Peter, Mental Integrity, Autonomy, and Fundamental Interests. *Journal of Medical Ethics* 50(10) 2023, s. 676–683.

Euroopan unionin virallislähteet

European Commission, Supervision of the Designated Very Large Online Platforms and Search Engines Under DSA, 27.5.2025. Saatavilla sivulla: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vloses>. Sivulla käyty 14.6.2025.

European Commission, Commission opens formal proceedings against TikTok under the Digital Services Act. Press release 19.2.2024. Saatavilla: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_926. Sivulla käyty 13.5.2026.

European Commission, Commission opens formal proceedings against Meta under the Digital Services Act related to the protection of minors on Facebook and Instagram. Press release 16.5.2024. Saatavilla: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_2664. Sivulla käyty 13.5.2025.

European Commission, TikTok commits to permanently withdraw TikTok Lite Rewards programme from the EU to comply with the Digital Services Act. Press release 5.8.2024. Saatavilla: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_4161. Sivulla käyty 13.5.2025.

Euroopan unionin perusoikeusviraston käsikirja: Euroopan unionin perusoikeuskirjan soveltaminen kansallisessa lainsäädännössä ja päätöksenteossa. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2019.

European Data Protection Supervisor Opinion on Online Manipulation and Personal Data 3/2018.

Tekoälyä käsittelevä korkean tason asiantuntijaryhmä, Luotettavaa tekoälyä koskevat eettiset ohjeet. Euroopan komission kesäkuussa 2018 perustama riippumaton tekoälyä käsittelevä korkean tason asiantuntijaryhmä 2019.

Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, Assessment List for Trustworthy Artificial Intelligence (ALTAI) for self-assessment. European Commission 2020.

European Commission, Communication from the Commission, Commission Guidelines on Measures to Ensure a High Level of Privacy, Safety and Security for Minors Online Pursuant to Article 28(4) of Regulation (EU) 2022/2065. For Public Consultation 13 May – 10 June 2025.

European Commission, Communication to the Commission Approval of the content of the draft Communication from the Commission - Commission Guidelines on prohibited artificial intelligence practices established by Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), C(2025) 884 final.

European Commission, Annex to the Communication to the Commission Approval of the content of the draft Communication from the Commission - Commission Guidelines on prohibited artificial intelligence practices established by Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), C(2025) 884 final.

Euroopan komissio, tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, Lasten ja nuorten digitaalinen vuosikymmen: uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategia (BIK+), COM(2022) 212 final.

Euroopan parlamentin mietintö riippuvuutta aiheuttaviksi suunnitelluista verkkopalveluista ja kuluttajansuojasta EU:n sisämarkkinoilla A9-0340/2023. (2023/2043(INI)).

European Commission, Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency, Ipsos Mori consortium, London Economics and VVA Consulting, Consumer vulnerability across key markets in the European Union – Executive summary. Publications Office 2016.

European Commission, Staff Working Document: Fitness Check of EU consumer law on digital fairness. SWD(2024) 231 final.

Euroopan parlamentin tarkistukset 20. tammikuuta 2022 ehdotukseen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (COM(2020)0825 – C9- 0418/2020 – 2020/0361(COD)), P9_TA(2022)0014. (Euroopan parlamentti, P9_TA(2022)0014).

Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista. EUVL 2023/C 23/01, s. 1–7.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset. EUVL 2007/C 303/02, s. 17–35.

Euroopan tietosuojaneuvosto, suuntaviivat 3/2022: Harhauttavat suunnittelukäytännöt sosiaalisen median alustojen käyttöliittymissä: miten ne voidaan tunnistaa ja miten niitä voidaan välttää. Versio 2.0.

Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 4/2019 25 artiklan mukaisesta sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta tietosuojasta. Versio 2.0.

Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 2/2019 yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan perusteella tapahtuvasta henkilötietojen käsittelystä rekisteröidyille tarjottavien verkkopalvelujen yhteydessä. Versio 2.0.

Euroopan tietosuojaneuvosto, ohjeet 8/2020 sosiaalisen median käyttäjiin suunnatusta kohdentamisesta. Versio 2.0.

Komission tiedonanto – Ohjeet sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/29/EY tulkintaa ja soveltamista varten (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti) C/2021/9320, EUVL C 526, 29.12.2021, s. 1–129.

Tietosuojatyöryhmä, ohjeet tietosuojaa koskevasta vaikutustenarvioinnista ja keinoista selvittää ”liittyykö käsittelyyn todennäköisesti” asetuksessa (EU) 2016/679 tarkoitettu ”korkea riski” (WP 248 rev.01).

29 artiklan mukainen tietosuojatyöryhmä, suuntaviivat automatisoiduista yksittäispäätöksistä ja profiloinnista asetuksen (EU) 2016/679 täytäntöön panemiseksi (WP251rev.01).

Muut lähteet

Agencia Española de Protección de Datos, Addictive patterns in the processing of personal data: Implications for data protection 2024.

Cambridge Dictionary: Opportunity cost. Saatavilla: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/opportunity-cost>. Sivulla käyty 22.6.2025.

Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur Mr. Pierre-Henri Teitgen, France. Council of Europe Report, Doc. 77, 5.9.1949 1949.

Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, News Article 18.7.2024. Saatavilla: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/statement-european-parliament-plenary-president-ursula-von-der-leyen-candidate-second-mandate-2024-2024-07-18_en. Sivulla käyty 5.6.2025.

Duodecim terveyskirjasto: kognitio. Lääketieteen sanasto 30.8.2021. <https://www.terveyskirjasto.fi/ltt04223>. Sivulla käyty 18.5.2025.

The Harris Poll, What Gen Z Thinks About its Social Media and Smartphone Usage. Brief, 10.9.2024. Saatavilla sivulla: <https://theharrispoll.com/briefs/gen-z-social-media-smart-phones/>. Sivulla käyty 20.5.2025.

Dark Commercial Patterns. OECD Digital Economy Papers October 2022, no. 336. (OECD 2022).

Sosiaali- ja terveysministeriö, Päihde- ja riippuvuusstrategia: Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:17.

Stigler Committee on Digital Platforms, Final report. Stigler Center for the Study of Economics and the State 2019.

Traficom, EU:n digi- ja datasääntely pähkinänkuoressa. 31.1.2025. <https://www.traficom.fi/fi/viestinta/datatalous-ja-digipalvelut/eun-digi-ja-datasaantely-pahkinankuoressa>. Sivulla käyty 12.6.2025. (Traficom 2025).

UN Treaty Body Database: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Lang=en&Treaty Sivulla käyty 5.6.2025.

We Are Social 2025. Saatavilla sivulla: <https://wearesocial.com/us/blog/2025/02/digital-2025-the-essential-guide-to-the-global-state-of-digital/>. Sivulla käyty 5.6.2025.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Euroopan ihmisoikeuskomissio

F. P. v. Saksa (29.3.1993).

Salonen v. Suomi (2.9.1997).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.12.1976).

Bosphorus Hava Yollari Turizim v. Irlanti (30.6.2005).

S. A. S. v. Ranska (1.7.2014).

İzzettin Doğan and Others v. Turkki (26.4.2016).

Ivanova v. Bulgaria (12.4.2007).

Kokkinakis v. Kreikka (25.5.1993).

Evans v. Yhdistynyt kuningaskunta (10.4.2007).

Bensaid v. Yhdistynyt kuningaskunta (6.5.2001).

Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania (25.6.2019).

Jalloh v. Saksa (11.7.2006).

Ciubotaru v. Moldova (27.7.2010).

Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta (29.4.2002).

Pfeifer v. Itävalta (15.2.2008).

Kyriakides v. Kypros (16.1.2009).

Satakunnan markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi (27.6.2017).

Folegrø ym. v. Norja (29.6.2007).

Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta (15.1.2013).

Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.4.1978).

Venäjän konservatiivinen yrittäjäpuolue ym. v. Venäjä (11.4.2007).

Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.2.1982).

Leyla Şahin v. Turkki (10.11.2005).

C. v. Yhdistynyt kuningaskunta (15.12.1983).

Leela Förderkreis E.V. ym. v. Saksa (6.2.2009).

Euroopan unionin tuomioistuim

Asia C-89/91 *Shearson Lehman Hutton v. TVB* ECLI:EU:C:1993:15.

Asia C-210/96 *Gut Springenheide* ECLI:EU:C:1998:369.

Asia C-243/01 *Gambelli ym.* ECLI:EU:C:2003:597.

Asia C-540/03 *Parlamentti v. neuvosto* ECLI:EU:C:2006:429.

Asia C-524/06 *Huber* ECLI:EU:C:2008:724.

Asia C-243/08 *Pannon GSM* ECLI:EU:C:2009:350.

Asia C-428/11 *Purely Creative ym.* ECLI:EU:C:2012:651.

Asia C-435/11 *CHS Tour Services* ECLI:EU:C:2013:574.

Asia C-281/12 *Trento Sviluppo srl* ECLI:EU:C:2013:859.

Asia C-310/15 *Deroo-Blanquart* ECLI:EU:C:2016:633.

Asia C 611/14 *Canal Digital Danmark* ECLI:EU:C:2016:800.

Asia C-146/16 *Verband Sozialer Wettbewerb* ECLI:EU:C:2017:243.

Asia C-295/16 *Europamur Alimentación* ECLI:EU:C:2017:782.

Yhdistetyt asiat C-54/17 ja C-55/17 *Wind Tre* ECLI:EU:C:2018:710.

Asia C-628/17 *Orange Polska* ECLI:EU:C:2019:480.

Asia C-252/21 *Meta Platforms ym.* ECLI:EU:C:2023:537.

Asia C-646/22 *Compass Banca* ECLI:EU:C:2024:957.

Korkein hallinto-oikeus

KHO:2007:28.

VIRALLISLÄHTEET

Euroopan neuvosto

Committee on Artificial Intelligence (CAI), Framework Convention on artificial intelligence, human rights, democracy and the rule of law. Explanatory Report, CM(2024)52-addfinal.

Council of Europe, Strategic Action Plan on Human Rights and Technologies in Biomedicine (2020-2025). Committee on Bioethics 2019.

Declaration by the Committee of Ministers on the Manipulative Capabilities of Algorithmic Processes. Adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337th meeting of the Ministers' Deputies. (Decl(13/02/2019)1).

Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights: Freedom of Thought, Conscience and Religion. European Court of Human Rights, Directorate of the Jurisconsult 2019.

Suomalainen lainvalmisteluaineisto

HE 96/1998 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 32/2008 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain 2 luvun muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 96/2008 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi arpajaislain sekä eräiden markkinaoikeudellisten asioiden käsittelystä annetun lain 2 ja 7 §:n muuttamisesta.

HE 15/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle tupakkalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 100/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 135/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi arpajaislain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 255/2022 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi arpajaislain muuttamisesta.

HE 70/2023 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi verkon välityspalvelujen valvonnasta ja eräksi muiksi laeiksi.

HE 38/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tupakkalain muuttamisesta. täydentämisestä

HE 16/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle uutta rahapelijärjestelmää koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVL 17/2016 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle tupakkalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ja hallituksen esityksestä eduskunnalle tupakkalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 15/2016 vp) täydentämisestä.

PeVL 2/2018 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi liikenteen palveluista annetun lain muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 19/2022 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

StVL 5/1994 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

SiVM 3/2025 vp, Sivistysvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta.

Yhdistyneet kansakunnat

Committee on the Rights of the Child. General comment no. 5 (2003) General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (CRC/GC/5).

Committee on the Rights of the Child. General comment No. 15 (2013) on the right of the Child to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Health (art. 24) (CRC/C/GC/15).

Committee on the Rights of the Child. General comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment (CRC/C/GC/25).

Committee on the Rights of the Child. Concluding Observations on the Combined Fifth and Sixth Reports of Finland (CRC/C/FIN/CO/5-6).

Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 1 (2014) Article 12: Equal Recognition Before the Law (CRPD/C/GC/1).

Human Rights Committee, Summary Record of the 1162nd Meeting 28.9.1992 (CCPR/C/SR.1162).

Human Rights Committee. General comment No. 22 (1993) Article 18: Freedom of Thought, Conscience or Religion (CCPR/C/21/GC/22).

Human Rights Committee. General comment No. 34 (2011) Article 19: Freedoms of Opinion and Expression (CCPR/C/GC/34).

Human Rights Council – United Nations, General Assembly. Interim Report of the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief, Ahmed Shaheed. Freedom of Thought. (A/76/380) 5.10.2021. (Shaheed 2021).

Human Rights Council – United Nations, General Assembly. Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, Irene Khan. Disinformation and Freedom of Opinion and Expression. (A/HRC/47/25) 13.5.2021. (Khan 2021).

Human Rights Council – United Nations, General Assembly, Report of the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief, Heiner Bielefeldt. (A/HRC/31/18) 23.12.2015. (Bielefeldt 2015).

Human Rights Council – United Nations, General Assembly, Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, David Kaye. (A/73/348) 29.8.2018. (Kaye 2018).

Human Rights Council – United Nations, General Assembly, Report of the Special Rapporteur on the Right to Privacy, Joseph A. Cannataci. (A/HRC/46/37) 25.1.2021. (Cannataci 2021).

International Law Commission, Summary Record of the 60th meeting, UN Doc (E/CN.4/SR.60) 1948.

UN High-level Panel on Digital Cooperation, The Age of Digital Interdependence: Report of the UN Secretary-General's High-Level Panel on Digital Cooperation 2019.